62

TARİH
ANI
GEZİ
OLAY

Hikmet Çetinkaya • Kubilay Olayı Ve Tarikat Kampları

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

Hikmet Çetinkaya

KUBİLAY OLAYI VE TARİKAT KAMPLARI

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

3.BASI

Hikmet Çetinkaya

KUBİLAY OLAYI VE TARİKAT KAMPLARI

3. Bası: Mart 1995

Kapak Düzeni: Naci özdağlı

Dizgi-Baskı:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Türkocağı Caddesi No:39/41 Cağaloğlu-İstanbul
Tel:512 05 05
Mart 1995

Hikmet Çetinkaya

KUBİLAY OLAYI VE TARİKAT KAMPLARI

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

Yayımlayan:Çağ Pazarlama A.Ş.
Türkocağı Caddesi No:39/41 Cağaloğlu-İstanbul
Tel:512 05 05
Mart 1995

ŞEYH ESAT
VE
KUBİLAY OLAYI

ŞEYH ESAT VE KUBİLAY OLAYI

Gözlerini sıkı sıkı yumdu genç kız. Tren kalkış düdüğünü çaldı. Kompartımanın penceresinden, kendisini uğurlayanlara doğru elini salladı. Tren sarsıntıyla hareket etti. Birden gözyaşları boşaldı. Kollarını yanında duran ablası Zehra'nın boynuna doladı. Şimdi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

1927 yılının sonbaharını yaşıyordu İzmir. Alsancak Garı'ndan Aydın'a hareket eden posta treni 19 yaşındaki Fatma ile bir yaş büyüğü, ablası Zehra'yı götürüyordu.

Genç Türkiye Cumhuriyeti dört yaşındaydı. Gazi Mustafa Kemal Türkiyesi dış düşmanlardan arınmış, şapka devrimi yapılmış, kadın kara çarşaftan kurtarılmıştı. Tekkeler ve zaviyeler kapatılmış, şeyhlik, dervişlik, üfürükçülük, muskacılık, seyitlik, dedelik, babalık gibi çağdışı kurumlar yıkılmıştı. Tekkelerin ve medreselerin yerini cumhuriyet ilkokulları almış, halkın, kendi kaderine inanmışlığından uzaklaştırılıp, insanca yaşama düzeyine ulaştırılması için aydınlık bir yol çizilmişti.

Karşıyaka Muallim Mektebi'nden (öğretmen okulu) mezun olan iki genç kız, Fatma ile Zehra, Aydın'ın Çine ilçesine ilkokul öğretmeni olarak atanmışlardı. Bunlardan öykümüze konu olan Fatma Vedide, bir rastlantı sonucu altı ay sonra yakın tarihimize "Kubilay Olayı" adıyla geçecek bir devrim şehidimizin eşi olacaktı.

Fatma Vedide, bugün yetmiş altı yaşında. Aydın'ın Nazilli ilçesinde 56 yaşındaki oğlu Vedat Kubilay ile birlikte oturuyor. Fatma Vedide Hanım ile biz 56 yıl öncesini konuştuk. Yaşının hayli ilerlemiş olmasına karşın yarım yüzyılı aşkın bir süreyi dün gibi anımsı-

yordu. Arkadaşım Celal Başlangıç ile konuk olduğumuz Nazilli'deki mütevazı evinin oturma salonunda konuşma süremiz içinde bize sigara yasağı koydu. Oğlu Vedat Kubilay'ın da on sekiz gün önce aynı yasağı uyguladığını öğrendik.

Fatma Vedide Hanım, yetmiş altı yıllık yaşamında ilk kez bir gazeteciyle yani "Cumhuriyet" ile görüşüyordu. Elli üç yıl önce, Menemen'de geçen, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak isteyen bir avuç başıdönmüş gafiller tarafından Mustafa Kemal devrimlerini korurken şehit edilen Teğmen Mustafa Fehmi Kubilay'ı ilk kez anlatacaktı. Kadın gözüyle bu genç öğretmen kimdi? Nasıl bir insandı? Tutkuları nelerdi? Karısıyla ilişkileri nasıldı? Acaba çok mu sinirli ya da ataktı?

Bugüne değin devrim şehidi Kubilay'la ilgili çok şeyler yazıldı. Biz bu yazı dizimizde Kubilay olayını anlatırken onun yaşamını, eşinin, oğlunun ve arkadaşlarının ağzından yazacağız. Şeyh Esat olayını, bu olayın ardında yatan gerçekleri belgelerle aktarmaya çalışacağız.

AYDIN'DA TANIŞIYORLAR

Fatma Vedide'ye soruyorum:

"Kubilay'la nasıl tanıştınız?"

Gözlerini duvarda asılı olan genç kızlık fotoğrafına dikiyor. Siyah çerçeveli gözlüklerinin ardında gözleri sanki elli beş yıl öncesini yaşıyor. Yalın bir Türkçeyle yanıtlıyor sorumuzu:

"Kubilay ile ilk mezun olduğum yıl tanıştım."

"Yıl kaç?"

"1928.. Hangi ay olduğunu anımsayamıyorum. Ama Aydın'da tanıştık."

"Bize o yılları anlatır mısınız?"

"Ben Karşıyaka Muallim Mektebi'nden mezun oldum. Beni Ödemiş'in Bozdağ nahiyesine başöğretmen olarak tayin ettiler.

Kardeşimi de Aydın'ın Çine ilçesine atadılar. Ama babam, ikimizin de bir arada olmasını istedi. Kardeşim ve ben henüz daha çok küçüktük."

"Kurtuluş Savaşı'ndan çıkalı beş yıl olmuştu değil mi?"

"Evet... Cumhuriyetimiz henüz çok gençti. Yunanlılar Ege'yi yakıp yıkmışlardı. Babam, iki genç kızın değişik yerlerde olmasını istemiyordu."

"Babanız ne iş yapıyordu?"

"Babam ilk zamanlar aşar (vergi) memuruydu. Bizlere çok bağlı bir kişiydi. Sonra İzmir Başdurak'ta tahakkuk memurluğu yaptı. Babam çok sigara içiyordu. Bu yüzden ciğerlerinden rahatsızdı. İşgal sırasında İzmir'de okullarda Rumca da öğretilirdi. Babam, bize hem Rumca hem de Fransızca öğrettirdi. Bunun nedeni de ne olursa olsun evde boş oturmamamız ve mutlaka bir şeyler öğrenmemizi istemesiydi."

"O halde Rumca ve Fransızca biliyorsunuz?"

"O yıllar biliyordum. Ama aradan kaç yıl geçti? Dur bakayım, altmış dört yıl... Ooooo, unuttum gitti."

Gözlüklerini düzeltti. Yerinden kalkıp duvardaki asılı fotoğrafın önüne geldi. Resmi uzun uzun seyretti. Sonra yine kanapeye gelip oturdu. Bize, "Nerede kalmıştık?" diye sordu, yanıt almadan anlatmaya başladı:

"Ben okula başvurdum. Halk Partisi Başkanı vardı İzmir'de. Müdüre hanım ona bir yazı yazdı, bana verdi. Ben Halk Partisi Başkanı'na gittim. Başkan, Aydın Maarif Müdürlüğü'ne bir yazı yazıp bana verdi. Biz Aydın'a geldiğimizde her taraf yanmış yıkılmıştı. Aydın'ı yakıp yıkanlar Yunanlılardı. Kaçıp giderlerken bu güzel Aydın'ı harabeye çevirmişlerdi. Yani biz Aydın'a geldiğimizde şehir harabe şeklindeydi."

"Aydın'da önce nereye gittiniz?"

"Aydın'da Maarif Dairesi'ne gittik. Şimdiki adıyla Milli Eğitim Müdürlüğü yani. Maarif Dairesi tahtadan yapılmış bir barakaydı.

İçeride bir bacağı sallanan masa, bir kırık sandalye vardı. Müdür bey bizi oturtacak yer bulamadı. Neyse, beni de Çine'ye tayin ettiler. Yol yok, araç yok. Ben ve ablam bir kamyon bulduk ve bozuk yollardan geçerek Çine'ye geldik.

"Öğretmenliğiniz Çine'de başladı..."

"Evet, Bozdağ'a gitmemiş oldum böylece. Ablamla birlikte Çine'de çalışmaya başladık..."

"Kubilay ile burada mı tanıştınız?"

"Hayır, Aydın'da tanıştık. Biz Çine'de göreve başladıktan iki ay sonra bir müfettiş geldi. Müfettiş Aydın Gazi Okulu'na öğretmen arıyordu. Gazi İlkokulu yeni yapılmış. Müfettiş bey, seçme öğretmenleri orada toplamak istiyormuş. Bizi beğenmiş... Kubilay'ı da Söke'de beğenmiş."

"Kubilay Söke'de mi öğretmendi?"

"Ben sonradan öğrendim elbet. O zamana kadar Kubilay'ı tanımıyordum. Evet Söke'de öğretmenmiş. Neyse, biz hepimiz Gazi Okulu'na tayin olduk. İşte orada tanıştım Kubilay'la. 1927 yılı sonları olsa gerek."

"Hemen evlendiniz mi?"

"Hayır... Olur mu öyle şey."

"Biraz anlatır mısınız o yılları?"

"Yavrucuğum, kaç yıl geçmiş aradan? Bak benim oğlum elli altı yaşında. Yani elli yedi yıl geçmiş."

"Anlatmak istemiyor musunuz?"

"Yo, yanlış anlamayın. Aklıma gelen her şeyi anlatacağım. Evet, biz önce Kubilay'la arkadaş olduk, yani iki öğretmen okulda nasıl arkadaşsalar biz de öyleydik. Ama ikimiz de gençtik. Ben on dokuz yaşında, Kubilay da yirmi yaşında..."

Fatma Vedide, sözün burasında durdu. Yerinden kalktı. Bu kez pencereye doğru yöneldi. Nazilli'de sabahtan yağan yağmur dinmiş, güneş çıkmıştı. Karşıdaki boş arsada çocuklar oynuyordu.

EVLİLİK TEKLİFİ

Fatma Vedide elli beş yıl öncesine doğru dönerken, işgalci Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılan Aydın'ı anımsıyor. Kurtuluş Savaşımızın öncü yörelerinden biri olay Aydın, Milli Mücadele'ye katılan efeleri kadar incirleriyle de ünlü bir kentimizdir. Salt Aydın'ın konutlarını yakıp yıkmamışlardır Yunanlılar kaçıp giderlerken, o güzelim incir bahçelerini de talan etmişler, ağaçları söküp atmışlardır. O nedenle Cumhuriyet'le birlikte Aydın'ın önemli bir yeri vardır yakın tarihimizde.

Yetmiş altı yaşındaki Fatma Vedide Hanım yeniden Kubilay'la ilgili anılarına dönüyor:

"İşte Gazi Okulu'nda Kubilay'la arkadaşlığımız önceleri iki öğretmen arasındaki doğal arkadaşlıkla başladı. Kısa bir süre sonra bu arkadaşlığımız duygusallığa dönüştü."

Bu kez ben soruyorum:

"Evlenme teklifini kim yaptı, o mu, yoksa siz mi?"

Fatma Vedide Hanım gülüyor, gözlüklerinin ardından:

"Vallahi anımsamıyorum. Herhalde Kubilay yapmıştı."

"Ne zaman nişanlandınız?"

"Nişan tarihini anımsamıyorum. Ama 1928 yıllarının ya da 1927 yıllarının sonlarında olması gerek. Ben 26-27 mezunuydum Karşıyaka Muallim Mektebi'nden."

"Evlendiğiniz yıl?"

"1928 yılıydı. Mevsim ilkbahardı. Ama aradan o kadar çok zaman geçti ki..."

"Nikâh tanıklarınız kimdi?"

"İki öğretmen arkadaşımızdı. Hemen belirteyim, biz Aydın'da ilk medeni evliliği yaptık. Bu benim için çok önemlidir."

"Biraz Kubilay'dan söz eder misiniz?"

"Ben İzmir'deyken halk mektepleri öğretmen yetiştiriyordu. Bu okullarda yeni Türkçe okutuluyordu, yetişkinlere... Hani şimdi Halk Eğitim Merkezleri'nde okuma yazma kursları var ya, onun gi-

bi. Biz okulda eski harflerle öğrenim gördük. Yani eski yazı okuyarak mezun olduk. Ama öğretmenliği yeni harflerle yaptık. Biz yeni harflere yabancı değildik. Fransızca'dan tanışırdık Latin harfleriyle. İzmir'de Kubilay Millet Mektebi'ni bitirmiş. Aydın'da Millet Mektebi açıldığında öğretmen olarak onu atadılar. Biz Kubilay'la vatan meselelerini çok konuşurduk. Bilhassa ben ve Kubilay ulusumuzu çok severdik. Koyu milliyetçiydik. Milli duygularımız vardı."

"Bu duygularınız nasıldı anlatır mısınız?"

"Büyük kurtarıcı Atatürk'ün yaptığı devrimleri benimsemiştik. Örneğin kadının çarşaftan kurtarılması, yeni harfler, medreselerin, tekkelerin kapatılması gibi... Üstelik biz birtakım gerçekdışı şeylere karşıydık."

"Gerçekdışı dediniz, nedir bunlar?"

"Efendim, hurafelere, cinlere, perilere, büyüye inanmazdık. Ne diyorlar... Ha, aklıma geldi. Bizim batıl inanışlarımız yoktu. O eskiden beri alışılagelmiş sözler. Yok evden çıkarken sağ ayağını değil, sol ayağını atacaksın, bilmem şu sayı uğursuzluk getirir, filanca gün çamaşır yıkanmaz gibi şeyler... Ben ve o koyu bir dindar değildik. Yani tutucu değildik. Atatürk şeriat düzenini kaldırmıştı. Medeni evlilik kabul edilmişti. Biz o yılların Atatürk devrimlerine bağlı öğretmenleriydik."

"Kubilay'ın kişiliği nasıldı?"

"Kubilay çok sinirli, daha doğrusu atak bir kişiliğe sahipti."

"Size karşı davranışları?"

"Bana karşı çok saygılıydı. Yani şehit edilişine kadar bir buçuk yılı aşkın süreli evliliğimizde bana karşı hiç kırıcı olmadı."

"Çevresine karşı nasıl davranırdı?"

"Biz o yıllar iki genç öğretmendik. Yani Atatürk Cumhuriyeti'nin öğretmenleri... Biraz önce söylediğim gibi, ben ve Kubilay gerçekçi kişilerdik. Akılcı yol neyse ona inanırdık. Din hususunda da öyle... Nitekim, o şeriat düzeni isteyenlerin kurbanı oldu. Çevresine karşı da gerçekçi bir tavır alırdı. Sürekli vatan meselelerinden konuşurdu. Ülkesini seven öğrencilerini Atatürk devrimleri doğrul-

tusunda yetiştiren bir öğretmendi. Ama dedim ya, ataktı. Hareketliydi. Birdenbire kızar sonra yumuşardı. O bunun kendine özgü yapısıydı. Ama hiçbir zaman kırıcı olmamıştı. Sadece sinirliydi."

"Sporu sever miydi?"

"Sporu çok severdi. En çok sevdiği voleyboldu. Arasıra futbol da oynardı. Özellikle teneffüslerde öğrencileriyle voleybol oynardı. Hele maçı kaybederse ortalık ayağa kalkardı. Hep galip gelmek isterdi. Ben onu öğrencileriyle voleybol oynarken izlerdim. Maçı kaybettiler mi, kimse yanına yaklaşmazdı. Bağırıp çağırmaya başlardı. Bir gün yine voleybol oynuyorlardı, maçı kaybettiler. Bağırıp çağırmaya başladı. Ben kendisini izliyordum. Sakinleşince yanına yaklaştım. Böyle bağırıp çağırmakla bir şey elde edemeyeceğini anlattım. Beni dinledi. Ben zaten bağırıp çağıranlara karşı, hiç sesimi çıkarmam. Sinirli insanların sakinleşmesini beklerim. Oğlum Vedat bana çekmiş, babası gibi atak değil."

"Boş zamanlarınızda ne yapardınız?"

"Karşılıklı konuşurduk. Zaten konuşmaya vaktimiz çok azdı. O yıllarda öğretmenlik o kadar kolay değildi. Savaştan yeni çıkmış bir toplumduk. Fakirdik, fukaraydık. Öğrencilerimize yepyeni şeyler öğretmek zorundaydık. Dedim ya, millet mektepleri vardı. Halka okuma-yazma öğretir, onlarla konuşmalar yapardık. Vatanı kurtaran bir adam vardı. Yani Atatürk. Halka Atatürk'ü öğretmeye, tanıtmaya çalışırdık. O Atatürk, Türk milletini bir araya toplayıp vatan müdafaası yapmasaydı, biz buralarda olmazdık belki. O milletin yükselmesini istiyordu. Öğrencilerimize, onların analarına, babalarına, o insanı anlatır, o insan sizlere daha çok şeyler öğretecek derdik. Şapka devrimi oldu. Kadın kara çarşaftan kurtuldu. Şeriat düzeni kaldırıldı. Belki bunlardan başka şeyler de önerecek size... İşte bunları anlatırdık okullarda. Ah, Atatürk daha fazla yaşasaydı..."

"Kubilay içki-sigara içer miydi?"

"İçkisi, kumarı, sigarası yoktu. Kahveye gitmezdi. Sadece spor yapardı. Spor yapar ve öğrencilerine Atatürk devrimlerini öğretirdi."

"Kitap-gazete okur muydu?"

"O zamanlar kitap yoktu sanırım... Ama gazete okurdu."

"Sizce inatçı bir kişiliği vardı Kubilay'ın..."

"Evet, inatçı bir kişiliği vardı. Kendi düşüncelerini sonuna dek savunurdu. Ama kavgacı değildi. Kavgaya varan tartışmalara girerdi, ama kavga çıkarmazdı. Ben ona, 'askerde böyle tartışmalara girersen, başına türlü işler gelir' derdim."

"Kubilay'ın ailesi Girit'ten gelmiş değil mi?"

"Evet, Girit'ten gelmişler. Önce Adana Kozan'a yerleşmişler. Sonra Antalya'ya. Oradan da İzmir'e gelmişler."

"Çocukluğunu anlatır mıydı Kubilay size?"

"Çocukluğundan hiç söz etmezdi. O yüzden çocukluğunu bilmiyorum. Yalnız babası, Girit'ten geldiklerinde evde Rumca konuşmayı yasaklamış. İzmir ve Bursa öğretmen okullarında çok başarılı bir öğrenci olduğunu kendisinden değil, arkadaşlarından duydum. Okulda voleybol takımında oynadığını öğrendim. Ama beraberliğimiz bir buçuk yıl sürdü. Pek az geçti ömrümüz onunla. Doğru dürüst birbirimizi anlayamadık bile. Ufak bir çocukla bir buçuk yaşında, ortada kaldık. Öyle ayrıldık..."

Her şey soluk ve eskimiş resimlerdeydi artık. Bir buçuk yaşındaki oğlu Vedat bugün elli altı yaşındaydı. O küçük Vedat üstelik dede bile olmuştu. Fatma Vedide Hanım, oturduğu yerden kalktı, kapıya doğru yöneldi. Kızkardeşi Semiha Soycatürk sütlü kahvelerimizi getirmişti.

Salon birdenbire sessizliğe gömüldü...

Kubilay'ın baldızı Semiha Soycatürk 1928'li yıllarda on yaşında bir çocuk. Kubilay onunla, "yüzük oyunu" oynarmış. Bir gün çikolatasına oynadıkları "yüzük oyunu"nu baldızı kazanmış. Kubilay da on yaşındaki Semiha'ya çikolata almış.

Kubilay, Fatma Vedide Hanım'la evlilikleri süresince evine bağlı bir erkek olarak tanınıyor. Fatma Vedide'ye soruyoruz:

"Giyimine düşkün müydü?"

"Temiz giyinmeyi severdi."

"Ya, yemeklerle arası nasıldı?"

"Etli yemekleri çok severdi."

Fatma Vedide Hanım, Kubilay'ın şehit edilişini Gönen'in Tuzaklı köyünde öğretmenlik yaparken öğrendi. Yani elli üç yıl önce Vedat Kubilay on sekiz aylık bebekken. O acı haberi nasıl öğrendiğini şöyle anlattı Fatma Vedide Hanım:

"Gazeteden öğrendim. Gönen'deydim. Gazeteye meraklıyımdır. Ders sonu başöğretmen odasına gittim. Gazeteler masanın üzerindeydi. Bir gazetede Kubilay'ın resmini gördüm. Okudum. Hıçkırmaya başladım. İnanamıyordum."

"Hangi gazeteydi anımsıyor musunuz?"

"Akşam gazetesi. Akşam'a aboneydim."

"Sonra ne yaptınız?"

"Vedat'ı öyle bıraktım. Bizi Balıkesir'e götürdüler. Balıkesir'de öğretmenler Kubilay için bir toplantı düzenlemişlerdi. Hemen orada bir konuşma hazırladım. Şimdi ne yazdığımı, ne konuştuğumu pek anımsamıyorum. O zamanki hislerimle ne yazmışsam onları okudum."

"Kubilay'ın cenazesine katıldınız mı?"

"Hayır katılmadım."

Fatma Vedide Hanım'a eşi Kubilay'ın cenazesine neden ve niçin katılmadığını sormadım. Kubilay'ın şehit edilmesinden sonra bugüne değin sürdürdüğü yaşamı da anlattırmadım. Yazımızın başında belirttiğimiz gibi elli üç yıldır hiç konuşmayan Fatma Vedide ile röportajımızı burada noktalıyoruz. Yakın tarihimizi yazacaklara ışık tutmak amacıyla hazırladığımız bu inceleme röportajda 1930'lu yıllara yeniden dönmek istiyoruz.

Cumhuriyet Türkiyesi çağdaş ve akılcı bir yolda ilerlerken Atatürk devrimlerine karşı bir kıpırdanma başladı 1920'li yıllara doğru. Genç Türkiye Cumhuriyeti'ni temelinden yıkmak için birtakım çevreler sinsi bir çalışma içine girmişlerdi. Şeyhler, müridler yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladılar. İşte bu sapık düşünceli kişiler şapka giymeyi kafirlik, kadının kara çarşaftan sıyrılmasını bir başka

gözle yorumluyorlardı. Halkın dini inançlarını sömüren bu sapık gruplar İzmir, Balıkesir ve Manisa yörelerinde örgütlenmeye başladılar. (1)

Menemen'de Kubilay'ın şehit edilmesi olayı Divanı Harp tutanaklarına göre 1930 yılında Nakşibendiciler tarafından düzenlenmişti. Nakşibendicilerin bu eylemi ilk bakışta basit bir irtica eylemi olarak görülmüştür. Manisa yöresinde örgütlenen ve esrardan başı dönmüş birkaç zavallının kışkırtılarak bu eyleme girdiği anlatılmıştır. Ancak, yine Divanı Harp tutanaklarına ve Cumhuriyet gazetesinin 1930 yılı kolleksiyonlarına baktığımızda olayın bilinçli bir şekilde önceden hazırlandığı ortaya çıkmıştır. 1930 yılında meydana gelen bu eylemin bilinçli bir şekil örgütlenerek oluşturulduğu bir gerçektir. Amaç, Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmak ve yerine bir şeriat devleti kurmaktır.

Menemen'de Kubilay'ın şehit edilmesi olayı Nakşibendi tarikatının lideri Şeyh Esat tarafından hazırlanmıştır. Bu kişi oğlu Mehmet Ali ile birlikte o yıllar İstanbul Erenköy'de Şevki Paşa Köşkü'nde yaşamaktadır. Şeyh Esat'ın İstanbul'da Osmanlı artıklarından oluşan geniş bir çevresi vardır. Bilinen bir gerçek, Abdülhamit, meşrutiyet ve cumhuriyetin ilk yıllarında egemenliğini salt cahil halkın, kara tekkecilerin üzerinde değil, kültürlü kişilerin üzerinde de kurmuştur. İşte egemenliğini kurduğu bu çevreler kendisini Kutbüllattap -kutuplar kutbu- olarak anmaktadır.

Şeyh Esat'ın oğlu Mehmet Ali ise, aynı çevrelerde, "şehzade" olarak anılmaktadır. Esat'ın en önemli adamlarından birisi ise, Menemen Askeri Hastanesi imamlığından emekli Laz İbrahim'di. Bu yüzden Şeyh Esat İbrahim'i Manisa'ya başhalife olarak atamıştır. Manisa Osmanlı mozaiğinin belirli motiflerini hâlâ üzerinde taşımaktadır. Tekkeler, zaviyeler kapatılmıştır ama, gizliden gizliye bu ocaklar hâlâ çalışmalarını sürdürmektedirler. Atatürk Cumhuriyeti şeyhlik, dervişlik, üfürükçülük, muskacılık, seyitlik, babalık, dedelik gibi çağ dışı kurumları yıkmıştır ama, Şeyh Esat adlı bir sapık Laz İbrahim'i Manisa'ya başhalife olarak atamaktadır.

Laz İbrahim, görevi aldıktan sonra Manisa'ya gelir ve çalışmalara başlar. Amacı, Nakşibendi tarikatını bu yörede yaymaktır. Muradiye Camii'nde hocalık yapmaya başlayan Laz İbrahim, özellikle yaşları on altı-on yedi arasındaki esnaf yanında çalışan çocukları etkiler. Esnaf yanında çırak ya da kalfa olarak çalışan bu eğitilmemiş çocuklar, kısa süre sonra Nakşibendi tarikatına girerler.

Menemen olayının basit bir irtica eylemi olmadığını biraz daha derinliğine araştırırsak, kesinlikle ortaya koymuş oluruz. Divanı Harp Mahkemesi'nin tutanakları incelendiğinde, savcının iddianamesi, Nakşibendi tarikatının toplantılarını Manisa'nın Tevfikiye Mahallesi'nde yaptığı yolundadır. Bu, mahkemede sanıklarca ve tanıklarca doğrulanmıştır. Toplantıya özellikle on altı-on yedi yaşındaki çocuklarla Laz İbrahim katılmaktadır. Katmerci Hasan Hüseyin'in oğlu Mehmet'in evindeki toplantılarda ise, Lütfi Dede, Halil ve Nalıncı Hasan da bulunmuştur.

Tutanaklardan öğrenildiğine göre Kubilay olayında Menemen'de en önde yürüyen ve genç öğretmenin başını kesen Giritli Mehmet bu toplantıların birinde mehdiliğini ilan etmiştir. Giritli Mehmet'in mehdiliğini Hafız Ahmet, Culha Mehmet Çavuş, İbrahim Ethem ve Kurabiyeci Hacı sınavdan geçirerek açıklamış, daha doğrusu onaylamıştır.

6 Aralık 1930 Cumartesi akşamı Tatlıcı Mutaf Hüseyin'in evinde son toplantı yapılmıştır. Bu toplantıdan önce, dört gün değişik evlerde toplantılar düzenlenmiş, Menemen'de gerçekleştirilecek irtica eyleminin provası hazırlanmıştır. Bu toplantılara Ali oğlu Hasan, Nalıncı Hasan ve Çakaroğlu Ramazan adlı çocuk yaştaki kandırılmış insanlar da katılmıştır. Toplantı sırasında Giritli Mehmet, Şamdan Mehmet, Sütçü Mehmet ve Mehmet Emin diğer Nakşibendicilerle silah alma biçimini saptamışlardır. Yine Divanı Harp tutanaklarına göre Topçu Çavuşu Hüseyin, Keçili Süleyman Çavuş, Eskici Ali, irtica eyleminin planlayıcılarıdır. Bu sanıklar yargılamaları sonunda idam cezasına çarptırılmışlardır. Cezaları daha sonra infaz edilmiştir.

Giritli Mehmet, Şamdan Mehmet ve Sütçü Mehmet, Bıçakçı Mustafa ve Giritli İsmail'den iki silah alarak bir gün sonra Paşaköy'e hareket etmişlerdir. Arkalarından Ali oğlu Hasan, Nalıncı Hasan ve Çakaroğlu Ramazan -bu sanıklar ölüm cezasına çarptırılmışlar ancak yaşları küçük olduğundan cezaları 24 yıla indirilmiş- Paşaköy'e gitmişlerdir.

Artık her şey hazırdı.

Bir gece Paşaköy'de kalan sahte mehdi Giritli Mehmet ve adamları yanlarında bulunan "Kıtmir" adındaki köpekleri ile birlikte ertesi gün Bozalan Köyü'ne gelirler. Bozalan Köyü'nde bir süre kalan Giritli Mehmet ve adamları geceyi Sümbüller yakınlarında geçirip sabah alacakaranlıkta yola koyulurlar. Bu arada yanlarında bulunan Ramazan adlı bir çocuk, korkusundan topluluğu terk eder, Manisa'ya kaçar.

Sütçü Mehmet'in damadı Hoca Mustafa, Sümbüllü köyündendir. Giritli Mehmet ve takımı bir gece de Hoca Mustafa'nın evinde kalırlar. Bir gün sonra köy yakınlarında bir kulübe yaparlar. Birlikte bu kulübeye taşınırlar. Bir hafta süreyle kulübede esrarla birlikte zikre devam ederler. Artık eylem zamanı gelmiştir. Menemen'e doğru yola çıkacaklardır.

22 aralık gecesi, yine sabaha dek esrar alemi yaparlar. Geceyarısına doğru sahte mehdi Derviş Mehmet ve altı kişilik takımı Menemen'e doğru yola çıkar. Gediz Ovası lacivert bir sabahı kucaklamaktadır. Avcı giysileri içindeki Derviş Mehmet ve takımı Menemen'e yaklaşmaktadır. Alacakaranlıkta köpekleri Kıtmir'le birlikte Menemen'e girmişlerdir. Sabah saat altıyı yirmi geçe Müftü Camii'ne giren esrardan gözü dönmüş Cumhuriyet düşmanı saldırganlardan on yedi yaşındaki Nalıncı Hasan, "İnna fetahnaleke" suresini okuyarak mihraba asılı bulunan yeşil bayrağı eline alır. Artık hareket başlamıştır.

Şimdi aradan 53 yıl geçmesine karşın Menemen olayının anılarını unutmayan kişilerden çoğu hayatta değiller. Örneğin bizim on bir yıl önce görüştüğümüz Osman Yurtsever (Singer Osman) irtica olayını şöyle anlatmıştı bize:

"Biz bu kişileri önce avcı sanmıştık. Çünkü üzerlerinde avcı giysileri vardı. Ama bunlar camiye girip halkı silahla tehdit etmeye başlayınca ne yalan söyleyeyim korkmuştuk. Kimdi bunlar? Niçin silahlarıyla camiye baskın yapmışlardı? Bu olayın Menemen halkıyla yakından ve uzaktan bir ilişkisi yoktur. Bu adamların gözlerinin içi kan çanağına dönüşmüştü. Aradan yıllar geçmesine karşın hâlâ unutamıyorum. Çoğu çocuk denilecek yaşta, genç insanlardı bunlar. Kunduralarının ökçeleri basıktı. Sonradan adının Derviş Mehmet olduğunu öğrendiğim kişinin elinde ise kırma bir tüfek vardı. Yanında on yedi-on sekiz yaşlarında iki genç vardı. Bunları duruşmalar sırasında tanıdım. Ali oğlu Hasan ile Nalıncı Hasan adlı kişilermiş bunlar. Ben Nalıncı Hasan'ı caminin önünde bayrakla gördüm."

Menemen olayı tanıklarından Ragıp Dere ise -şimdi yaşamıyorses alma aygıtımıza şunları anlatmıştı:

"Ben kahveci Mustafa dayının yanındaydım. Önümüzden dördü silahlı altı adam geçti. Bir-ikisi çocuktu. Yemeni biçiminde olan kunduraları basıktı. Çarşı içinden Müftü Camii'ne doğru yöneldiler. Az sonra bir el silah patladı. Biz Mustafa dayıyla yerimizden fırladık. Koşarken bir el daha silah sesi duyduk Müftü Camii'nin çevresine geldiğimizde, on-on beş kişinin toplandığını gördük. Mustafa dayıya elinde silah olanı gösterdim. Mustafa dayı, bıyığı bile terlememiş olan kişiyi gösterip, 'Onun elinde bulunan yeşil bayrak değil, kurt derisi" diye yanıtladı. Ben iyice baktım bu kez. Gördüm ki yeşil aylı bir bayrak, camii bayrağı yani.'

"Silah patlatanı gördünüz mü?"

"Tetiğe durmadan dokunan Derviş Mehmet'ti. Elbet o an adını bilmiyorduk. Sonradan duruşmalar sırasında öğrendik. Tanıklar olsun, sanıklar olsun, Derviş Mehmet'in sürekli tetiğe dokunduğunu söylediler. Mehmet hem tetiğe dokunuyor, hem de 'Menemen ve çevresi yetmiş bin kişiyle kuşatıldı' diye bağırıyordu. Bu sırada yeşil bayrağı taşıyan genç, caminin önünde toplanan halka kendilerine katılmalarını söylüyordu."

"Bayrak hep elinde miydi?"

"Bayrak bir süre elinde kaldı. Daha sonra caminin önüne diktiler. Bir süre de çevresinde dolaştılar. Durmadan tekbir getiriyorlardı. Derviş Mehmet, şapka giymenin günah olduğunu bağırarak söylüyordu, din devletinin kurulacağını bildiriyordu. Bizler ise şaşkınlıktan ya da korkudan olacak, bir köşeye büzülüp kalmıştık."

"Engelleyen olmadı mı?"

"Bir jandarma yüzbaşısı geldi. Yüzbaşı dağılmalarını söyledi. Mehmet yüzbaşıya da bağırdı çağırdı. Yüzbaşı bunun üzerine hızlı adımlarla olay yerinden uzaklaştı."

Görgü tanıklarından dinlediklerimizi, Divanı Harp Mahkemesi tutanakları ile birleştirerek, "Menemen Olayı"nın son bölümünü şöyle özetleyebiliriz:

"Nalıncı Hasan yeşil bayrağı tekrar eline alır ve topluluk Menemen sokaklarına dağılır. Meraklı halk irtica isteyen altı kişinin peşine takılır. Mehdi Mehmet ve adamları, yakaladıklarını 'Müslüman mısınız... Din elden gidiyor, kafirler bizi dinimizden ayırmaya çalışıyor, şapka giydirmeye zorluyorlar. Siz buna ne diyorsunuz?' diye sınava çekerler. Olay her geçen dakika genişlemektedir. Dükkanlarını yeni açan esnaf, şaşkınlık içindedir. Mehdi Mehmet ve adamları esnafı dükkanlarını kapatmaya ve kendilerine katılmaya zorlar. Yüz elli kişilik bir topluluk oluşmuştur. Halk şaşkındır.

İşte tam bu sırada jandarma gelmiştir. Yüzbaşı sanıklara dağılmalarını emreder. Giritli Mehmet ise, şeriat ilan ettiklerini ve dağılmayacaklarını söyler. Yüzbaşı Fahri Bey durumun kritik olduğunu anlar ve gerekli önlemleri almak için olay yerinden ayrılır. Şeriat düzeni isteyenlerin eylemi, 47. Piyade Alayı'na bildirilmiştir. Bir süre sonra yedek teğmen Kubilay bir manga askeri ile kışladan ayrılır ve olay yerine gelir. Asker Menemen sokaklarından birine mevzilenmiştir. Süngü takan asker, Kubilay Teğmen'den emir beklemektedir.

Bu arada bir el silah sesi duyulur. Kubilay Teğmen ağır yara almıştır. Tetiğe dokunan Giritli Mehmet'tir. Cami çevresine toplanan

halk ise silah sesiyle birlikte paniğe kapılıp kaçmaya başlamıştır. Ağır yaralı Kubilay, cami avlusuna doğru koşar. Ancak, fazla kan kaybından olduğu yere yığılır kalır. İşte bu sırada Giritli Mehmet, torbasından bağ bıçağını çıkarıp Kubilay'ın üzerine atılır ve başını gövdesinden ayırır. Olayı gören mahalle bekçisi Hasan evine koşar ve tabancasını alır. Yüksekçe bir yere çıkan bekçi Hasan, saldırganları ateş yağmuruna tutar. İki kişiyi yaralar, ama kendisi de şehit düşer. Bekçi Şevki de, aynı biçimde çarpışmada saldırganlar tarafından şehit edilir.

Kubilay ve askerleri manevra mermisi ile gelmiştir olay yerine. İşte bu nedenle öldürücü değiller mermiler. Giritli Mehmet, 'Görüyorsunuz bana kurşun işlemiyor' diye bağırır. Ama takviye için gelen bir manga, olay yerini taramaya başlayınca Şamdan Mehmet, Derviş Mehmet ile Sütçü Mehmet delik-deşik olur. Dördüncü Mehmet ise Hasan'la kaçarken yakalanırlar."

Menemen olayı 53 yıl önce tepkiyle karşılandı. Ancak, o yıllar bazı gazeteler Menemen olayının önemsenecek bir olay olmadığını, bunu birkaç serserinin düzenlediğini yazdılar. Oysa Menemen olayı, planlı bir irtica eylemiydi ve Nakşibendi tarikatının Atatürk devrimlerine bir saldırısıydı. Olaydan iki gün sonra 28 Aralık 1930'da "Cumhuriyet" Başyazarı Yunus Nadi Bey Menemen olayını şöyle yorumluyordu:

"Hadise malûm. Bazı gazetelerin dediği gibi bu iş nasıl olur da üç-beş meczubun işidir diye alınabilir. Hiçbir meczup ve mecnunların muayyen bir maksat için birleştikleri görülmüş şey midir? Esrarkeş ne demek? Esrar içenlerde böyle tasavvur ve tasmim edilmiş hareketlere cür'etin ihtimali bile bulunabilir mi? Herifler ne meczup ne de mecnun, böyle olmadıklarına göre, belki cahil fakat herhalde akılları başlarında adamlardır, demek oluyor. Fakat yalnız altı kişi, kendi hesaplarına başarılması tasavvur olunan büyük işi kendi başlarına nasıl başarabileceklerdi? Bu demek ki, bu teşebbüste onlar yalnız değillerdi ve aralarındaki bağlantı ve kendilerine verilmiş olacak teminat vardı. Ki, bu cür'eti mümkün kılacak şekil ve suret-

teydi. Beş-altı kişi Menemen'e rasgele mi gelmişlerdi? Yoksa orasını kendileri için hazırlanmış müsait bir muhit addetikleri için mi oraya gelmişlerdi. Elbette Menemen'e gidişin, ikinci surette mutabık esbabı mucibesi vardı. Menemen halkının hepsine fenadır demek tabii mümkün değildir. Fakat bu seyircilerin sükutundaki cinayetin ve hele onların içinden memnun olanların vahşetini inkâra imkân var mıdır? Bugün ordu müteessirdir. Millet Meclisi müteessirdir. Bütün millet heyecanda olmaktan daha tabii ne olabilir? Millet böyle bir vahşeti kabul edemez. Onun için hükümetin alacağı tedbirlerin ona göre kati kahir olması elzemdir, zaruridir."

Nakşibendicilerin giriştiği ama başarıya ulaşamadığı irtica eylemi güvenlik kuvvetlerini harekete getirdi. İlk üç gün içinde, İzmir, Balıkesir ve Manisa yöresinde 300'e yakın kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınanlar arasında çok sayıda kadının bulunuşu dikkati çekiyordu.

Balıkesir'de yakalanan 25 kişi arasında 9 kadın vardı. Bunların tümü cahil, fakat genç ve güzel kadınlardı. Necla adındaki kadınlardan birisinin baldırında ve göğüslerinde barutla işlenmiş ayetler bulunduğu ihbar edildi. Yapılan kovuşturma sonunda ihbarın gerçek olduğu ortaya çıktı. Necla 28 yaşındaydı ve Akhisar'da kapatılan tekkelerden birisindeydi. Kadın ilk ifadesinde şunları söylüyordu:

"İki yıl önce kocamdan ayrıldım. Fatma adında bir kadın beni tarikata soktu. Şeyh Esat'ın halifelerinden Tevfik Hoca ile tanıştım. Hoca beni çırılçıplak soyarak göğsümün üzerine boyalı üç ayet yazdı. Hoca ayetleri yazdıktan sonra yanlış oldu diyerek yalayıp tekrar yazdı..."

Yakalanan sanıklar arasındaki Tevfik Hoca ise, Divanı Harp Mahkemesi Savcılığı'na olayı şöyle anlattı:

"Ben yalnız Necla hanımın göğsüne yazmadım. Daha pek çok kadın, Necla hanım gibi kendileri bana başvurup göğüslerine ayet yazdırdılar."

Sorgulama sırasında çok sayıda Nakşibendi'nin Divanı Harp Savcısı'na "Sen gavursun, Derviş Mehmet dirilecek sizi öldüre-

cek" diğer bağırdıkları görüldü. Manisa'da yakalanan Şeyh Seyfullah'ın on yedi yaşındaki oğlunun ise Galatasaray Lisesi'nde okuduğu saptandı. Böylece Şeyh Esat'ın sadece eğitilmemiş halk ve kara tekkeciler üzerinde egemenliği olmadığı, okumuş kültürlü kişiler üzerinde de etkin olduğu gerçeği ortaya çıktı. 30 Aralık 1930 günü ise Bakanlar Kurulu Manisa, Menemen ve Balıkesir yöresinde "Cumhuriyet aleyhinde kuvvetli ve fiili teşebbüs" olduğu gerekçesiyle bir ay süreyle sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim Komutanlığı'na ise İkinci Kolordu Müfettişi Fahrettin Paşa getirildi.

Divanı Harp Mahkemesi (Askeri Mahkeme) General Mustafa Muğlalı Başkanlığında Cumhuriyet düşmanlarını 15 Ocak 1931'de yargılamaya başladı. 36 sanık hakkında ölüm, 41 sanık hakkında ise çeşitli cezalar verildi. Ölüm cezası verilenlerden bazılarının yaşı küçük olduğu için bu ceza yaşam boyu mahkûmiyete çevrildi. 28 sanık ise 3 Şubat 1931'de Menemen'de idam edildi.

Aradan elli üç yıl gibi uzun bir süre geçmiştir. Kubilay'ın arkadaşlarından Kemal Üstün yayımladığı anılarında onun ulusal konulara titiz ancak aceleci bir insan olduğunu anlatır. Eğitimci Kemal Üstün, Kubilay ile ilgili anılarının bir bölümünde şunları yazıyor:

"Kubilay okumayı sever, mesleki olsun olmasın yeni bir kitabı mutlaka bulup okumak ister, kitap azlığından yakınırdı. Çevresindekilerden yeni yayınlar olup olmadığını araştırır, kendisinde bulunan kitapları arkadaşlarına tanıtıp okutmaktan hoşlanırdı.

Toplum hayatıyla ilgili sohbetlerde ve bağlandığı fikirleri ısrarla ve heyecanla savunur, konuşmaları hep o yöne çevirir ve tartışma havasını daima canlı tutmasını bilirdi. O güvenilen bir dost, sevilen ve aranılan bir arkadaştı. Kubilay yedek subay olarak Menemen'e geldiğinden beri kışlada kalıyor, hafta sonlarında İzmir-Karşıyaka'ya annesinin yanına gidip ertesi günü dönüyordu. Kubilay öğretmen okulu yıllarından başlayarak spor yaptığından spora karşı özel bir ilgi duyar, İzmir'deki futbol maçlarını kaçırmaz, spor hareketlerini ve haberlerini izler, bu konudaki tartışmalara istekle katılırdı."

Menemen'de Ay-Yıldız tepede bugün bir Kubilay anıtı bulun-

maktadır. Cumhuriyet Başyazarı Nadir Nadi o yıllar genç bir gazetecidir. Viyana'dan babası Yunus Nadi'ye uzun bir mektup yazarak olaydan duyduğu acıyı ve tepkiyi bildirir. Genç gazeteci Nadir Nadi'nin önerisiyle oluşan "Anıt Komitesi" Cumhuriyet Gazetesi'nin önderliğinde çalışmalarına başlar. Cumhuriyet'in açtığı bağış kampanyası büyük ilgi görür. Anıtın projesi ile ilgili olarak sanatçılar, mimarlar ve okurlar görüşlerini açıklarlar. Gönderilen projeler ve resimler sürekli olarak Cumhuriyet'te yayınlanmaya başlar. Projelerden Ragıp Ayır'a ait olanı birinci seçilir. Şimdi Menemen'de Ay-Yıldız tepede granit taşlardan oluşmuş üç sütunlu Kubilay Anıtı 53 yıldan beri dikili durmaktadır.

Yazımızın başında belirttiğimiz gibi Kubilay'ın eşi Fatma Vedide, olayı Gönen'in Tuzaklı Köyü'nde öğrenmiştir. Oğlu Vedat Kubilay, henüz 18 aylık bir bebeydi.

Olaydan birkaç gün sonra İstanbul gazetelerinin bazılarında ilginç bir haber yayınlanmıştı. Vedide Hanım, özetle şunları söylemişti muhabire:

"Küçük Vedat gördüğü bir rüyayı anlattı bana. Bazı adamlarla Kubilay mezar kazıyormuş. Başında ise sarıklı hocalar duruyorlarmış. Sonra Kubilay'ı kıtır kıtır kesmişler."

Fatma Vedide Hanım'a 53 yıl önce yayınlanan bu haberin fotokopisini gösterdik. Önce bize sonra 56 yaşındaki Vedat Kubilay'a baktı. Daha sonra şöyle dedi:

"18 aylık bir çocuk gördüğü bir rüyayı anlatabilir mi hiç? Anımsamıyorum böyle bir şey söylediğimi. Herhalde muhabirin hayal gücünden kaynaklanmış olacak."

Vedat Kubilay'ın babasıyla ilgili anısı olması olanaksız elbet. İlköğrenimini annesinin yanında tamamlıyor. Vedide Hanım Gönen'in Tuzakçı Köyü'nde kalıyor uzun yıllar. Vedat Kubilay o yılları şöyle anlatıyor:

"İlkokul üçüncü sınıfına dek Tuzakçı'da kaldık. Annemle tek başımıza oturuyorduk köyde. Benim Kubilay'ın oğlu, annemin de eşi olduğunu bilirlerdi. Tuzakçı aydınlık bir köydü. İlkokulu Ban-

dırma'da bitirdim. Ortaokul ikinci sınıfında okurken, annem ikinci eşi rahmetli Hamdi Ersöz ile evlendi. Bunun üzerine ben İzmir'e amcamın yanına geldim. Karşıyaka ve Karataş ortaokullarında öğrenime devam ettim. Ama okuyamadığım için ayrıldım."

"Babanız Kubilay hakkında ne biliyorsunuz?"

"Babam hakkında annem ve amcamın anlattıklarını biliyorum. Amcamın adı Ali Kubilay'dı. Karşıyaka'da oturuyordu. Bir Amerikan şirketinde aşçıydı. O anlatırdı babamı bana."

"Babanızın Kubilay olduğunu kaç yaşında öğrendiniz?"

"Aşağı yukarı on yaşlarındaydım. Bandırma'da okurken öğretmenlerim sormaya başladı. O zaman anneme sordum. Annem de durumu anlattı. O yıllar ilgi fazlaydı babama karşı. Belki olayın yeniliğinden. Zaman geçtikçe bu ilgi azaldı."

"Okulu bıraktıktan sonra neler yaptınız?"

"Soma'da maden ocağında çalışıyordum. Kömürleri tahlil işinde. Bir arkadaşım Nazilli Basma Fabrikası'nda iş bulduğunu söyledi. 1946 yılında Nazilli'ye geldim. Fabrikada çalışmaya başladım. 20 kuruş saat ücreti alıyordum. 18 yaşına kadar da yetim maaşı aldım. Askerliği bitirdikten sonra evlendim. 1957 yılında kızım Bahar dünyaya geldi. Üç oğlum bir kızım var. 1964 yılında Almanya'ya işçi olarak girdim ve üç yıl kaldım. Daha sonra Nazilli Belediyesi'ne gittim. Üç yıl önce emekli oldum. Şimdi serbest çalışıyorum."

53 yıl öncesinin 18 aylık yetim bebesi Vedat Kubilay bugün 56 yaşında. Üstelik torun sahibi. 12 yıl öncesi sekiz yaşındaki Mustafa Fehmi Kubilay ise bugün Mardin'in Midyat ilçesinde askerlik görevini yapıyor. Cumhuriyet'in 23 Aralık 1971 tarihli sayısından fotokopi çektirip Vedat Kubilay'a götürdüm. Birinci sayfada "Torunu, dedesi Kubilay'ı anlatıyor" üst başlığı vardı. Bir fotoğrafta ben, 8 yaşındaki Mustafa Fehmi Kubilay, diğer resim ise Vedat Kubilay Ailesi... Mustafa Fehmi Kubilay 11 yıl önce şöyle demiş:

"Büyüyünce dedem Kubilay gibi olacağım..."

Aradan 53 yıl geçmesine karşın, yaşanmış o acı olayın izlerini

görmek olasıdır. Menemen'de 1930 yılının 23 Aralık şafak vaktini anımsamak istemez, o acı olayı yaşayanlar. O yıllar yaşları 20 olanlar şimdi 70 yaşı çoktan aşmışlar. Kubilay'ın arkadaşlarının sayısı da giderek azalıyor günümüzde.

Menemen olayını yaşayanlardan Kubilay'ın Türk Ocağı'ndan ve futbol takımından arkadaşı Bedri Onat 77 yaşında. On yıl süreyle Menemen'de Belediye Başkanlığı yapan Onat'la birlikte 23 yıl önce kanlı olayın geçtiği eski Cumhuriyet Alanı'nı geziyoruz.

Bedri Onat alanın ortasında durup, "İşte, yeşil sancağı buraya dikmişlerdi" dedi. Bugün Onat'ın gösterdiği yerde bir Atatürk büstü ve çam ağaçları bulunuyor. Sol tarafta bir kahve var. Kahveye doğru yönelip oturuyoruz. Onat'la 53 yıl önceyi ve Kubilay'ı konuşuyoruz:

"Kubilay arkadaşınızdı. Nasıl tanıştınız, anlatır mısınız?"

"Bizler gençliğimizde cemiyet hayatımızı halkevleri gibi kurumlarda geçirirdik. Bildiğiniz gibi Kubilay öğretmendi. Bu nedenle Türk Ocağı'na gelirdi. Kendisi ile orada tanıştık. Türk Ocağı'nın bir de futbol takımı vardı. Sporculuk ilişkisiyle birdenbire kaynaştık. Aynı takımda futbol oynuyorduk. Çok hırslı bir futbolcuydu. Futbolda yıldız olmak isterdi. Daha sonra Türk Ocağı bir siyasi partiye devredildi. Bizim futbol takımı da dağıldı. Biz daha sonra Menemen'de bir futbol takımı kurduk. Kazalar arası ligler olurdu. Kubilay ile birlikte aynı takımda oynadığımız için arkadaşlığımız daha çok ilerledi."

"Arkadaşlığı nasıldı Kubilay'ın?"

"Çok cana yakın bir dostluğu vardı. Arkadaşı için canını verebilirdi."

"Sinirli olduğu söyleniyor."

"Futbol maçlarında çok hırslı ve sinirli olurdu. Ama hiç kavga ettiğini görmedim. Türk Ocağı'nda tartışırdık, çeşitli konularda. Heyecanlanırdı. Fikirlerini sonuna kadar savunurdu. Tartışma bitince sakinleşirdi. Kısaca sevecen ve yürekli bir insandı Kubilay."

"Kubilay ile hiç ortak anınız var mı?"

"Aradan çok yıllar geçti. Şimdi tam olarak anımsayamıyorum. Ama bizim sohbetlerimiz ya sporla ilgili ya da memleket konularıyla ilgiliydi."

"Neler konuşurdunuz?"

"Türk Ocağı'nda çalışırken çeşitli uğraşılarımız vardı. Örneğin arı kolu. Köycülük kolu. Bunlarla arıcılığı geliştirmek, köylere okuma kursları, dikiş nakış kursları açmak hedeflenirdi. Böylece toplumа yararlı konular konuşurduk."

"Çalışkan mıydı?"

"Çok disiplinli ve çalışkan bir öğretmendi. Yaşı gençti. Yaşasaydı, şimdi benim yaşımda, yani 77 yaşında olacaktı."

"Yeniden futbola dönelim. Siz hangi alanda oynuyorsunuz?"

"Sağ iç."

"Kubilay ne oynuyordu?"

"Kubilay galiba haf oynuyordu. Ha şimdi aklıma geldi. Bir de Eşme'nin İnay yöresinde Kışla Köyü'ne gitmiştik. Avlanmak için, 9 kişiydik. Bunların altısı ölmüş, üç kişi sağ. Kubilay'ın adını bilirler ama kendisini tanımazlar."

"Neden tanımazlar?"

"Mesela Karşıyakalı Mehmet isminde bir arkadaşımız da vardı, onun adı da Mehmet Kubilay ya da Mustafa Kubilay."

Bedri Onat'la kahveden çıkıyoruz. Şöyle bir bakıyor Onat, "İşte burası olay olduğu güne kadar Kesikköy Mescidi'ydi. Onlar, yeşil sancağı buradan almışlardı. Malum o zaman her mescidde vardı" diyor.

Eski mescidin sırasında yürüyoruz. Birkaç metre ötede bir camii gösteriyor Bedri Onat:

"İşte bu Gazal Camii'nin avlusunda kestiler Kubilay'ın başını bağ bıçağı ile."

"Olayı duyunca ne yaptınız?"

"Beynimden vurulmuşa döndüm. Şaşırmıştım. Hemen evden fırlayıp bu meydana geldim. Ama olan olmuştu. Hepsi kanlar içinde yerde yatıyorlardı. Bizim eğer daha önce Türk Ocağı gençleri

olarak haberimiz olsaydı, biz onları orada kıskıvrak yakalardık. Adamların kafasında zaten bir şey yok. Esrar içe içe bitip tükenmişler. Makinalı tüfek kurşunları esrar tabakalarını delmiş geçmiş. Bunlar son zamana kadar belediyenin müzesindeydi."

"Olay yeri olarak Menemen'in seçilmesinde özel bir amaç var mı?"

"Bakın size bir şey anlatayım. 1930 yılı, daha Kubilay öldürülmemiş. Fethi Bey'in İzmir Mitingi var. Serbest Fırkalılar trenle buradan geçecekler. İranlı Cabbar adlı bir kişi Menemen İstasyonu'na koşuyor. Elinde tuz ve ekmek. Evet çok hoş değildi durumumuz ama, biz tuz ve ekmek de yemedik. Demek bir amaç var. Bir de Menemen'de Şeyh Saffet Efendi adında derince bir hoca var. Gelirlerken ona güveniyorlar. Ama Şeyh Saffet Efendi, sabah kapısını çalınca onları elinin tersiyle itiyor."

"Olayın Menemen'de olmasının sonuçları ne oldu?"

"Eğer olay o yıllar, Anadolu'nun daha içlerinde, gericilikle daha fazla ilgisi olan bir yerde olsaydı, arkalarından çok daha fazla adam sürüklerlerdi. Bizim burada öyle bir şey yok. Biz zaten iki evladımızı şehit vermişiz bu uğurda. Biri Hasan diğeri de Şevki. İki bekçi..."

Ay-Yıldız Tepe'ye doğru çıkıyoruz Bedri Onat'la. "Daha sonra gördüm iki katili" diyor Onat ve şöyle anlatıyor:

"Ali oğlu Hasan ve Nalıncı Hasan, idama mahkûm olmuşlardı ama yaşları küçük olduğu için 24 yıl ağır hapse çevrildi cezaları. 1936 yılında Manisa'da maça gittik. Ben de kafile başkanıydım. Bir yanlışlık oldu. Tartışma sonucu hapse girdik. İşte Manisa Hapishanesi'nde bu ikisini gördüm."

"Konuşabildiniz mi onlarla?"

"Hayır. Onlar diğer mahkûmlardan daha farklı bir yerde kalıyorlardı. Konuşmak istedim ama olmadı. Şöyle bir konup sıkıverseydim..."

Sözünün gerisini getirmedi Bedri Onat. Kubilay Anıtı'nın olduğu tepeden Menemen'i seyrederken daldı gitti.

Ay-Yıldız Tepe'deki Kubilay Anıtı'nın üç yanı var. Birinde "Kubilay", diğerinde "Hasan", en kuzeyinde de "Şevki" yazıyor...

Bedri Onat'ı daldığı düşünceden, "Neden eskisi kadar etkin anma töreni yapılmıyor Kubilay için" sorusuyla sıyırıyoruz. Yanıtlıyor Onat:

"Futbol sahâlârında merasimler yapardık. İzmir'den Manisa'dan tren dolusu öğrenciler gelirdi. Ancak zaman geçtikçe eski esprisini yitirdi. Zamanla, yarar yerine zarar getirmeye başladı. Amacından saptırılıyordu. Bunun üzerine mahalli yapılmasına karar verildi. Şimdi temsilciler gelir konuşurlar, anısı olanlar anılarını anlatır..."

Kubilay'ın Ay-Yıldız Tepe'deki anıtında granit taşlar üzerinde bir genç, dimdik duruyor, elinde mızrağıyla. Bedri Onat'la anıta uzun uzun bakıp, Ay-Yıldız Tepe'den iniyoruz aşağıya.

Sisli ve ıslak bir akşam. Menemen sokakları tenha. On gün sonra Kubilay Menemen'de anılacak. 24 yaşında şehit düşen Atatürk devrimlerine bağlı inançlı bir öğretmendi Kubilay. Anısı, tüm Atatürkçülerin kalplerinde aradan 53 yıl geçmesine karşın sımsıcak ve taptaze.

...Ve Kubilay dudaklarda bir türkü. Öyle de kalacak...

ÜZÜM, ŞARAP VE EFENDİ (TİCANİLER TARİKATI VE PİLAVOĞLU)

ÜZÜM, ŞARAP VE EFENDİ

1968 yılı ekim ayı.

Pastırma yazını yaşıyor Bozcaada. İnsanın içini ısıtan bir günün öğlesi. Herkes iskele önünde salkım saçak.

Sabahtan akşama değin "üç şey"den söz edilir Bozcaada'da. Kahvede çayını yudumlayan ihtiyar, şarap fabrikasındaki işçi, dairedeki memur, okuldaki öğretmen, bağda üzüm toplayan gelinlik kız ve hatta mahallede top koşturan çocuklar "üç şey"den ille söz edeceklerdir size bir "merhaba" dedikten sonra. Siz de gözlerinizi açа açа, dudaklarınızı ısıra ısıra dinleyeceksiniz bu anlatılanları, biraz da içiniz burkularak...

Üzüm, şaraf ve efendi.

Yıl 1959... Üşütücü bir sonbahar sabahı. Uzun boylu, gözlüklü, kahverengi elbiseli, orta yaşlı bir adam indi motordan. İskele önünde toplanan birkaç kişi, uzun boylu, gözlüklü adamı tanımaya çalışırlarken, içlerinden biri atıldı:

"Ahmet Bey, şu gözlüklü Ticaniler Tarikatı'nın başı Kemal Pilavoğlu değil mi?"

Ahmet Bey, miyop gözlüklerini düzeltici alıcı gözle inceledi yabancıyı. Sonra arkadaşına:

"Pilavoğlu, cezasını tamamlamış, on yıl burada sürgün kalacak. Çok kurnaz adamdır, iyi iş tutar burada göreceksin" yanıtını verdi.

O yıllarda "iki şey"den söz edilirdi Bozcaada'da. İşte o "iki şey" 1959'dan sonra "üç şey" oldu. Yani üzüm ve şarap sözcüğüne bir yenisi daha eklendi: Efendi...

TİCANİLER KRALI

Çanakkale'den Geyikli'ye gelirken minibüs şoförü Mustafa Güncel, "Niye gidiyorsun adaya abi" diye sordu. Nasıl bir cevap vereceğimi düşünürken ekledi hemen:

"Şarapçısın belli... Ama bu yıl işleriniz duman. Bu yıl çeker gidersiniz Bozcaada'dan anlatılanlara bakılırsa."

"Niçin" diye sordum.

"Pilavoğlu üç yüz dönüm üzüm bağı almış adada. Hepsini sökmüş sökmüş atmış geçenlerde. Pekmez yapıyormuş kalan üzümleri de. Dükkanlarda bilirsin yıllardır satılmaz sigara. Tabii Pilavoğlu'nun dükkanlarında demek istedim. Eee beş yıl sonra vallahi de tallahi de alır bütün üzüm bağlarını. Gözüm çıksın alır. Nasıl olsa pilavcılar var emrinde. Parasız pulsuz çalışan, di mi abi?"

Geyikli iskelesinden Bozcaada'ya gelirken üzüm, şaraf ve efendiden söz edildi. Adanın düşman işgalinden kurtuluşunun 45. yıldönümünün kutlandığı alanda, iki vatandaş şöyle konuşuyorlardı:

"Pilavoğlu iki yüz teneke pekmez göndermiş Ankara'ya."

"Bilirsin, hınzır Ticaniler kralı, boşuna dememişler ona."

"Ticaniler kralı değil, Ticani Tarikatı'nın başı o. Hem biliyon mu, Ankara'dan yeni pilavcılar gelmiş yine. Üç yüz kasa da sofralık üzüm göndermişler İstanbul'a."

"Boğaz tokluğuna çalışıyor zavallılar. Pilavoğlu patates çorbasından başka bir şey vermiyormuş. Haftada üç gün de oruç tutturuyormuş."

PİLAVOĞLU EFSANESİ

Kemal Pilavoğlu 1952 yılında Ankara'da kitapçılık yaparken laikliğe aykırı hareket, beyanname dağıtmak, Atatürk büstü kırdırmak ve tarikatçılık yapmak suçlarıyla yargılanmış. Mahkemece yedi yıl hapis, beş yıl sürgün, beş yıl da polis gözetimi cezasına çarp-

tırılan Pilavoğlu, hapis cezasını tamamladıktan sonra Bozcaada'ya gelmiş.

Adada bir yıl Rum asıllı bağcının evinde kira ile kalan Kemal Pilavoğlu on yıl sürgün cezasını değerlendirmek amacıyla bir ev satın alarak başlamış planlarını gerçekleştirmeye. Birkaç ay içinde üzüm bağı, iki arsa satın alan Ticaniler tarikatının başı, 27 Mayıs Devrimi'nin arkasından bir çeşme yaptırarak adını "Gürsel çeşmesi" koymuş. İki ay sonra "Keklik" ve "Erenler" adlı iki çeşme daha yaptırmış.

1960'larda Pilavoğlu çeşmeler, üzüm bağları arasında oyalanırken, Ankara çevresinde bulunan müritleri de "efendi"lerinin koltuğu altına sığınmak, onun gölgesinde boğaz tokluğuna yaşamak için adaya akın etmeye başlamışlar. İşte bu nedenle 1960 sonlarında Kemal Pilavoğlu İmroz'a nakledilmiş. Burada iki ay kalan "efendi hazretleri" bazı adalıların isteği ve "Bozcaada'da toprağı vardır" gerekçesiyle geri dönmüş. Artık sadece akşam üzerleri polis karakoluna imza atmaya giden hazret, işini yavaş yavaş ilerletmeye başlamış.

ŞARAP VE SİGARA GÜNAHKÂRLAR İÇKİSİ

Karısı, iki kızı ve oğlunu da yanına alan Pilavoğlu 1963 sonlarında Bozcaada'ya getirttiği yirmiye yakın müridinin sayısını birkaç ay içinde ellinin üzerine çıkarmayı başarmış. Bozcaada'da sempati toplamak için öğrencilere kitap, defter, kalem ve eğitim araçları almış. Bunları parasız dağıtmaya başlamış. Bozcaada'da doğru dürüst bir fırın, bakkal, bir manav yokmuş o yıllar. Adalılar yoğurt, süt yüzü görmüyorlarmış aylarca. Çanakkale'ye inerlerse, yiyebiliyorlarmış. Kışlık sebze yemezlermiş. Kısacası yoksunluk bölgesiymiş Bozcaada. Kışın deniz kudurdu mu, açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalırlarmış. Motorlar çalışmazmış günlerce. Kimsenin aklına sebze yetiştirmek, inek alıp beslemek gelmezmiş 1963'e kadar. İşte

iyi bir işletmeci olan Pilavoğlu kolları sıvayarak koyun almış. Süt ve yoğurt satmaya başlamış. Manav ve bakkal dükkanları açmış. Fakat şarap ve sigaranın "günahkârlar içkisi" olduğunu öne sürerek bunları satmıyormuş dükkanlarında. Artık işler yoluna girmiş, "Pilavoğlu çarkı" hızlı hızlı dönmeye başlamış. Üstelik elliden fazla mürit, efendilerinin hizmetinde sadece boğaz tokluğuna çalışıyorlarmış...

BOZCAADA TİCANİLERİN DERGÂHI OLUYOR

"Pastırma yazı"nın son haftasında bir tuhaf oluyormuş Bozcaada. Denizin rengi daha da koyulaşırmış. İnsanların yüzü daha da aydınlanırmış sevinçten. Kamyon kamyon şarap gönderilirmiş Bozcaada'nın iskelesi Geyikli'den Anadolu'ya. Sonra şarap tüketiminde rekor kırılırmış meyhanelerde.

Bağa gitmeden önce, adalı ille bir bardak şarap içermiş yatağından kalktığı zaman. Dedik ya, adalının öyküsü, üzüm, şarap ve efendi. Alışmış bir kez "üç şey"e, ne yapsın...

1965 yılının 29 aralık günü gözetim cezasını tamamlamış Pilavoğlu. Çark o yıllar iyi dönüyormuş. Eh bir de ceza bitince -tabii affa uğradı bir kısmı sürgün ve gözetim cezasının- daha iyi dönmeye başlamış. Elli inek yüz olmuş. Sütün kilosu önceleri yüz kuruşmuş, elli kuruş zam görmüş. Yirmi dönümlük üzüm bağı, yüz dönüm olmuş. Kısacası "Pilavoğlu tezgâhı" tıkır tıkır işlemeye başlamış.

Müritleri Ticani tarikatının başı Kemal Pilavoğlu'nun çevresinde, onun kollamasında Bozcaada'yı "kutsal yer" ilan edip gelmeye başlamışlar efendilerinin katına. Her gelen ticani en azından üç yıl kalıyormuş yanında. Eğer "efendi hazretleri" git derse gidiyor, gitme derse ölümü bile göze alıp kalıyormuş adada.

Efendilerinin yanında kalan Ticanilerin yaş ortalaması ellinin üzerindeymiş önceleri. Aralarına son günlerde yedi ile on beş yaşla-

rı arasında çocuklar da katılmış. Salt "efendi hazretleri" için boğaz tokluğuna üzüm bağlarında, inşaatlarda, bahçelerde çalışırlar, hiç kimse ile görüşmezler, görüştürülmezlermiş. Efendi ne söylerse o olur, tek amaç "hazret"in bir duasını almaktır.

ÇANKIRI'DAN GELEN MEKTUP

Çankırı'dan bir Ticani gelmiş beş yıl önce Bozcaada'ya. Üç yıl "efendi hazretleri"nin yanında çalışmış: Tanrı'ya biraz daha yaklaşmış kendi deyişine göre. Bir gün Çankırı'dan mektup gelir kaymakama. Kaymakam açar mektubu. Gayet düzgün ve okunaklı. Belli köyün öğretmeni yazmış. Çankırı'nın bir köyünden gelmiş o Ticani. Mektupta, aman çoluk çocuğu, karısı, anası ve babası açlıktan kırılıyor tümceleri yazılı. Mektubun altında muhtar ve ihtiyar heyetinin mührü ve imzaları var.

Bunun üzerine kaymakam emir verir komisere. Çankırılı Ticani'nin bulunması ve köyüne gönderilmesi için. Komiser de emir verir bekçiye: "Derhal git Pilavoğlu'na, şu isimdeki Ticani'yi al getir" diye.

Bekçi gider, az sonra kara sakallı gencecik bir delikanlı girer içeri. Anlar ki komiser, bu adam yıllardır gitmemiş köyüne. Üstü başı hep hırpani, elleri çatlak ve kirli. Kaymakam da gelir karakola, bakar Ticani'ye, sonra bir kez daha okur mektubu: Ticani'ye sorar:

- Memleketin neresi senin?
- Çankırı.
- Adın soyadın?
- Mehmet Hakkadönük.
- Ver bakayım, nüfuz cüzdanını.

Ticani elini cebine atar, nüfus cüzdanını çıkarır verir kaymakam beye. Genç kaymakam bir güzel inceler nüfus cüzdanını Ticani'nin. Sonra başını sağa sola sallar ve döner Ticani'ye:

- Senin soyadın Yamaç, neden Hakkadönük dedin.

Sonra, hemen adayı terk etmesini, çoluğunun çocuğunun aç, perişan olduğunu anlatır. Çankırı'ya dönmesini emreder. Diretir Ticani gitmem diye. Gerçekten de gönderemezler.

Bunun üzerine Pilavoğlu çağrılır karakola. Kendisine durum anlatılır. O sırada Ticani tir tir titremektedir. "Efendi hazretleri" eliyle buyruk verir müridine, git, diye. Ticani sağ elini göğsüne koyar ve "Derhal gideceğim, siz sağolun o yeter. Pirimiz, efendimiz, sultanımız" der.

ŞARAP VE PİLAVOĞLU

Ada meyhanelerinin birinde duvara yapıştırılmış bir resim görmüştüm. Bir şarap fıçısı üzerinde horoz. Altında ise Fransızca aynen şöyle yazılmıştır:

- Bu horoz, ne zaman ötecek, ben o zaman veresiye vereceğim.

Pilavoğlu'nun horozları ötüyor ama kimseye veresiye vermiyor. Hele hele şarapçılara üzüm vermiyor. Elindeki bağlarını bile söktürmeye başladı. Aslında söktükleri anlı şanlı bağlar değil. Geçerli olmayan üzüm veren bağlar bunlar. Yerine sebze dikecek, daha kârlı işe yatırım yapmış olacak.

O zaman ne yapıyor üzümü Ticaniler tarikatının başı, diye soracaksınız. Söyleyelim:

"Pekmez yapıyor, Anadolu'ya gönderiyor. Çavuş üzümünü İstanbul'a yolluyor."

"Daha kazançlı iş" diyor adalılar buna. Sigara sorununa gelince, acı acı gülüyorlar.

"Canım, Tekel maddelerinden ne kazanılır ki, Pilavoğlu dükkanlarında sigara satsın" biçiminde konuşuyorlar.

ŞARAP POSASI VE PİLAVOĞLU

Pilavoğlu, Türkiye'nin en ünlü şaraplarını çıkaran Bozcaadalı şarap fabrikatörlerine üzüm vermez, ama onlardan şarabın posasını alıp ineklerine yedirir. İneklere, şarap kokan küspe vermek günah olmasa gerek (!)

Şarapçılardan bunu duyunca yadırgamıştık. Ancak, fotoğraflayınca bir de Pilavoğlu'nun ahırında ineklerin yediğini görünce anladık ki, "efendi hazretleri" tam bir işadamı. Özellikle sabahları, şarap fabrikalarının önünde Ticani çocuklar, Pilavoğlu'nun traktörlerinin römorklarına posa dolduruyorlar...

TEHLİKE ÇANI

Pilavoğlu'nun bugün şarap fabrikatörlerine üzüm vermemesi önemli sorun değildir. Çünkü elinde bulunan üzüm bağları yüz-yüz elli dönümden fazla değildir. Oysa Bozcaada'da on iki bin dönüm üzüm bağı vardır. Yılda dört milyon kilo "kara sakız" adı verilen şaraplık üzüm, üç milyon kilo da sofralık çavuş üzümü üretilmektedir.

Ama ileride bunun tehlikeli boyutlara ulaşacağı bir gerçektir. Çünkü Pilavoğlu pekmezciliği ön plana almış, çalışmasını bu biçimde yürütmeye başlamıştır. Geliri her geçen gün artan ve resmi ağızlara göre, yılda 500 bin lira kazanan "efendi hazretleri" önümüzdeki yıllarda "pastörize şıra" üretmeye başlayacaktır. Hatta sırf şarap fabrikatörlerini vurmak için, üreticinin elindeki üzümü daha yüksek değer vererek alacaktır. Şimdi hedef, üzüm bağlarını sökmek, şarapçılara üzüm vermemek ve dükkanlarında sigara sattırmamaktır. İzlenimimiz, Pilavoğlu'nun amacı, kırk yedi olan ancak aslında yüz civarında bulunan camilerin sayısını arttırmaktır. Eğer, Türkiye'de sayıları üç bin kadar olan Ticaniler yavaş yavaş Bozcaada'ya gelmeye başlarlarsa adada, büyük bir çekince ortaya çıkacaktır.

Birkaç yıl önce, şimdi Bayramiç müftüsü olan Abdülkerim Kılavuz'u yargıç önünde döven ve karakolu basan Ticanilerin sayısı o zaman çok azdı. Şimdi ise Pilavoğlu'nun yanında yüz Ticani vardır. Her geçen gün sayıları biraz daha artmaktadır.

Bizim Bozcaada'ya geldiğimizde, kaymakam Günay Kızılsümer'in "Bu gece otelinizde güvenlik önlemi aldıralım" demesi de buna bir örnektir.

"ÖNCE DÜŞÜN SONRA ÇALIŞ"

Ticani tarikatına girenlerin soyadları değişir. Bozcaada'ya geldikleri zaman "efendi hazretleri" müritlerine ayrı ayrı soyadları takar. Senin soyadın şu, seninki şu diye...

Örneğin Çankırılı Mehmet'in gibi, yani "Hakkadönük". Bu soyadını alan Ticani artık kendi soyadını unutmuştur ya da nüfus kimliğinde kalmıştır. "Efendi hazretleri"nin en önemli müritlerine verdiği soyadlar şunlardır:

"Yorulmaz, Vicdani, İmanlı, Ayrılmaz, Hakkadönük."

Dallara ayrılan müritler yaptıkları işlere göre alırlar soyadlarını. Ticani güçlü kuvvetli bir kişi ise onun soyadı "Vicdani" olur. Eğer cılızsa, çabuk yoruluyorsa, pekmez kazanını kaldıramıyorsa "Yorulmaz" olur. Çünkü bu soyadından güç alır Ticani, yorulsa bile belli etmez yorgunluğunu.

KİMSEYLE GÖRÜŞMÜYOR

Kemal Pilavoğlu ile görüşmek için ilişki kurduğumuz ve adının yazılmasını istemeyen bir kişi bize "Gazeteciler ile görüşmek istemez. Zaten kimseyle görüşmüyor, bankaya senet kırdırmaya bile gitmiyor" dedi. Bunun üzerine, daha önce uyguladığımız yöntemden yararlanamadığımız için, görüşmemizin gerekli olduğunu du-

yurduk. Fakat gelen yanıt "hayır" oldu. Bundan ötürü de kimi Bozcaadalılar tek başımıza dolaşmamamızı ve 20 Eylül Cuma günü "Cumhuriyet"te yayınlanan "Ticaniler Bozcaada'da bağları söküyor" başlıklı haberin "efendi hazretleri" tarafından okunduğunu bildirdiler. Hatta, "efendi hazretleri" Ticanilere, "Elinde fotoğraf makinesi gördüğünüz kişilerden kaçınız" buyruğunu vermiş. Bunu da Pilavoğlu'nun Hasfırın'ına sık sık giden bir görevli söyledi.

BİR TİCANİ KONUŞUYOR

Bozcaada'nın "Ayazbağ" olarak bilinen bölümünde iki büyük bahçesi var Pilavoğlu'nun. Bir dilimi üzüm bağı, bir dilimi ise bahçelikti. Yer yer sökülmüş üzüm bağları görünüyor. Şoföre "Bir Ticani ile nasıl konuşurum?" diye sordum. Başını sağa sola sallayıp "Olanaksız bey, öldürürler adamı, ben yokum bu işte" yanıtını verir. Israr ettim, ama nafile.

En sonunda kandırdım. Otomobil ağaçlar ve bağla çevrili yeni yapılmış evin önünde durdu. Şoför aracın kaputunu açtı, motoruna su koymak için. Biz de yeni eve doğru yürüdük. Bahçe kapısından girdik içeri. Pencerede bir Ticani vardı sadece.

Elimizi sağ göğsümüze koyup "selamün aleyküm" dedik. Hiç yanıt vermedi. Ticani, sadece başını pencereden biraz daha çıkarıp "Ne arıyorsun?" diye sordu.

"Efendi hazretlerini aradım" dedim.

"Nasıl ararsın onu, kimsin sen?"

"Ankara'dan geliyorum, selam getirdim Mustafa Vicdani'den."

"Kimdir O?"

"Kemal Vicdani ile Nuri Hakkadönük'ün arkadaşıdır, Çamlıdere'den."

Sustu bir süre. Fotoğraf makinemi ceketimin altına saklamıştım.

"Su içebilir miyim?" dedim.

"İç, geç arkada su var."

Su deposunun musluğunu açtım, içer gibi yaptım, beni görmüyordu.

Döndüm, hâlâ pencereden bakıyordu. Yanına yaklaşmak istedim. Eliyle "gelme" diye işaret etti.

"Efendimiz gelmez mi hiç buraya?" diye sordum Ticani'ye.

"Efendimiz şu anda yoktur, Kabe'ye gitti namazı için. Hem sen buradan git, yabancısın."

Geriye döndüm, yoldan ayak sesleri geliyordu. Fotoğraf makinesini çıkardım, geriye dönüp deklanşöre bastım. Pencerede yakalamıştım Ticani'yi. Bir daha bastım. Eliyle işaret etti. Fırlayarak dışarıya çıktı. Şoför beni on metre kadar ileride bekliyordu. Aracı çalıştırmış harekete hazırdı. Araca bindim, hareket ettik. Ticani, elinde sopa ve arkasında birkaç kişi daha peşimizden geliyorlardı. Hızla uzaklaştık.

Şoför kızmış, "Abi bana bir şey olursa senden bilirim" demişti.

KABE'DE NAMAZ

Bozcaada'da şehir kulübünde dinledim "Kabe'nin namaz öyküsü"nü. Çankırı'dan Ali Bohçalı ile ellerinde yağlar, ballar olan iki kadın ile iki erkek gelmiş "efendi hazretleri"ni ziyarete. Kadınlardan birisi hastaymış. Gitmişler ellerinde zarfla dayanmışlar kapıya. Ticaniler "dur" diye kükremişler. Zarfı uzatmış ziyaretçiler kapıdakilere. Zarflar alınmış ellerinden, bir Ticani zarfı götürmüş içeriye. Az sonra da çıkmış gelmiş:

"Efendi hazretleri, Kabe'de cuma namazını kılıyorlar, az sonra gelirler bekleyin."

"Bekleyelim."

"Adınız, nereden geliyorsunuz, memleketiniz, hasta mısınız?"

"Osman filanca benimkisi, karımın Fatma. Kardeşimin Hüse-

yin. Onun karısının da Zeynep. Memleketimiz Çankırı. Benim karım aylardır yemekten içmekten kesildi. Şifa bulmaya geldik."

Az sonra kapı açılır, "efendi hazretleri" görünür ve kendine özgü sesiyle:

"Hoşgeldiniz Çankırılı Osman filanca, karısı Fatma hanım, Hüseyin ey Zeynep."

Şaşırır ziyaretçiler adlarıyla çağırılmalarına. Donakalırlar. Efendi gür sesiyle:

"Ey Fatma, neden yemiyorsun aylardır yemek, söyle bakalım? Hasta mısın sen?" deyince, "tamam" derler, "Eşten, dosttan dinlediklerimiz doğru çıktı. Ermiş bu, ermiş. Demek doğruymuş duyduklarımız, demek uçan halıyla uçup gidiyor Kabe'ye."

Çankırılı Hüseyin anlatmış birkaç yıl önce bunu. Bozcaadalılar da inanmış bu öyküye. Gitmişler "efendi hazretleri"nin evine ama nafile girememişler içeri.

"LAF ADAMI DEĞİL, İŞ ADAMI OL"

Kemal Pilavoğlu'nun Bozcaada'daki "sefa evi"nde kanaryadan bülbüle, hatta kirpiye kadar her cins yaratık var, anlatılanlara göre. Evi kusursuz biçimde donatılmış. "Sefa evi"nin kapısında ise demir çubuklarla yazılı sözcükler var. Aynen şöyle:

"Önce düşün, sonra çalış. Laf adamı değil, iş adamı ol."

Pilavoğlu işte bu iki sözcükle Bozcaada'da niçin kaldığını ve para kazanmak için nelere yatırım yapılması gerektiğini belirtiyor, buyruğunda "pir hakkı" için çalışan müritleri de olduktan sonra niçin kazanmasın?

Çünkü "Pilavoğlu çarkı" dokuz yıldız dönüyor burada. Bakkal dükkanında sigara ve şarap dışında büyük kentlerde bulabileceğiniz her şey var. Fırını var, manavı var, sütü yoğurdu var...

Diğer iki manavda patlıcanın kilosu yetmiş kuruş mu, Pilavoğlu'nun manavında elli kuruş. Diğer iki manavda patlıcan yok mu - çoğu zaman yoktur- Pilavoğlu'nun manavında yüz kuruş. Yoğurdun kilosu üç lira. Sütün kilosu iki lira.

Bu örneklerin yanında bir yatırımı daha olacak Pilavoğlu'nun, daha ilginç. Bozcaada'yı turistik bir ada yapmak istiyor. Koşulu ise "gavurlar gelmesin, Müslümanlar gelsin" diyor. Başvurusuna olumlu yanıt gelirse, motel, lokanta işletecek bundan böyle.

Nasıl bir yanıt gelecek bilmiyoruz, ama bilinen Bozcaada'nın askeri yasak bölge oluşudur. Zaten yabancı uyruklular izinle girebilmektedir. Belki bu yatırımı da gerçekleşecek Pilavoğlu'nun...

2 Ekim 1968, Cumhuriyet

POLİTİKA, AÇLIK VE GÖÇ

POLİTİKA, AÇLIK VE GÖÇ

Gök mavisi bir aydınlık sekiz yaşındaki Kezban'ın gözlerine iniyordu bir mayıs sabahında. Bakımsız sarı saçlarını dalgalandırıyordu. Allı-morlu giysisi içinde, çocuksu yaşantısını çoktan unutmuş, onun yerini üç keçi almıştı.

Kundurasız ayakları kızgın toprağa ve inatçı ısırganotlarına meydan okuyordu. Sabahın köründe üç keçisini Kışladüzü'nden Buğurcuk tepesine sürmüştü. Anası Elif kadın, aynı saatte çapaya gitmişti ağanın tarlasına. Babası Musa üç ay önce gurbete düşmüştü...

"Efendim, Kızladüzü'nde değil göç... Doyran üstündeki köylüler. Muratlar, Kavurmacılar, Kavlaklar, Pınarbaşı köylerinde göç var... Ve efendim, elektriği, suyu, okulu, camisi ve yıllık bütçesi 80 bin lira olan Adatepe Köyü'nde de göç var... Adatepe'ye aklımız ermiyor. İstersen bir de oralara doğru uzanıver... Parti işinden diyorlar, Adatepe'deki göçe. Kulağımıza öyle çalındı..."

Öykümüz, sekiz yaşındaki Kezban'ın gök mavisi gözlerinde başlar... Kezban'ı beyaz kağıtlara çizeriz kara kalemle... Kezban'ı, Kezbanları yüceltiriz 23 Nisanlarda, kâğıttan bayrak veririz ellerine. Siyah önlüğü, ak yakasıyla dizi dizi olur Kezbanlar... Kezban büyür, Kezbanlar doğar. Sonra ağır bir tusaklığın içinde sevmeye çalışırız Kezbanları...

Öykümüze, "parti işinden" ötürü göçe başlayan Adatepe Köyü'nden girelim isterseniz. Kezban'ı bıraktığımız yerde, nasıl olsa da buluruz yine... Elif kadının çapası bitmez, Musa gurbetten dön-

mez biz tekrar Kışladüzü'ne girdiğimizde... Muratlar'da, Kavurmacılar'da, Kavaklar'da, Pınarbaşı'nda bizi bekleyenleri göreceğiz Adatepe dönüşünde...

ADATEPE KÖYÜ'NDEN ABDİ DAYI

Adatepe Köyü, Çanakkale'nin, Ayvacık Kasabası'na bağlı şirin bir köydür... Adatepe'nin okulu vardır, suyu, elektriği, camisi ve yolu vardır. Ama bu köyde olmayan tek şey huzurdur... Bir kez siyaset denilen illet sarmıştır Adatepe'yi, yaşayanların ifadesine göre...

Diyeceksiniz, "yoksa bu köyde rejim tartışmaları mı oluyor", "yoksa bu köyde düzenin bozuk olduğuna inanmışlar mı var", "yoksa bu köyde aşırı akımların savunmasını yapan kişiler mi var", "yoksa bu köyde Demirel hükümeti istifa etmelidir, diyenler mi var", "yoksa bu köyde İsmet Paşa politikadan çekilmelidir, diyenler mi var", "yoksa bu köyde Bülent Ecevit Türkiye'yi kurtaracak tek adamdır, diyenler mi var", "yoksa bu köyde nurcular mı, yoksa gomonistler mi var."

Siz istediğinizi söyleyin Adatepelilere vız gelir... Vız geldiği için de böyle çekip giderler İzmirlere, İstanbullara, Ankaralara...

"Senin anlayacağın evlat... Sakın evlat dediğim için kızma bana... Bizim buralardan göç 1950 yılında başladı aslında... Yani 20 yıl önce... Malı, mülkü olanlar şehire inmeyi bir şey zannettiler. İşin içinde inat yoktu, inat olmadığı için de göç filan yoktu" diye başladı konuşmaya...

"Eee" dedim, "Yani inat dediğin politika oluyor Abdi dayı."

Sigarasını bir iki kez çekiştirdi... Toprak sarısı gözlerini ovuşturdu... Çayından yudumladı... İskemleden kalkıp, sağ ayağını altına aldı ve tekrar oturdu.

"Bin yaşa... Aynı senin dediğin gibi. O politika illeti sardı güzelim köyü. Nereye gitsen politika. Yok İsmet Paşa'ymış, yok Men-

deres'miş, yok Bayar'mış, Demirel'miş, Bilgiç'miş, Ecevit'miş, Aybar'mış, filan falan..."

"Sonra."

"Kimisi der, sosyalistlik, gominstlik. Kimisi der nurculuk, Atatürk düşmanlığıymış. Ama sen şunu hemen yaz. Bizim köyümüzde nurcu da yoktur, gomonist de. Sadece ve sadece iki tane sosyalist vardır. Sandıktan çıktılar onlar da... Zaten AP-CHP çekişmesi çıktı, viran etti köyü."

Köyün delikanlılarıyla görüştükten sonra, Adatepe'nin yüzde sekseninin okur-yazar olduğunu öğrendik. Adatepe Köyü canlı bir tarih aslında. Camisi Selçuklular döneminden kalma.

Karayağız bir gence, "Bu göçün temelinde yatan ne?" diye soruyorum. "Sen daha iyi bilirsin" dercesine bakıyor yüzüme:

"Ağabey, bana kalırsa düzenin bozukluğu, eğitimsizlik."

"Kaç haneydi Adatepe, şimdi kaç hane var?"

"450 haneydi... Şimdi 70 hane kaldı. Satılığa çıkarıldı evlerin çoğu. Üç bine, beş bine, alıcı bekliyor evler. Ama alan yok."

"Evlerini satanların tümü Halk Partili mi?"

"Köyümüzün yüzde 80'i Halk Partili olduğuna göre, evlerini satılığa çıkaranlar, yani göç edenler elbet Halk Partili..."

380 ev bomboş Adatepe Köyü'nde şimdi. Ama göç edenlerin arasında Adalet Partililer de var. Anlatılanlara bakılırsa, "Biz ne ettik de kırata oy verdik" deyip eşyalarını toplayıp, evlerini satılığa çıkarıp gidiyorlar başka yerlere...

"Gidenler ne iş yapıyorlar, haber geliyor mu" diyorum Abdi Dayı'ya bu kez...

"Kimisi bakkal dükkanı işletir, kimisi zeytinyağı ticareti yapar" cevabını veriyor... Sonra Kamil Efendi söze karışıyor:

"Şu öğrenciler neden kırıyorlar birbirlerini?"

Hemen birisi atılıyor, öfkeli:

"Gazeteleri okumuyor musun? Bizler için kavga veriyorlar... Bizim insanca yaşamamız için..."

"Sen anlamazsın, senin aklın ermez Kamil amca."

"Senin ermez..."

"Neden ermezmiş... Ben üç gazete okuyorum günde... Türkiye'de neler olup bitiyormuş biliyorum hepsini..."

Ve hışımla kalkıyor iskemlesinden Kamil Efendi, hızla uzaklaşıyor...

"Nereye gidiyor" diye soruyorum çevremdekilere... Bir genç yanıt veriyor:

"Herhalde göç edecek başka bir yere... Gidiş o gidişe benzer..."

BÜYÜK ŞEHİRE GÖÇ DAHA İYİ

Kadın sıkılgan. Kucağında çocuğu, iri bir taşın üzerine oturmuş, kara kara düşünüyor... Arka planda konutlar, bomboş konutların duvarlarında resimler. Resimlerin beş asır önce yapıldığını öne sürüyor Adatepeliler. 20 yıl önce bir Alman gelmiş Adatepe'ye ve o resimlere 300-400 lira vermiş de, kimsecikler vermemiş.

Şimdi, bakımsızlığın ve terkedilmişliğin acı bir çizgisini yansıtıyor o resimler. Politikanın kurbanı olmuş o güzelim Adatepe'de, canlı tarih.

Çocukların yüzleri güleç yine... Çocuklar umursamaz hiçbir şeyi...

Ve olumsuz bir yaşantının içine gömüldükçe gömülüyor insanlar. O güleç yüzlü çocuklar da bir gün o bunalımın içinde bulacaklar kendilerini... Terkedilmişliğin acı katılığı, ağır ağır saracak her yanı. Köy bütçesi 80 bin lira olan Adatepe haritadan silinecek.

Sıkılgan kadına soruyorum:

"Bu göçe ne diyorsun bacım?"

Bilenmiş bir bıçak gibi gözleri keskin... Başörtüsüyle gizlemeye çalışıyor. Ama kaçıp gitmiyor...

"Ne diyeceğim... Gitti tüm komşular... Eh biz de gideriz yakında."

"Nereye?"

"Erkeğim bilir orasını."

İşte böyle Adatepe Köyü'nün öyküsü... Elektriği, suyu, okulu, yolu, camii ve 80 bin liralık bütçesi olan köy terkediliyor. İnsanlar, bir hiç uğruna başka yerlerde sürdürüyorlar yaşamlarını...

Sonra Kezban'ın öyküsü... Anası Elif, babası Musa'nın öyküsü...

Musa kuşluk vakti ayrıldı Kışladüzü'nden. Çıkınını, karısı Elif hazırladı. Sonra yayan yapıldak düştü yola. Kazdağı'ndan düze indi... Sonra bir tomofile atladı...

Kezban, üç davarı Kışladüzü'nden vurdu Buğurcuk'a... Ama Elif, ağanın topraklarına... Biz de bilmem kaç gün sonra Kazdağı köylüklerine... Kafamızda Adatepe...

"Kolay gele."

"Sağol beyim."

Merhabalaştıktan sonra bir ağaç gölgesine oturduk köylülerle.

"Sizin buralarda göç varmış" dedim, en yaşlı olanına. En yaşlı olanın elinde çapa. Adı Kazım Alev... 65 yaşında olmasına rağmen dipdiri. Üç dönüm toprağında, çoluk çocuk çalışıyorlar. Tapusu kendi üstüne. El yerinde değil yani.

"Ne yetiştirirsiniz" diye sordum... Kazım Alev "Görmüyor musunuz" dercesine baktı bir süre... Arkada sebzelik vardı. Yan tarafta buğdaylar yeşermiş, boy vermişti...

"Göç var bu yıl... Geçen yılın üstünde... Gelecek yıl herhal biz düşeriz yollara..."

"Epey giden oldu mu?"

Sustu... Başını salladı bir iki kez...

"Köy boşaldı hemen hemen... Dışarıda para daha iyi kazanılıyor. Fabrikalar işçi ararmış. Aylığı beş yüze. Yemek, içmek bedavaymış, cumartesi pazar çalışılmazmış..."

"Nerede?"

"İstanbul'da, İzmir'de ve Bursa'da.

"Gidenlerin tümü fabrikaya mı girmişler?"

"İnşaatta da çalışanlar varmış. Ama fabrika gibi rahat değil der gidenler, değil mi gız? Hasan yazmış Satılmış'a..."

Genç kadın başını salladı...

"Yani pek memnun değilsiniz köyde. Büyük şehire gitmek daha iyi..."

"Durum onu gösterir... Şu topraktan ekmeğimiz çıkmıyor... Evvelden durumumuz daha iyiydi..."

"Kasım Efendi, önceki yıllar daha iyiydi yaşamımız, dedin. Bunun bir nedeni olmalı."

"Nedenini bilmem ama, öyleydi işte."

Bir diğeri atıldı hemen, yarı öfkeli.

"Kar götürürdük Edremit'e... Şimdi kimse almıyor, dolaplar çıktığından ekmeğimiz de gitti elimizden..."

Kazdağı, kar yapar kışın. Bu yörede yaşayan orman dışı köylerinin tümünde kar çukurları vardır. Kışın bu çukurlara kar doldurulur. Havalar ısınmaya başlayınca çukurlar açılırdı. Kalıplar halinde karlar, çuvallara sarılır ve develere yüklenerek şehire indirilirdi. En çok dondurmacılar alırdı karı. Lokantacılar, gazinoculardan sonra... Artık buzdolapları olduğundan, buz fabrikaları kurulduğundan bu geçimlerini kaybetmişlerdi.

İşte, "parti işinden" değilse de, "geçim işinden" dolayı göç buna derlerdi...

Ne yolları, ne elektrikleri, ne de doğru dürüst bir okulları vardı. Mustafalar, Aliler, Recepler, Hasanlar bu nedenle düşmüşlerdi gurbet eline... Acaba girebilmişler miydi çoğu ayda beş yüz lira veren, yeme içme bedava olan fabrikalara?

Yoksa ışıklı bir büyük şehir gecesini acıyla mı yaşamışlardı?

Park kanapelerinde sabahı edenler, bir ekmeğe yarım soğanı katık edenler, sılaya şöyle mektup yazarlardı:

"Evvela üzerime farz olan tanrı selamını sunar, hasretle kardan beyaz, pamuktan yumuşak ellerinden sıkarım. Beni soracak olursanız çok şükür iyiyim. Bizim Murat fabrikada çalışıyor. Söz verdi beni de aynı fabrikaya işçi sokacak. Ben on gün iş aradım. En so-

nunda şimdilik bir inşaata amele olarak lim. İlk fırsatta size para göndereceğim. Beni merak etmeyin..

Sonra ağır bir gece yüklenirdi omuzlarına. Düşlerine mutluluk bölük pörçük yanaşır, sonra kaçar giderdi... Gruplar halinde büyük caddelerde turlarlardı...

Kazım Alev, tapusu kendi üzerinde olan üç dönümlük tarlasında buğday üretirdi. Satmazdı buğdayını. Aslında satamazdı. Tek sattığı şey kardı, ama hınzır dolaplar çıktığından beri bu iş de bitmişti.

Adatepe Köyü'nde yaşasaydı, acep "parti işinden" dolayı göç eder miydi diye geliyor aklımıza... Ama Kazım Alev, henüz "geçim işinden" dolayı göçe razı değil. Şimdilik "idare edip gidiyoruz" diyor içinden... Diyar ama yine kafasından ayda beş yüz lira veren fabrikalar geçiyor...

Sordum:

"Hangi partiye verdin oyunu."

"Niye sordun beyim."

"Hiç" dedim.

"Verdim birisine işte."

"Söyleyecek misin?"

"Söylesem ne olur bey, söylemesem ne olur?"

"Hiçbir şey olmaz, ama merak ettim."

"Kırata verdim yine... İyisini bulamadım."

"Niye" diye sormadım...

Gün kavuşmak üzereydi... Tatlı bir serinlik çıkmıştı...

GÖÇÜN ASIL NEDENİ, AÇLIK

Kızılçukur'da bir Emine kadının öyküsü var... 18 yaşında kara toprağa verilen Emine kadının öyküsü yürekler acısı.

Koyu bir gecenin tutsaklığında bölünen bir uyku. Bir sancı kasıklarından ilk önce. Yavaş yavaş şiş karnına doğru uzanan bir sancı. Sonra insanı kahreden bir uğultu...

"Oy anam... Oy dostlar..."

Duvarda bir mısır koçanı. Bir ayna, yarısı kırık. Bir fotoğraf çerçeveli, pencereye yakın yerde. Belli, taşra fotoğrafçısının elinden çıkmış. Asker giysili...

Donuk bir ayışığı uzanıyor Emine kadının yer yatağına. Emine kadın tek başına. Emine kadın kimsesiz. Emine kadının kocası büyük şehirde çalışır.

Sancı yuvarlanıyor, dinmek bilmiyor. Çırpınıyor, bir sağa bir sola dönüyor. Güllü yorganın beyaz kenarlarını dişliyor.

"Oy anam oy!.. Oy dostlar!.."

Kızılçukur ölüm sessizliğinde. Ara sıra köpek ulumaları çalınmasa kulağına kahrolacak Emine kadın. Tüm gücüyle bağırmayacak, acıyı katık edecek yaşantısına...

Saatler ilerliyor, Emine kadının sancısı daha da artıyor. Ama kimsecikler duymuyor onu. Çünkü en yakın komşusunun evi yüz metre ötede ve ölüm ağır ağır yaklaşıyor, sancısı yürüyor, omuz başlarına doğru.

Artık gün ışımak üzeredir. Soğuk bir aydınlık bir çizgi ötede bıraktığı donuk karanlığı... Yüzünün, gözlerinin ezikliği parça parça oldu. Yavaşça doğrulmak istedi yataktan. Dizlerinin üzerinde kaldı bir süre. Dizkapaklarında soğuk bir akıntıyı duyar gibi oldu. Artık çaresizliğin içinde yenikti. Bunun farkına geç olsa varmıştı, Emine kadın. Karnındaki ağrı dizkapaklarındaki soğukluk vız geliyordu. Başı dönüyor, erkeğinin gözleri yüceliyordu gözlerinde...

"Oy anam, oy dostlar."

Ahmet'in resmi duvarda, yeşilli kırmızılı Ahmet'in resmi. Ahmet çok uzaklarda, derin bir uykunun sonuna geldi Ahmet. Emine düşündü. Eminesi bembeyaz duvaklı, atın üstünde, davullar gümbür gümbür.

"Sabret gız, az sabret."

"Sabredecem Amedim, sabredecem."

"Sana allı morlu fistanlık alacam. Hafız efendiden. Basacam liraları o sakallı Hafız'a. Demicem, hasat sonu. Hafız emmi, demi, sen üç metre ver de faizini dört metre yaz..."

"Deme Amedim, deme..."

"Başım yukarıda gezecem köy yerinde. Sen sabret az kaldı. Olmazsa seni de getiririm buraya. Bir gecekondu alırız iki bine. Bir yatak, bir yorgan. Duvara benim asker resmimi asarız."

"Asarız Amedim, asarız."

"Ama yine köye döneyim ben... Buralar büyük deniz. Herkes başıboş. Trenler, tomofiller, garılar, gızlar... Herkes kendi bildiğine... Canı ne çekerse onu yapıyor... Bizim köy yeri eyidir. Kendi toprağımızda, kendi işimizde..."

"Toprak mı alacan Amedim?"

"Alırız ya gız."

"Al be Amedim al."

Ahmet sıçrayarak fırladı yatağından. Ter basmıştı. Başı zonkluyordu. Odanın içi karanlıktı. Alt ranzada Rüstem mışıl mışıl uyuyordu.

"Oy anam... Oy dostlar..."

Emine kadının elinde leğen. Güç nefes alıyordu. Sırılsıklam olmuştu her yanı. Ölüm ağır ağır geliyordu. Gün içeriye vuruyordu.

"Amedim... Amedim... Ölüyom ben... Karnımda beben. Erkek olsun demiştin..."

Ahmet derin derin çekiyordu sigarayı. Başı daha fazla zonkluyordu.

Uzak bir türküydü artık Emine kadın. Ahmet'in yaşama kavgasına başladığı saatler. Duvarda asker resmi, duvarda mısır koçanı, yer yatağı, yorganı, leğen ve kan...

Şimdi Ahmet karşımdaydı. Sırım gibi bir delikanlı... Emine toprağa verildikten tam sekiz ay sonra çıkıp geldi köye...

"Gız sana üç metre fistanlık aldım Hafız efendiden. Gız nasıl gittin beni bırakıp da.."

"Hemen haber vermediler mi?" dedim.

"Nereden bilirler ağabey. Adresim belli değil ki."

"....."

Kızılçukur'da hâlâ anlatılır Emine kadının öyküsü. Buğulu göz-

ler köy mezarlığının selvilerine uzanır. Karnındaki bebesini doğururken ölmüştür, bebeğiyle beraber...

Üç aylık evli delikanlılar karılarına doyamadan gidiyorlar yaşam kavgası vermek için büyük şehirlere. Kazdağı köylüklerinde göçün nedeni "açlık" bizce...

Notlarımı karıştırıyorum... Köylülerin bize söyledikleri ilginç sözcükleri çıkarıyorum...

"Beyim yiyecek ekmeğimiz yok... Kara arpaya hasret kaldık. Yazıver..."

"Gelinler kocasız kaldı."

"Açlıktan ölen var mı oğlum, biz cihan savaşında manda bokundan arpa çıkarıp yemiştik."

"Dinsizler çoğaldı gayrı... Gavur icatları çıkalı perişan olduk."

"Çok yaşa emmi. Körfez'de karılar cıbıl cıbıl denize girerlerse elbette aç kalır, köyü terk ederiz."

"Toprak reformu ne iştir, pek merak sardık..."

"Gominist işi derler. Elin toprağını nedelim biz."

"Demirel'in kardaşları kiredi alırlarmış..."

"Sen de Demirel'in kardaşı ol dayı."

Gün batmak üzereydi. Çanakkale'ye doğru yol alıyorduk. Sol tarafımızda çarşaf gibi Edremit Körfezi. Sağımızda Kazdağı. Yemyeşil zeytin ağaçları...

AKDENİZ'DE BİR İLÇE
(İRTİCANIN GÖLGESİNDE)

AKDENİZ'DE BİR İLÇE

Yıl 1970, ocak ayının ortaları...

Genç adam, üzüntülüydü. Kesik kesik konuşmaya başladı:

"Ne kadar ilginç değil mi, Başbakan Süleyman Demirel'in İslamköyü'ne çok yakın uzaklıkta bulunan Kuleönü Köyü'ne yapılan jandarma baskını sonunda ikinci gizli Nurculuk okulu ortaya çıkıyor ve 15 kişi tutuklanıyordu..."

"İlginç" dedim gencin bu konuşması karşısında...

O sustu...

"Ama bu konu üzerinde durmaya gelmedik aslında. Nurcular ve Süleymancılar yörede birkaç kişiye saldırıda bulunmuşlar..."

Bu kez yanıt verdi:

"Fethiye uygar bir ilçedir. Benim çocukluğumda cenazeler bando ile kalkardı. Ama çirkin politikacılar sırf oy kaygısıyla güzelim ilçemizi rezil ettiler. Biz devrimciler, asla izin vermeyeceğiz bundan böyle... 1968 tütün piyasası buna örnektir. Gerekirse aynı şekilde davranırız Nurculara, Süleymancılara."

"Kısaca anlatır mısınız bu olayı..."

"Bilinen bir şey bu. 1968 yılında tütün üreticisi köylüler ile birleşerek çember sakallı Nurcuları zorla berberlere soktuk ve tıraş ettirdik. Kimisi korkudan denize attı kendini. Sonra Adapazarı'na ve İstanbul'a göç ettiler."

NURCULAR VE SÜLEYMANCILAR

İçişleri Bakanı Haldun Menteşoğlu'nun seçim çevresi olan Karaböğürtlen, Köyceğiz ve Fethiye Nurcular ile Süleymancılar'ın ra-

hatlıkla yayıldıkları bir bölge. Isparta, Elmalı, Konya, Akseki'den gelerek gezgin esnaf kimliği ile bu yöreye yayılan Nurcular ve Süleymancılar iki ayrı şeriatçı grubu, ama hedefleri aynı. Her ikisinin de birleştikleri nokta: "Şeriat devleti."

Nurcular ve Süleymancılar salt bu yörede yayılmıyorlar. Denizli, Manisa, Uşak, Balıkesir, Antalya ve Çanakkale'de sayıları her geçen gün artıyor. Ancak yeni yerleştikleri Muğla çevresinde ayrı bir özellikleri var. Kendilerine karşı çıkanlara tuzak kuruyorlar, kurşun yağmuruna tutuyorlar...

Fakat Atatürk devrimlerinin savunucusu din adamları, öğretmenler, köylüler ve öğretmenler yılmıyorlar bundan. Nereden yakalarlarsa bırakmıyorlar peşlerini. İşte bundan ötürü ilçede sayıları daha az.

NURCU SADIK AYDIN

Fethiye Kaymakamı Cahit Gündüz, "Adım adım takip ediyoruz bunları" diye başladı söze... İçişleri Bakanlığı'ndan aşırı uçların daha yakından izlenmesi için emirler geliyormuş yazılı olarak...

Kaymakam Cahit Gündüz'e "Efendim" dedim, "basılan Nurculuk okulu sekiz yıldır faaliyet gösteriyormuş. Acaba şimdiye değin hiç farkına varılmamış mı?"

"Herhalde" diye karşılık verdi kaymakam bey... Ve sonra ekledi:

"Bu baskın, onların en az beş yıl sesini çıkartmaz."

Sonra bir teyp dinledik Halk Eğitim Merkezi'nde... Evini Nurculuk okulu haline getiren 75 yaşındaki Sadık Aydın bir güzel anlatmış her şeyi. Sadık Aydın'la konuşan kişi, ne polis ne de MİT ajanı, adını vermeyeceğiz.

Konuşmacı soruyor Sadık Aydın'a:

"Bak amca, ben de sizden sayılırım. Ama buranın yabancısıyım. Polis şimdi senin ifadeni alacak. Gel şöyle bir kenara çekilelim de dertleşelim...

"Nedenmiş o?"

"Şey canım, kimse duymasın da..."

Sadık Aydın en sonunda inanıyor karşısındaki kişinin Nurcu olduğuna ve başlıyor konuşmaya:

"Bizim maddi durumumuz iyidir. Evimizde barınsın diye eş dost, kapısını açık bıraktık. Yani hanemiz açıktır herkese. Nurculuk bir meslektir. Cüppee giymek sünnettir. Biz ne dışarıda yemek yer, ne içeriz..."

"

"Kitapları Kestane Pazarı'ndan aldım İzmir'de... Biz beş vakit namaz kılmayan beynamazın cenazesine gitmeyiz. Biz Nur talebesiyiz. Lokantaya hiç gitmeyiz..."

"Neden soruyorsun?.. Kümeli Nur okulları Bursa'da, Söke'de, Isparta'da, Konya'da, en fazla Ankara'da var. Ankara'da olanları neden basmıyorlar?"

"....."

"Eski yazıyı mı? Biz eski yazıyı üç günde öğretiriz yeni Nur talebesine. Kuran ortadan kalktı biz bunu yeniliyoruz." "....."

"Biz bu mesleği bırakmayız, bu ev kalacak ve Nur talebeleri okuyacak. Isparta'da da basmışlar..."

12 YAŞINDA BİR NURCU

Gözleri fıldır fıldır dönüyordu. Henüz 12 yaşındaydı. Ve akranları bu yıl ortaokula gidiyordu.

"Adın ne senin?"

"Nur Cemal Tancıl."

"Baban ne iş yapıyor?"

"Finike liman başkanı."

"Finike'de Nurculuk okulu yok mu?"

"Hayır yok."

"Daha önce başka Nurculuk okuluna gittin mi?"

"Isparta'ya gittim, Ali diye birisinin yanına. Kuleönü'nde bir hafta kaldım, Fethiye'de Hacı Mardin'in yanına geldim."

"Ne öğretiyorlardı sana burada?"

"....."

Gezgin esnaf olarak gelen Nurcular ve Süleymancılar, daha önce belirttiğimiz gibi köylere yayılıyorlar. Fethiye'nin Çamurköy, Girdev ve Kadıköy'ü en yoğun oldukları köyler. Çamurköyü Muhtarı Hüseyin Küçükkaratekeli ile konuştuk:

"Sizin köyde nasıl çalışıyor Nurcular?"

"Efendim eskiden çok vardı ama şimdi göç ediyorlar bizim köyden."

"Neden göç ediyorlar?"

"Başka köylere gidiyorlar."

"Hiç yok mu Nurcu şimdi?"

"Yok denecek kadar az. Bizim köyümüz uyanıktır, göz açtırmaz onlara. Kümelendikleri yer Girdev... Ama baskını duyduktan sonra sesleri pek çıkmaz."

KİRALIK KATİLLERE ADAM VURDURUYORLAR

Muğla yöresinde Süleymancılar işi iyice azıtmışlar. Kendilerine karşı çıkanlara dayak atıyorlar, hatta ateş ediyorlar. Ancak kendileri yapmıyor bu işi. Kiralık katillere bol para vererek, ulaşmak istedikleri hedefi engellemek isteyenleri susturmak istiyorlar...

Fethiye'nin Gülcami imamı Osman Orhun, Süleymancıların hışmına uğrayanlardan biri. Atatürkçü genç imam, savaş açmış Süleymancılara karşı... Yıllardır sürüyor bu savaş...

GAVUR HOCA

İmam Osman Orhun'a 20 Eylül 1970 günü haber salmış Süleymancılar... "Gavur hoca ayağını denk alsın, yoksa defterini dürdü-

receğiz" gibi laflar etmişler. Gülüp geçmiş genç imam bu sözlere. Hatta, "Gelecekleri varsa görecekleri de vardır" diye cevap vermiş.

"Bunların kökü kazınana kadar sürecek bu kavga... Atatürk devrimlerine uzanan sapık eller kırılacaktır."

"Nasıl oldu sizi öldürmek istemeleri?"

"Daha önceden haber saldılar. Ama umursamadım ben. 28 Eylül 1970 günü saat 20.30'da camiden çıkmış evime gidiyordum. Çevrede kimseler yoktu. Silah sesleri ile birlikte kendimi attım yere. Kurşunlar yanımdan geçiyordu, olduğum yerde kaldım. Bir süre sonra kalktım. Kiralık katil beni öldü zannederek patronlarına haber vermeye gitmişti."

"Pusu kurdular öyleyse?"

"Evet, pusu kurular. Yolumu gözlediler. Camiden çıkışımı izlediler."

"Sonra polise başvurdunuz."

"Beni öldürmek isteyen genci tespit ettim sonra. Geçen yıl öldürülen bir eşkıyanın kardeşi idi. Kandırmışlar kendisini herhalde."

"Kabul etti mi sizin tespit ettiğiniz genç öldürmek istediğini?"

"Etmedi tabii."

"Nasıl çalışıyorlar yörede Süleymancılar?"

"Örümcek ağı gibi sarıyorlar her yeri. İzinli izinsiz tüm Kuran kurslarını ellerine geçirmişlerdir bugün Türkiye'de. İleride büyük tehlike olacaklardır."

"Muğla yöresi nasıl?"

"Fethiye'nin tüm köylerindeki Kuran kursları onların elinde. Fethiye merkezindeki dahil. Sapık fikirlerini körpe kafalara sokmak istiyorlar. Bunun yanı sıra saf vatandaşları avlıyorlar."

"Sonra karşı çıkanları yok etmek istiyorlar."

"Elbet... İşte ben, arkadaşım Ramazan Özdemir buna örnektir. Ramazan'ı dövdüler."

"Bir konuyu öğrenmek istiyorum. Maddi olanakları nasıl Süleymancıların?"

"Kurban bayramında deri topluyorlar. Topladıkları derileri satıp kiralık katil tutuyorlar."

İMAM KARISINI KESTİ

İki yıl önce Muğla'nın Ula ilçesinde bir cinayet işlendi. Bir imam evlendiği gece, genç karısını bıçakla koyun keser gibi boğazladı. Sonra kanlı bıçağı ile polise teslim oldu. Cinayet nedenini ise şöyle anlattı:

"Ben artık cennete gideceğim. Gerdek gecesi insan karısını keserse cennete gider. Ben rüyamda gördüm bunu."

İmam hâlâ içeride. Sonradan anlaşıldı durum. Gerdek gecesi karısını kesen imam Nurcuydu ve aklını kaçırmıştı.

6-12 yaş arasındaki çocukları topluyor Nurcular. Süleymancılar ise 6-18 yaş arasındakileri. G. Köyü'nde köylülerle konuştuk uzun uzun. Aralarında ne Nurcu ne de Süleymancı vardı.

"Ne diyorsunuz Kuran kurslarına?" dedim en yaşlı olanına.

"Dinimizi öğrenmek bakımından iyidir. Şehir yerde öğrenilmiyor. Yine biz sahip çıkıyoruz dinimize."

"Şehirlerde oturanlar dinsiz mi?"

"Yok efendim, öyle demek istemedim. Şehir yerde iş güç çoktur. Kişi pek vakit ayıramaz ama köylük yerde boş gezer kişi."

"Duymadınız mı Fethiye'de gizli bir Nurculuk okulu basılmış?"

"Onların ne olduğunu bilmiyorum. Nurculuk iyi bir şey değil. Onlar da Müsüman ama yolları ayrı."

"Sizin köyde Nur okuluna giden var mı?"

"Giden yok pek bilmiyorum ben."

Diğer köylüler de yok der gibi başlarını sağa sola sallıyorlar...

"Ya Kuran kursu?"

"Yok."

"Çocuklar nasıl öğreniyor İslam dinini o zaman?"

"Köyün imamı var, o ders veriyor."

"Biz köyün imamını aradık, fakat Köyceğiz'e indiği için bulamadık."

DÜŞMANLARI ÖĞRETMENLER

Nurcular ve Süleymancıların köylerdeki en büyük engelleri, öğretmenler. Bugün çoğu köylerde doğru dürüst ilkokul yokken Kuran kursları mevcuttur. Din maskesi altında Atatürk devrimlerinin düşmanlığını rahatlıkla yapmaktadırlar. Köylülerin dini duygularını sömüren sapık fikirli kişiler, birtakım politikacılardan da yardım görmektedirler.

Örneğin pek çok Nurcu ve Süleymancı bugün politikanın içindedir. Oy kaygısıyla her şey mübah sayılmaktadır. Nurcuların ve Süleymancıların ellerindeki silah ise "din düşmanı" sözcüğüdür.

Muğla yöresinde kendileriyle görüştüğümüz pek çok öğretmen hayatlarının tehlikede olduğunu söylediler. Adını açıklayamayacağımız bir öğretmen ise şu ilginç olayı anlattı:

"Bir gün ilkokul 2. sınıfta okuyan bir öğrencim, bana Said-i Nursi'yi tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben de kendisine sana kim öğretti bu soruyu dedim. Çünkü 8 yaşındaki bir çocuğun böyle bir soru sormasının altında bazı gerçekler vardı. Soruşturdum ve öğrendim. Öğrencim yazın Nur okuluna devam edermiş."

Bir başka öğretmenin anısı da şöyle:

"Köyün gençlerinden birisi bana, hoca efendi biz bir gün şehire ineceğiz. İnişimiz cuma günü olacak ve her yeri alt üst edeceğiz, dedi. Biraz sıkıştırdım genci. Meğer Süleymancılar kandırmış. Süleymancıların tek amacı bir gün topluca eyleme geçmek."

NURCU ÖĞRENCİ, LİSE MÜDÜRÜNÜ VURUYOR

8 Ocak 1971 Cuma...

Köyceğiz Lisesi Müdürü Nevzat Avcı öğretmen eşiyle birlikte çıktı evinden, okula geldi ve öğretmenler odasına girdi. Öğretmen arkadaşlarıyla birlikte her zaman olduğu gibi bir süre konuştu, isteklerini saptadı ve odasına girdi. Gazeteleri gözden geçirdi, çayını içti...

1/C sınıfında coğrafya dersi vardı. Zille birlikte odasından çıktı, koridorda yürümeye başladı. Gürültü yapan sınıfları kontrol etti... Bir anda gözü bahçede tek başına dolaşan bir öğrenciye takıldı...

Tanımıştı bu öğrenciyi. Bu yıl gelmişti. Lise birinci sınıfta iki yıllık öğrenciydi. Kendi halinde kimseyle konuşmayan bir çocuktu. Geçen yıl Muğla Lisesi'nde okumuş, sınıfta kalmıştı.

"Celal gelsene buraya..." diye bağırdı Müdür Nevzat Avcı. Celal hiç umursamadı, duymamazlıktan geldi. Müdür bu kez belki duymamıştır düşüncesiyle bir kez daha çağırdı... Öğrenci cevap verdi bunun üzerine:

"Ne var be..."

"Gel bakayım, buraya..."

Lise birinci sınıf öğrencisi Celal İrfan ağır adımlarla müdüre doğru yaklaştı, sonra giriş kapısından koridora çıktı...

"Neyin var oğlum senin?"

"Sana ne."

"Neden dersine girmedin?"

"Girmezsem ne olacak?"

"Zayıf dersin mi var?"

"Sana ne."

Olayın bundan sonra gelişimini Müdür Nevzat Avcı'dan dinleyelim:

"Celal İrfan'a hiç cevap vermedim. Belki canı bir şeye sıkılmış diye düşündüm. Fakat gücüme gitmişti, bana böyle davranması. 14 yıllık meslek hayatımda ilk kez böyle bir olayla karşılaşıyordum..."

"Sizinle konuşurken dışarıdaki gibi sakin miydi?"

"Gayet sakindi, sadece gözleri donuktu, ama şüphelenmiştim..."

"Sonra?"

"Odama gittim. Masama oturup düşünmeye başladım. Acaba ailevi durumu bozuk bir öğrenci mi diye. Sonra not defterimi çıkarıp karıştırmaya başladım. Bir anda kapı açıldı ve Celal İrfan içeri girdi. Elinde tabanca vardı. Sadece silah sesini duydum. O elinde

silah, gözlerimin içine bakıyordu. Kendimi sıktım ama ayaklarım kesilmiş, vücudumu sıcaklık kaplamıştı. Kendimi koltuğa bıraktım. Gözlerimle 'yapma Celal' diyordum. Gözlerimi açtığım zaman Muğla Devlet Hastanesi'ndeydim. Kurşun boynuma isabet etmiş, omuz kemiğimi parçalamıştı..."

Celal İrfan, müdürü öldürdüğünü sanarak tekrar koridora çıkmıştı. Bu sırada öğretmen Nurtan Atılmış olaydan habersiz olarak müdürün odasına girmiş. Müdür koltuğunda oturduğu için hiçbir şeyi fark edememiş, sonra dışarı çıkmış. Bahçede Celal İrfan'ı görmüş.

Öğretmen Nurtan Atılmış'ı dinleyelim şimdi de:

"Elinde silah vardı Celal'in. Tetiğe dokundu. Fakat ateş almadı. Bir daha çekti tetiği, yine ateş almadı. Ben bu zaman içinde çeşmenin arkasına attım kendimi. Bir öğretmen arkadaş tabancanın ateşlemediğini görünce üzerine atılıyor Celal'in. Böylece yakalıyor öğrenciyi."

"Nasıl tanıyordunuz Celal'i?"

"Uslu öğrencilerden biriydi Celal, kendi halindeydi. Okulda dört sakin öğrenci gösterin deseniz, birisi Celal'dir derim..."

"Celal İrfan'ın Nurcu olduğu söyleniyor. Sizin bilginiz var mı bundan? Örneğin din dersi öğretmeni Necati Sunguroğlu'na Said-i Nursi'ye ait bazı şeyler sormuş..."

Diğer öğretmenler Ömer Bilici ve İzzet Akgül de katıldılar konuşmamıza. Hepsi Celal'in birkaç gün önce din dersi öğretmenine Said-i Nursi'nin kitapları konusunda soru sorduğunu, Necati Sunguroğlu'nun da "Bırak şu sapık adamı" dediğini doğruladılar.

Olay, Köyceğiz'de nefretle karşılanmış, Köyceğizliler bu konuda şu bilgiyi verdiler bize:

"Celal İrfan'ın ailesi Nurcudur. Celal olay gecesi sabaha kadar Said-i Nursi'nin kitaplarını okumuş ve sabahleyin namaz kılıp okula gitmiş... Kendisinin sapık fikirlere kapıldığını biliyorduk..."

Celal İrfan'ın sınıf arkadaşları da Celal'in Nurcular tarafından kandırıldığını söylediler. Aynı sınıftan bir öğrenci ise "Celal bazı

günleri kendi kendine konuşurdu. Bir defa bana Nurcu olduğunu uzun uzun anlattı" dedi...

Olaydan sonra tevkif edilen 17 yaşındaki Celal İrfan şu anda Muğla Devlet Hastanesi'nde. Köyceğiz Cezaevi'nde intihara kalkıştığı için kaldırıldı Celal hastaneye... Keskiyle boğazını kesti ve ölümün eşiğinden döndü. Niçin intihara kalkıştığını kimse bilmiyor. Ancak cezaevindeki tutuklular bunu şöyle anlatmışlar:

"Olay gecesi ve daha önceki geceler yatağından sıçrıyordu Celal. Her defasında 'Kızlar geliyor... Kızlar geliyor... Çekilin öldürecekler kızlar beni. Çıplak geliyor' diye bağırıp ağlıyordu. Olay gecesi aynı şeyleri sayıkladı ve intihara kalkıştı..."

Celal İrfan'ın koma halinde kaldırıldığı hastanede boğazı dikildi. İkinci bir intihara kalkıştığı takdirde kurtulması olanaksız. Hastanede her gece aynı şekilde sayıklıyor...

Celal İrfan'ın yaraladığı Lise Müdürü Nevzat Avcı halen İzmir Devlet Hastanesi'nde tedavi altında. Celal İrfan'ın intihara kalkıştığını kendisine anlattığım zaman çok üzüldü. Bu gencin topluma kazandırılmasını istedi.

"Celal'in babası çiftçiymiş..." dedim.

"Çok fakir bir aile, biliyorum."

"Celal'le daha önce aranızda bir şey geçti mi?"

"En ufacık bir olay geçmedi..."

Köyceğiz'de de sorduk soruşturduk, aynı şeyi duyduk. Lise müdürü ile öğrenci arasında hiçbir olay geçmemiş.

O zaman niye yaptı bu işi Celal...

Sadece bir gece önce Nur risaleleri okuyup namaz kılmış... Kendi kendisine konuşur, kızlardan kaçan bir tipmiş...

Niçin öldürmek istedi öyleyse lise müdürünü Celal?

Henüz aydınlığa kavuşmadı...

İleride bu işteki gizli elleri ortaya çıkaracaktır Türk hâkimleri...

Bize kalırsa asıl suçlular ortada dolaşıyor deriz. Türkiye Cumhuriyeti'nin İçişleri Bakanı'nın ülkesidir Köyceğiz... Karaböğürtlen, Dalaman ve Fethiye seçim yöresidir...

Karaböğürtlen'de kum gibi kaynar [illegible]tadır Nurcular... Süleymancılar Muğla yöresinde ölüm s[illegible]ynaktadırlar. Daha geçenlerde Köyceğiz'in Dövüşbelen Köyü'nde gençlerle Nurcular silahlı çatışma yapmışlar, sonunda köyün gençleri kovalamışlar Nurcuları...

İçişleri Bakanı Sayın Haldun Menteşoğlu, seçim bölgenizden şöyle sesleniyor hemşehrileriniz:

"Biz, polisin sadece üniversite yurtlarını basmasını okuyoruz gazetelerden. Bugün polisin yapamadığını halk yapıyor Muğla yöresinde. Biz Atatürk devrimlerinin bekçisi olarak sonuna dek sürdüreceğiz kavgayı. Ama polisin de bize yardımcı olmasının zorunluluğuna inanıyoruz. Size son bir defa durumu iletiyoruz."

AKIL HASTANELERİ NURCULARLA DOLU

Uzun boylu sıska bir gençti. Yoksul bir köylü çocuğuydu. Onunla 12 yıl önce tanıştım. Mersin Lisesi'nde okurken arkadaş olmuştuk. Arapçayı çok güzel konuşan, zeki ve çalışkan bir öğrenciydi.

Çocuklar edebiyat dersinde, "aman A.." derlerdi, "Nedim'in şu şiirini bir açıkla bize..."

A.. başını önüne eğer ve istenileni yerine getirirdi. Ara sıra ben de Arapça ve Farsça sözcüklere çok takıldığımda imdat isterdim A'dan. Diğerlerine olduğu gibi bana da aynı iyiliği gösterirdi.

A.. Nurcuydu... Bunu açık açık söylerdi bize. Biz de bir lise öğrencisinin aydınlığında dilimizin döndüğü kadar kendi çizgimize getirmeye çalışırdık onu. Ancak yanaşmazdı buna. Bir hır gür sürüp giderdi.

Aradan yıllar geçti. Evet tam 12 yıl. Bir gün dikiliverdi karşıma. Hiç değişmemişti. Yine sarı benizli ve dal gibiydi.

"Ne zamandır gelecektim yanına, bir fırsatını bulamadım."

"Nereden biliyorsun burada olduğumu?"

"Neden bilmeyeyim canım, gazete okumuyor muyuz biz?"

Şaşırıp kalmıştım. Bizim Nurcu arkadaş bir başka türlü görünmüştü bize. Acaba diyordum içimden, yoksa bir oyun mu oynayacak bize.

"Ne iş yapıyorsun" diye sordum.

"Öğretmenim. Hem de sapına kadar devrimci bir öğretmen..."

Hemen girdik konuya. Aşağı yukarı iki-üç saat konuştuk. Aslında üç gün süreliydi, "Türkiye'yi karartan şeriatçılık" adlı yazımız. A.. büroya geldiğinde ise birinci yazı çıkmıştı. İlginç gördük anlattıklarını ve dörde çıkardık diziyi.

NASIL NURCU OLDU

"İlkokulu bitirdikten sonra karar verdim okumaya. Ama babam küçükken ölmüş. Anama üç dönüm tarla ile iki baş öküz miras bırakmıştı. Yoksulduk, güçsüzdük. Nasıl okuyacaktım ben? Yaşamam için okumam gerekliydi..."

"Evet."

"Ve düştük yollara. İlçeye indim. Oradan Bursa'ya. İlkokula biraz geç gittiğim için on dört yaşındaydım aşağı yukarı. Kavaflar denilen bir yerde ayakkabı satıyorlar, incik boncuk falan.

Birisi yaklaştı yanıma. Ak saçlı, sakallı, orta yaşlı birisi. Garipliğimi sezinlemiş olacak, 'sen nerelisin' diye sordu, söyledim. Birdenbire ısındım adama be. Uzatmayayım, aldı beni evine götürdü. Ortaokula yazıldım az zaman sonra..."

"Korkmadın mı adamdan?"

"Çocukları vardı ben yaşında. Temiz bir evi, karısı... Okumak gerekliydi, diyorum, bir tesadüf işte..."

"Sonra?"

"Hem dersime çalışıyor, hem Kuran öğreniyordum. Namaz kılmasını biliyordum zaten. Çoğu duaları da biliyordum. Böylece gir-

dim aralarına. Boş zamanlarımda risalelerini okuyordum Said-i Nursi'nin. Kaptırmıştım kendimi... Uzatmayayım tam 15 yıl..."

"15 yıl uzun bir süre... Nasıl kurtardın kendini?"

"Ben 15 yıl bilinçsiz Nurcuydum... Sonra beş yıl bilinçliydim. Ama baktım, kendimi toparladım. Bu işin sapıklık olduğunu sezinledim. Bir ruh doktoruna gittim. Bol bol gazete kitap okumaya başladım..."

"Nasıl çalışır bunlar?"

"Yoksul köylü çocuklarını küçük yaştan yakalar bunlar. Okutmak için alırlar yanlarına... Din maskesi ile bir güzel girerler beyinlerine. Sonra risaleleri verirler ellerine. İşte sana birinci sınıf bir şeriatçı çıkar küçük yaşta. Bir kez Atatürk düşmanlığı içkiyle sokulur kafalara. İçki içenler kafirdir onlar için. Sonra bir Nurcunun evlenmemesi telkin edilir. Evlense dahi, Nurcu kadınla evlenmesi zorunlu tutulur. Bu risalelerinde vardır Said-i Nursi'nin..."

AKIL HASTALARI

Dr. Neda Armaner ile Dr. Ziya Ersay'ın Nurculuk konusunu ele alan yapıtları var... Armaner'in "Nurculuk", Ersay'ın ise "Sahte Peygamber Said-i Nursi"

Armaner'in yapıtının 20. sayfasında geçen ilginç olayı yarar var kanısıyla aktarıyorum:

"Said-i Nursi, Nur Meyveleri adlı kitabını kırk dakika içinde yazdı. Günde yüz para ile bazen bir kuruş ile geçindiği, yiyip içmediği kendisi tarafından ifade ediliyor. Bunların doğruluk derecelerini düşünebilmek için birini tahkik yeter. Kastamonu vilayetimizde Nursi'nin oturduğu evin sahibi zat, Nursi evinden çıktıktan sonra tavan arasında bir yığın yumurta kabuğu vesair çöplük ile karşılaşmıştır."

Arkadaşım, akıl hastanelerinde bugün çok sayıda Nurcunun yattığını söyledi ayrıca. Zamanla kendilerini dağıtan bu kişiler soluğu akıl hastanelerinde alıyorlardı. İyileşip çıkanlar ise az sayıdaymış...

Dr. Ersay'ın yapıtında Nurculuk hakkında İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Enstitüsü'nün raporundan bir bölümü almadan geçemeyeceğiz:

"Kur'an öğretmek perdesi altında ve gerçekte Nur risalelerini okutmak için sübyan ve mahalle mekteplerini açıp Arap harflerini yayarak, Latin harflerini kaldırmaktadır. Kanuni yasaklara rağmen, Nur risalelerinin yüzde 60'ı Arap harfleriyle basılmıştır."

BİR MASAL GİBİ
(DİN BASKISI VE KADIN)

BİR MASAL GİBİ

Ak yapının dibine sığdirdi it. Güneş bi çıkıp, bi kayboldu. Kozaların Rıza omuzunda tüfeği, sırtında torbası avdan dönüyordu. Kahvenin önünde Osman emmi, yine her zaman olduğu gibi, elinde bıçağı ağaç yontuyordu.

Rüstem'in canı sıkkındı. Elleri cebinde bi aşağı, bi yukarı vurup duruyordu. Yeşil bir çizgi ayaklarına doğru uzanıyordu. Gözleri açıp kapanıyordu. Elindeki çubuğu sıkı sıkı yontuyordu. Kesik, ama hızlı adımlar atıyordu.

Devrilmiş bir çam kütüğüne çömdü şimdi Rüstem. Bi cigara doladı acele. Çakmağını çıkarıp ateşledi. Gözleri yumulur gibi oldu. Tahta köprü az ötedeydi. Korkulukları kırılmıştı.

Bir nefes aldı cigarasından. Gözleri yeşile takıldı, yeşilin ucunda saklanan maviyi yakaladı. Yıllardır aramıştı onu, ta bıyıkları ilk terlediği günden beri. Özlem yüklü, tasa yüklü olduğu yıllarda hep görünmüştü mavi, görünmüştü ama bir türlü yakayı ele vermemişti.

Canının sıkkınlığı geçti hemen. İçine bir serinlik doldu. Maviyi yakaladığına öyle sevinmişti ki. Tüm günlerinin böyle olmasını istedi. Köye soluk soluğa gidip anasını, dayısını kısacası tüm köy halkını kucaklayası geldi, yanaklarından şapur şupur öpesi geldi.

Ayşe komşu Ö... köyündendi. Seviyordu, hem nasıl. Anlatmak için dil gerek, hani Rüstem'in gibi bir seviyi duymak gerek. Seviyordu demek yeterli değil sizin anlayacağınız...

Ayşe de aynı şeyi duyuyordu belki. Duyuyor ama, kadın kısmı ne şeytan olur, erkeği nasıl peşinde dolandırır, tutkusunu nasıl saklar. İşte aynı böyleydi Ayşe...

"Eyi laf ettin be abey. Valla kafamdan geçen şeyi söyleyiverdin. Kaşık düşmanı abayı yakmış bana, yakmış ama hayınlığından belli etmezmiş..."

İşte o gün...

Dudakları titremeye başlamış Rüstem'in. Ayşe orman içinden salına salına geliyor. Ha gayret Rüstem, sık dişini biraz Rüstem. Nasıl olsa maviyi yakaladın, Ayşe'yi de yakala be Rüstem.

Rüstem sanki yiyecek cigarayı. Eli ayağı dolaşıyor, başı dönüyor, gözleri kapanıyor. Ama oldu bir kez. Oldu işte. Ha gayret Rüstem...

Rüstem bir ok gibi fırlıyor yerinden. Yakalıyor Ayşe'nin kolunu. Ayşe güvercin gibi...

"Yapma len... Yapma Allasen, yapma diyom. Bubamlar peşimde, neredeyse çıkarlar len..."

"Seni seviyom. Seni seviyom anladın mı..."

Ve bırakıyor Rüstem. Ayşe, kısrak gibi soluyor.

O gece anacığına açtı Rüstem tutkusunu. Babasını küçük yaşta yitirmişti. Ağabeyi üç yıl önce orman içinde kaybolmuştu. Köyün yaşlıları, yöreyi iyi bilenler, "canavarlar yemiştir" demişlerdi. Ortancası tomruk altında can vermişti geçen bahar. Kala kala yaşlı anacığı ile kendisi kalmıştı...

Anacığı tarhana kaynatıyordu ocakta. Rüstem'in yanık olduğunu duyunca Ö... köyünün en güzel kızına, gözleri doldu. İçinden geçenleri ilk önce söylemek istemedi. İstemedi ama gerçeği bilmesi gerekti...

"Vermezler Ayşe'yi sana..."

Odanın tek penceresinden turuncu bir aydınlık dökülüyordu...

"Neden ana?"

"Vermezler dedim. Üsteleme."

"Alacam ana, alacam. Kafama koydum bir kez..."

"Dama mı girecen. İrezil mi olacan dünyaya, bubanın kemiklerini sızlatmak mı meramın?"

"Girecem... Girecem, var mı diyeceğin?"

"Ne halt edersen et..."

Ana yüreğiydi... Hatçe kadın o gece uyuyamadı yatağında...

Ayşe'nin babası sert adamdı. Askerliğini sıhhiye eri olarak yaptığından iğne yapmasını bilirdi. Öyle ufak tefek hastalıkların bile tedavisini yaptığı söylenirdi. Sonra, üç-dört dönüm toprağı vardı. Baharın orman içinde çalışmaktan yılmazdı.

Rüstem bunları düşünüyor, ancak tüm sorunun başka şey olduğu fikrinde karar kılıyordu. O da "Acep Ayşe'nin yüreciğinden geçen var mı?" sözcüğüydü... İşte bu günlerce kafasına takıldı...

Canım Ayşe'nin kafasından geçen olsa, neden gülecekti Rüstem'e. Bu konuyu da uzun uzun düşündü. Gerçek payı vardı. Vardı ama yine bir önceki şeyi düşünmekte yarar vardı...

Artık kararını verecekti. Köprünün orada bekleyecekti Ayşe'yi. Geçen sefer olduğu gibi, kolunu tutup bırakmayacaktı. Öğle yağma yoktu. Açık açık soracaktı...

Ayşe göründü, ayağında fistanı, elinde sepeti, başında allı morlu yazması...

"Gız kaçayım deme, sana bişey söyliyecem..."

"Ne diyecen bana?"

"Möhim şey. Dinle biyol..."

"Bubamlar geliyo arkadan. Hem ne diyecesen, anamı, bubamı, muhtarı sal bize..."

Ve Ayşe zıplaya zıplaya tıpkı bir keklik gibi kayboldu...

Ayşe köye vardı. Ardından anası, bubası ve kardeşleri. Akşam yemeği bulgur aşıyla ayran. Yenildi, içildi ve yatıldı...

Ayşe o gece düşünde Rüstem'i gördü. Ak duvaklar gibiydi, ata bindi, davullar gümbür gümbür dövüldü. Ertesi gün, gün doğanda kalktığında sevincinden uçası geldi.

Güzel, alımlı kız Ayşe. Ya ağaya verirlerse? Ha söyle bakalım ya ağaya verirlerse? O zaman nice olacak halın, nice olacak cevap ver...

Ama bi kez gönül koymuştu Ayşe'ye. Zaten kafasına koydu mu yapardı. Ayşe duymasın ama, "biz köylü adamız, biz cahil adamız"

diyenlerden değildi Rüstem. İstanbul'da yapmıştı askerliğini bu bir. Üstelik Davutpaşa Kışlası'nda çavuş olarak bu iki. Sonra, yakışıklı kişiydi bu üç... Hele hele dördüncüsü... Aynen şöyle demişti:

"Dal gibisin sen yavrum. Gel bakim yanıma otur biraz..."

Bu yazdıklarımız işin cilvesi. Asıl olan, bilinmesi gereken nedir anladınız mı? Ayşe seviyor Rüstem'i. Rüstem de Ayşe'yi. Ama o çok mavi yok mu, o yeşilin ucundaki hınzır mavi. İnadına inadına geliyordu, sonra bir olanağını bulup kaçıyordu. Aslında Rüstem yakalamıştı maviyi. Ama şimdi...

"Bak mavi hem yaklaşıyorsun hem kaçıyorsun. Senin yaptığın erkeklik mi?"

Ne demiştik. Demiştik ki, Ayşe düşünde ak gelinlik giydi, ata bindi. Bakın yazmayı unuttuk, Rüstem lacivert elbise, pırıl pırıl çizmeler, ipek gömlekler içindeydi. Sevinçle uyandığı sabah orman içinde Dudu'yu gördü, Ayşe. Dudu'ya, "Dudu sana bir şey açacam, ama kimseye anlatma allasen" dedi ve anlattı. Dudu'cuk hiç ama hiç kimseye anlatmadı. Bu gönül sorununu böylece dağdaki, ormandaki kurtlar ve kuşlar bile duydu.

Ayşe'nin içinde bir sevinç, Rüstem de yerinde duramaz. Dudu'nun ağzı ise bir sıkı, bir sıkı...

"Ben sana ne dedim, kimseye anlatma demedim mi Dudu?"

"İki gözüm önüme aksın, ayaklarım kötürüm olsun hiç kimseciklere anlatmadım..."

"Hadi, hadi anlatmışsın."

"Ekmek çarpsın anlatmadım..."

Dudu'nun anlatıp anlatmadığına siz karar verin. Yakalayıp sormadık Dudu'ya... Ama kuşlar, kurtlar duyduğuna göre... Canım kötü niyetle söylememiştir Dudu...

Ayşe ocakta tarhana kaynatıyor. Odada üç şilte, duvarda bir ayna ve bir fotoğraf... Pencereden Kazdağı eteklerini seyrediyorum. Gözler büyüdükçe büyüyor... Çil yüzlü bir kız, giriyor erkeğin gözlerine... Kolejli kız, güzel kız, şımarık kız... Kız n'olur gel biraz...

Kız sokuluyor erkeğe. Kız çıtıpıtı...

Uzun kuyruklu bir araba geçiyor. Bir hamal sırtında ağır yüküyle... Ve bir kadın parfüm kokusuyla... Vapurlar, tomofiller, trenler, uçaklar ve yıllar... Her şey gidiyor ve bir kadın erkeğe sokuluyor...

"Eğer alırsan beni, babam bir araba verecek sana..."

Bir ayna duvarda, bir fotoğraf ve üç şilte yerde... Rüstem'in büyük ağabeyisini canavarlar yemişti ormanda, ortancası tomruk altında... Askerliğini İstanbul'da yapmıştı Rüstem...

İlhan Arda gaz lambasının ışığı altında resim çekmeye çalışıyor. Kazdağı'na ağır ağır iniyor gece. Yoksul halkımızın acısı oturuyor yüreğimize. İster istemez Uludağ gecelerini düşünüyoruz. Hal hatır soruyoruz...

**
*

Rüstem'in küçük kızı Nuriye yanı başımda. Karşımda İlhan, yanında Rüstem, onun yanında Ayşe... Şavk, sarı gölgeler çiziyor ya da bize öyle geliyor. Uzun, kalın gölgeler düşüyor diyebiliriz...

Nuriye'nin sarı saçlarını okşuyorum. Uslu kedi gibi Nuriye. Kıvrılıyor okşadığım zaman saçları. Ama hiç konuşmuyor, sorsan cevap vermiyor. Kıpır kıpır aslında, cin gibi bir kız...

Ayşe bir çift iri göz, kömür gibi. Ayşe, nar kızıllığının bitimi. Erkeğini seven, erkeğine köle olan, orman dönüşü ayağını sıcak su ile yuğan, tasalı anında tasalı, mutluyken gülen, sineması, tiyatrosu, midisi, maksisi, ruju, rimeli, esteği-kösteği olmayan, kadın haklarından nasibini almayan, sözün kısası bir "kaşık düşmanı" Ayşe...

Rüstem ile Ayşe'yi hemen evlendirdik. Aldık götürdük sizi, taa 4-5 yıl öteye. Oysa, o arada neler olmadı neler. Hele şöyle bi geçelim, başladığımız yere dönelim...

Rüstem'in yüreğinde bir alev... Hem nasıl alev, onu kendi ağzından dinleyelim:

"Biz İstanbul görmüş adamız, cıbıl kârı denizinde gözümüzü açmış adamız. Beyim, balık yemişiz köprüde, vapura binmişiz, yani senin anlayacağın öyle kör köylü değiliz...

Ama, nasıl oldu, nereden oldu, hangi şeytan girdiği yüreceğime bilemem orasını. Askerden geldikten bir hafta sonra, orman içinde çalışırken gördüm Ayşe'mi. Gözleri bi başka, saçları bi başka. Ayağında fistanı, allı-morlu. Tutuldum, hem fena tutuldum..."

"Sonra?"

"Aaa tutulmaz olaydım, evlenmez olaydım. İrezildik, daha irezil olduk. İş yok, çubuk yok. Yakacak gaz, aşa katacak yağ yok. Irgatlık edeceğiz, sürüm sürüm süreneceğiz..."

Ayşe'nin babası, ilk ağızda naz etmiş...

Anası, "Ben gızımı vermem yoksula" demiş, "bizim çektiğimiz yetmez gibi, bi de kızım mı çekecek." Dünürler filan elleri boş, gidip gelmişler birkaç kez Ç... köyüne...

Ayşe'nin de yüreği yanık olacak ki Rüstem'e, en sonunda telli duvağını giymiş, kır ata binmiş, davullar gümbür gümbür dövülmüş, zurnalar kıvrak kıvrak çalmış, keşkekler hazırlanmış, tavuklar piliçler kesilmiş, kaçak rakılar içilmiş...

Kaçak rakı yazınca aklımıza geldi... Rüstem'in düğününe yakın bir zamanda, K... köyüne bir mektup gelmiş... Bu ilginç mektup karşısında şaşırıp kalmış köylüler... Bakın ne yazıyor mektupta:

"Dikkat... Medine'i münevvereden vasiyetname... Bu vasiyetnameye şirk koşan kafirdir. Medine'i münevverede türbe-i şerifin hatibi Şeyh Ahmet diyor ki:

Vallahülazim bu vasiyetnamede zerre kadar yalan yoktur. Bir cuma günü namazımı eda edip uyumaya varmıştım. Harim-i Şerif tarafından Ya Şeyh Ahmet diye nida geldi. Lebbeyk ya Resülallah deyip peygamber efendimizin zat-ı cemalini gördüm. Bana, ya Şeyh Ahmet Allah'ı Taala'nın huzurunda yüzüm kalmadı. Sana haber vereyim, geçen cumadan bu cumaya kadar 16 bin kişi öldü, içlerinden bir müslüman çıkmadı. Gelenlerin emel defterini kara, sol ellerinde gördüm.

Ümmetime söyle günahlarını tövbe etsinler, yakın zamanda İsa Aleyhisselam'ın yeryüzüne inmesi zuhur edecek. Ümmetime haber eyle kudret kalemiyle her kim bu vasiyetnameyi bir köyden bir kö-

ye veya bir kasabaya göndermezse yüzü kara olur. Gönderirse günahları affedilir...

Türbe-i Şerif'in hatibi Şeyh Ahmet üç defa yemin edip vallahüazim bu vasiyetnamede yanlış bir şey verirsem bu dünyadan öbür dünyaya imansız gideyim. Her kim inanmazsa kafir olur. Medine-i münevverede 15 günde yazılmış olup bütün müslümanlara gönderilmiştir."

Bu mektup tüm Kazdağı köylüklerine gelmiş postadan. Kimin gönderdiği belli değil. Bazı köylerden telaşa kapılmış yaşlılar. Gençler ise, "Bu mektubu gönderen kişi sapıktır" dememişler ama, inanan da çıkmamış... Din sömürgenlerinin yeni bir oyununa metelik vermemişler.

Diyeceksiniz ki ne ilgisi var, bu mektubun Rüstem'in düğünüyle. Var efendim var, bal gibi ilgisi var. Alınız işte...

"Çalgılı düğün yapmayalım" demiş Ayşe'nin babası. Anasında ise bir karış surat, "biz yoksuluz, gızımız da gidecek yoksula..." Bir de mektup üzerine, "tamam efendim, tamam dünyanın sonu geldi zaten açlığımızdan belli."

"Eskiden böyle miydi, bizim gençliğimizde içki içilir miydi?"

"İçilmezdi efendim, içilmezdi..."

"Büyük dendi mi saygı duyardı küçükler. Laf dinlerdi, her şeye karışmazdı..."

"Karışmazdı..."

"Neymiş oğlum, neymiş o... Eskiden kaçak odun indirirdik kimse tınlamazdı. Şimdi, hepsi peşimizde... Doktora gidemezsin, şehire inemezsin, hastalık çıktı mı kıvrılıp gidiyor yavrular. Para yok, pul yok. Halimiz nice olacak bizim. Nice olacak bi söyleyen çıksın. İçki, kumar ve ahlaksızlık bizi perişan ediyor. Dünya batacak. Çok yakın zamanda üç gün üç gece güneş tutulacak, üç günden sonra Mağripten doğup Meşrik'de batacak. Kur'an insanların gözüne görünmeyecek..."

İşte o mektup az daha engelliyormuş düğünü... Rüstem o gece:

"Buna benzer neler geliyor köylere. Hele bir tanesi dünya 21

gün sonra batacak diye yazıyordu. Kocaları gurbette olan karılar kafir olacaktır deniliyordu."

"Bulsana o mektubu bana?"

"Bir arayayım... Ama, Osman Ertan'ın karısı boşanmaya bile kalktı kocasından. Kafir olacağıma, cehennemde yanacağıma dul olayım, dedi. Karının babası okumuş adamdır, dini bütün adamdır. O bile kandı, boşanma işine razı oldu. Sonra, öğretmen girdi araya, mektup yazdılar Ankaralara. Cevap geldi, kafir içinde çalışan fakir erkeklerin karıları kafir olmaz diye..."

"Erkekler mi oluyormuş kafir?" Yok canım erkekler olmazmış.

"Erkekler olmazmış. Ama domuz eti yenmezmiş..."

Güç koşullar altında yapılmış Rüstem ile Ayşe'nin düğünleri...

Rüstem'e sordum:

"Seviyor musun Ayşe'yi eskisi gibi?"

"Vallahi o alev söndü şimdi. Avrat dediğin hayvan misali köylük yerde. Biz şehir gördük biliriz avrat kıymetini. Biliriz ama, köy avradı ne sürür ne takıştırır, gece oldu mu camız gibi k... devirip yatar..."

Ertesi gün Ayşe'ye sordum usulca:

"Seviyor musun Rüstem'i."

"Heee" dedi kısık kısık. İri kara gözleri büyüdü. Kalın etli dudakları gerildi...

Osman Ertan'ın karısını bulmak üzere çıktık yola. Orman içine vurduk çay içiminden sonra. Tam kesim alanında yakaladık...

"Senin" dedim, "kafir olduğun doğru mu?"

"Aman beyim ağzından yel alsın."

"Boşanıyormuşsun az kalsın Osman'dan."

"Öyle olacaktı... Ne bileyim ben. Öyle soktular kulağıma. Hele biyol sen söyle bakam, domuz eti yiyen kafir olur mu?"

"Olur ya."

"Olur mu?"

"Gavur parası kazanan, onların yemeklerini yiyen elbet olacak kafir."

"Ama Ankara'dan öyle gelmedi..."
Ya öyle gelseydi Ankara'dan. Evet ya gelseydi n'olacaktı.

**
*

Yağmurdan ıslanan toprak, ağaçlara inen bahar, o güzelim mavi, tüm güzele duyulan özlem, bir sevda türküsü her kişinin yürek kapısını çalar kimi zaman. Kimi zaman açarsınız o kapıyı, kimi zaman sımsıkı kaparsınız, tel örgüler mi gerersiniz, yoksa sinir sisteminde değişiklik mi yaparsınız bilemem...

Kadın kadındır her yerde, okumuşu da kadındır, okumamışı da, tezek toplayanı, tütün kıranı, toprak belleyeni, direksiyon kullananı, sabahın köründe kalkıp fabrikaya gideni, bebelere dadılık edeni, kalem tutanı, şarkı söyleyeni... Kimi zaman sevilir, kimi zaman sever, kimi zaman aldatır, aldatılır...

Köyde, çeşme başıdır tutkunun yüceldiği yer. Oğlan az ötededir, kasketi, lacivert ceketinin sol üst cebine yerleştirdiği tarağı, aynası, gözlüğü ve mendiliyle. Sigaranın yanışı bir başka biçimdedir, gözler kaşlar bir başka biçimdedir.

"Kavunlan İrecep dönmüş gız eskerden. Gönlü Yamaçlar'dan Selma için atarmış derler..."

"Yavuz oğlan, er oğlan İrecep, Selma'ya mı bakacakmış?.."

T... köyünden 65'lik Yakup Hüner. Ondan dinledik aşk masallarını, o acı gerçekleri. Bir Yeşilçam duygusallığından, kilometrelerce ötede, inanarak, severek. Siz de dinler misiniz?

Ak yakalı çocuklardan biriydi Rıza Yumul ile Esma Yücel. Köy içinde filizlenmişlerdi, büyüyüp serpilmişlerdi... Kesim mevsiminin hemen başlangıcında, evlenmeyi koymuşlardı kafalarına...

"İkimiz de çalışırız" sözcüğü kulaktan kulağa yayılmıştı. Gün doğanda kalkıp, gün batanda eve dönmek alın yazılarıydı besbelli.

Rıza 18'inde, Esma ise 15'indeydi. Işıl ışıl yanardı Esma'nın gözleri. Dişleri parlak, temiz ve düzgündü. Saçları örgülü, yanakları aldı. Güldü mü, başkacana gülerdi. Ağladı mı başkacana ağlardı.

Esma'nın babası yoksuldu. Bir karış toprakları yoktu. Yıllar boyu salt geçim kaynakları, ya çalışmak ormanda, ya kaçak odun kesmek ve satmak. Bekir Efendi tek kızına gözünün içi gibi bakardı. Esma'nın birkaç köyden nasibi çıkmıştı ama, "daha yaşı küçük" kaydıyla geri çevrilmişti. Ama bunun arkasında başka bir gerçek yatıyordu. O gerçek de, Esma'nın ormanda çalışması, beş-on kuruş kazanıp evin katığına katkıda bulunuşuydu. Oysa köy yerinde 15'ine giren kızlar hemen evlendirilirdi...

Bekir Efendi; şöyle eli yüzü düzgün bir erkek filan istemiyordu aslında. Hali vakti iyi olan, beş-on dönüm toprağı bulunan, iki baş öküzü, iki keçisi güdülen bir er arıyordu. Ama Yund Dağı köylüklerinde böylesini bulmak demek, deveyi hendekten atlatmak demekti...

On dönüm toprak dediğin ne senin. E... köyünden Emin Hüner, iki baş ineği, üç dönüm toprağı olduğundan A'ların en güzel kızını aldı be. Hele bakın şu Bekir Efendi'nin yaptığı işe. Köylük yerde böyle düş kurana inan olsun deli derler.

Esma ise bu durumun bilincindeydi. Biliyordu Rıza istese vermeyecekti. Bağırıp çağıracak, belki elinden bir kaza çıkacaktı. İşte bundan ötürü, belki bir gün ormanda, "Sen beni isteme bubamdan vermez" demişti Esma. Bunu söylemiş olması akla gelen ilk olasılıktı. Rıza'yı güç duruma düşürmek, onu kaybetmek istemiyordu...

Sonra bir dedikodu aldı yürüdü. Kahvelerde, ormanda, yolda, bayırda, tüm kişiler sankim işleri güçleri yokmuş gibi, Rıza ile Esma'yı anlattılar. Neler demediler, neler uydurmadılar. El kişi, yanına bin yalan katıp, bin anlattı ve belkim kurulacak yuvayı yıktılar.

"Ula gız Hatçe... Rıza, dün gece Esma'nın odasına girmiş?"

"Deme Allasen... Belliydi, belliydi gız, gidişinden belliydi hınzır oğlanın, aynım köstebek gibi..."

"Geceyi beraber geçirmişler hem. Aynı yatakda diyorlar. Kovanların Nuriye, Rıza'yı sabah evden çıkarken görmüş, dizleri tutmuyormuş..."

"Ben de duydum ki, Rıza Manisa çarşısına inmiş, dört metire

fistanlık almış. Hem de nasıl fistanlık. Ş nerbank mamulüymüş... Alı al, moru mor gız..."

"Ayağında lastik ayakkabısı var ya Esma'nın, onu emmisi almış Rıza'nın..."

"Seviyo mu dersin Esma'yı Rıza gız..."

"Seviyo zaar, sevmese alır mı ki... Neyini sever bu Esma'nın anlamadım. Üvendire gibi kız, gözün aksın de mi?"

"Gönül bu, ferman dinler mi gız... Yoksa yanıkmın Rıza'ya?"

"Aman sen de... Ne yanık olacam, arpa boylu çavdar suratlı oğlana..."

Böylesine aldı yürüdü dedikodu. Çeşme başında söylenenler Esma'nın anasının kulağına çalındı. Yolda, bayırda söylenenler babasının gözüne battı. Bir gün Esma'yı çağırdı babası ve oturttu karşısına:

"Ula gız... Ula irezil, nedir bu duyduklarım?"

Bulutumsu bir ağırlık doldurdu Esma'nın gözlerini. Islak otlar gibi ürperdi yüreği, boynu büküldü. İkindi güneşi sımsıcak avuçlarında korkuyu inadına alıp götürdü...

"Sana diyom gız, sana diyom, ne bu anlatılanlar?.."

Yorgun bir toprak, soluk bir yaprak güzelliğine dönüştü Esma. İnce uzun parmakları söğüt tazeliğini yitirdi. Dişleri kar aklığının içinde eridi. Gözleri büyüdükçe büyüdü...

Esma, yanıt vermeyince Bekir Efendi sinirlendi. İki şamar attı yüzüne, sonra bir tekme savurdu. Ağzına ne geldiyse söyledi, "Ula gebertirim o deyyusu, ula ölüsü yem olur kuşa, kurda..." deyip, üstüne bir cigara yaktı...

O gece hiç uyumadı Esma. Gözüne uyku girmedi. Hasır üstünde, yorganı üzerine çekti. Sağında küçük kardeşi, duvar dibinde anası, babası yatıyordu. Bir tek yorgan örten dört can uykuya daldı... Kovanların Nuriye'nin anlattıkları böylece yalan çıktı...

Rıza bir gün karar verdi Esma'yı kaçırmaya. Esma desen zaten dünden gönüllü. Bu işin olacağı molacağı yok. O zaman, sevdiceğine gidecek...

Bir gün köy yerinden oynadı. Bekir efendi üç arkadaşıyla silahlanıp ormana çıktı. Artık, kuş olup uçup gitmişti Esma ile Rıza. Ara, sor, ama nafile, ortada ne iz var, ne izlik. Gidip jandarmaya haber saldılar.

Tam altı gün sonra yakalandı Rıza ile Esma. Jandarmalar ikisini alıp getirdiler karakola. İfadeler alındı, kızın yaşı küçük olduğundan Rıza hapsi boyladı. Ha, bu arada Esma babasından korktuğu için, "Beni Rıza zorla kaçırdı, ben onu sevmiyorum" diye bir de ifade verdi...

Bu arada Bekir Efendi yaptığı işten memnun, köy yerinde alnı açık gezer oldu. Kasılmasından, şöyle her akşam köy kahvesine gidip "memleketin gidişatından" söz etmesinden bu durum anlaşılıyordu. Rıza damda, Esma ise evde, ömür dolduruyorlardı.

Kışa girerken, Esma'ya bir talip çıktı yakın köylerin birinden. Dünürler geldi, gitti. Bekir Efendi'nin asık suratı güldü, "Yarın şehre inecem, fistanlık alıp gelem" demeye başladı. Ama Esma'da nedense çıt çıkmıyordu.

Köy yerinde eksik olur mu dedikodu? Yine o belli kişiler, aldılar verdiler. Esma, hâlâ tutkunmuş Rıza'ya. Bir gün demiş ki Musa'nın gelini Elif'e... Efendim, dilin kemiği yok derler, ama bunu Esma der mi acep?

"Ben Rıza için kara yaslara gömüldüm..."

Bir yandan sürüyor Rıza'nın duruşması. Para yok avukat tutasın. Akıl yok, gidip kandırasın Esma'yı, babasını kandırsın. Aslında kanar ya Esma, ama o hınzır baba...

Ve verirler Esma'yı yakın köyden Ömer Zeytin'e. Telli duvağını giyer Esma ve biner ata. Usunda Rıza, bir tutku, doyumsuz bir kavga gibi. Ak karanfilleri görmemiştir Esma. Görse sevmemiştir. Bundan ötürü, işte o gece gerdek odasında av tüfeği ile intihar etmiştir.

Tam üç gün sonra Rıza duymuştur Esma'nın kendisini öldürdüğünü. Ak kağıda anacığına şu mektubu yazmıştır:

"Ana, ben Esmasız nedecem? Hakkını helal et bana..."

O da kayış kemerle cezaevinin helasında kendini asarak intihar etmiştir. Türküler yakılmıştır Rıza ve Esma için. Ağlaşılmıştır, dövünülmüştür. Ve ak yakalı, kara önlüklü çocukları fotoğraflarından tanıyıp, şiirler düzüp, aha böyle öyküler yazıp, birlikte körebe oynamıştır...

Ve oynamaya acaba devam edecek miyiz?

**
*

Ülke nüfusunun yüzde 70'i kırsal alanda yaşam sürmekte, geçimini ise topraktan sağlamaktadır. İstatistiklere göre okur-yazar nüfusunun yüzde 58.4'ü ilk, yüzde 6.7'si orta, yüzde 2.5'i mesleki, yüzde 2.8'i lise, yüzde 1.6'sı ise yüksek öğrenim görmüştür. 1970 nüfus sayımından sonra yukarıda verdiğimiz sayılarda yüzde 3-10 arasında değişiklikler olduğu ilgililer tarafından bildirilmektedir.

Yine istatistiklere göre ova köylerinde önemli değişiklikler olmakta, kentleşmenin izlerine rastlanmaktadır. Bunun nedeni ise, ova köylerinin kentlerle olan ilişkileri gösterilmektedir. Ova köylerinde bu yüzden kadın erkek ilişkileri, dağ köylerine oranla daha uygar ölçüler içinde olmaktadır.

Sümbüller köyünde yapılan bir düğüne buyur edildik. Köy kimliğinden yeni sıyrılan bir ilçeye yakın bir dağ köyü olmasına karşın, ova köylerinin özelliğini taşıyordu. Kızlar ve kadınlar yabancılardan kaçmıyorlar, sımsıkı örtünmüyorlar ve rahat davranıyorlardı. Aslında bu görünüm Alevi köylerinde daha ayrıdır. Çünkü Alevi köylerinde kadın-erkek ilişkiler çoğu büyük kentlerden daha modern bir görünümdedir.

Nişan için ilçeden bir zurnacı ile bir davulcu getirilmişti. Ancak nişan töreni başlamadan önce, kadınlar ayrı odada, erkekler ayrı odada toplanmışlardı. Bahçede ise davulcu ve zurnacı oynak havalar çalıyordu.

Yaşlı bir köylü, gençlik yıllarına doğru uzanmış olacak ki, "Oğullar bizim zamanımızda kadınlar, gızlar, değil ayrı odaya, er-

keğin bulunduğu, koktuğu yere yaklaşamazlardı" diye serzenişte bulundu. Bir genç ise bunun üzerine aynen şunları söyledi:

"Eski çamlar bardak oldu dayı. Şimdi kadınlar ile erkekler birlikte denize giriyorlar."

Sonra masalar kuruldu bahçeye. Erkekler, teker teker dışarıya doluştu. Ağaç kütükleri üzerine oturuldu, davul-zurna en kıvrak havaları döktürmeye başladı. İçkiler bardaklara boşaldı, tahtalı eti, keklik eti, bulgur pilavı tabaklara dolduruldu...

Yanımda oturan Osman, bıyıkları yeni terleyen, cıvıl cıvıl bir delikanlı. Tanış olalı şöyle böyle iki yılı aşıyor. İki yıl sonra hayli gelişkin buldum. Su gibi içiyor rakıyı. Sonra keyifleniyor, "Abey, biz kırk yılın başı safa süreriz, bize bunu çok görme..." diyor, gülerek. Ve yavaşça kulağımıza eğilip, "makinayı dehleyeyim mi?" demek istiyor, elini beline atıp.

Dememe kalmıyor ki çekiyor, "dan... dan... dan..." diye inliyor ortalık. Arkasından biri daha, biri daha... Barut ve rakı kokusu dolduruyor boğazımızı. Davulcu, zurnacı ha babam döşeniyor... Kızlar, pencerelere doluşmuş, silah atanları izliyorlar...

"Şehir yerinde gızlar nasıl anlatsana?"

"Neyi anlatayım?"

"Anlat abey, anlat bişeyler işte."

"Sen anlat ilk önce bana."

"Kezban'ı bana vermezler ki anlatayım sana. Görmedin demi Kezban'ı? Bi görsen abey, bi görsen... Vermezler kaçıracam..."

"İstetirsin ilk önce."

"Çul yok, çaput yok... Yoksulluk boynumuzda bizim, çıkarıp atamayız..."

"O zaman?"

"Gurbete gitmek var hesapta. Tuttuğumu koparırım bilesin. İnşaatlarda iş bulurum demi ağabey?"

"Bulursun tabii."

"On beş kağıt gündeymiş. Memet mektup yazdı, İstanbul'da hem... Az para değil be... Ha az para değil?"

"Değil..."

"Üç yıl kalsam, iyi para tutarım. İşte o zaman alırım Kezban'ı... Ama, Kezban ya giderse başkasına... Gider mi abey?"

"Seviyor mu seni Kezban?"

"Seviyor, ben de onu seviyorum. Ama küçük daha yaşı..."

"Kaç yaşında?"

"Geçen yıl bitirdi okulu..."

Gün batana değin sürdü alem. Gün batanda yığılıyordu masalarda bulunanların çoğu, hani çevre köylerden konuk filan yoktu da olay çıkmadı...

Çünkü komşu köylerin gençleri çatışma halindedir hep. En ufacık bir şeyden kavga çıkar. Kavgada silahlar konuşur. Kavga da öyle pek önemli şeylerden çıkmaz. Örneğin:

Çevre köylerden gelen delikanlılardan birisi, "öf ulan öf" diye nara atıp, birazcık caka satmaya kalkarsa kavga çıktı demektir. Köyün delikanlıları dayanamazlar buna. Çekerler silahlarını ve ateşlerler. Al sana kavga, vay sen misin silah çeken. Az önce birbiriyle sarmaş dolaş olan gençler birbirlerine girerler. Çoğu zaman kan akar, ölenler, yaralananlar olur...

Oyun yüzünden de kan akar nişan ve düğünlerde. Yakın köyden konuk gelen bir delikanlı, "Yahu bu köyün delikanlıları oyun bilmiyorlar" demiş bir düğünde. Bunun üzerine ortalık karışmış, silahlar konuşmuş ve bu sözü söyleyen genç hiç uğruna öldürülmüş.

Böyle haberleri mahalli gazetelerde sık sık okur insan. Özellikle tek sütunluk haberdir bunlar. Minnacık, kibrit kutusu haber. Köy haberlerinin altında, acı gerçekler yatmaktadır. Böyle haberler bazı zaman okunur, bazı zaman ise gözden kaçar. Nedir, neyin nesidir diye üzerine dahi eğilinmez.

Köy düğünleri üç gün sürer özellikle. Son gün, evlenenlerin yakınları ayrı ayrı yerlerde içerler eğlenirler. Köylerde büyük kavgalar bu yüzden de çıkar. En yeni giysilerini giymiş insanlar yine hiç yüzünden kavga ederler.

Kavga bölümünü isterseniz keselim burada ve bir köy düğününü anlatalım bildiğimiz kadarı ile:

Düğün günü, renk renk eşarplar bağlarlar boyunlarına. Çizmeler çekilir, kasketler yana yatırılır, kulak arkasına bir dağ çiçeği sokuşturulur. Mendil cebine, ipek mendil, tarak ve güneş gözlüğü koymak bir gelenektir. Davul-zurna eşliğinde kız evine kadar gidilir.

Gelin kız evinden çıkacağı sırada, oğlan evinden kadınlar gelir. Bunlar atlara binmişler ve beyaz giysiler giymişlerdir. Davul-zurna, en hızlı oyun havalarını çalmaktadır.

Boş bir at, kız evinin kapısına yanaşır. Gelin başında renk renk eşarplarla kapıda görünür. Bunun adına renkli başlık denir köy yerinde. Gelin ata bindirilir. Bu sırada gelinin babası, parayla buğday serpiştirir etrafa. Bunun anlamı, "parası ve ekmeği bol olsun" demektir...

Topluluk şarkılar söyleyip, silahlarını ateşleyerek yola koyulur. Geline yine ata binmiş beyaz giysiler içindeki kızlar ve kadınlar eşlik eder. Oğlan evine gelindiği zaman, gelin attan indirilir ve içeriye sokulur...

Ve ihtiyarlar, her zaman olduğu gibi yine kaybolurlar gençlik anılarıyla... Onlar köy kahvesine oturup, bu görüntüyü seyrederler... Sigaralarını sararlarken şöyle konuşma geçer aralarında:

"Rüstem'in oğlunun düğünü, düğündü be..."

"He vallaha, ne düğündü o...

"Ula, Bahçeci'de bir düğüne gitmiştik biliyon mu?"

"Bilmem mi hiç unutulur mu o?"

"Benim bi çizmem vardı, pırıl pırıl ay gibi."

"Ya benimki nasıldı?"

"Canım benim çizmenin derisini, Çanakkale'de Hıdır yapmıştı."

"Benim çizmeyi kim yapmıştı sanırsın?"

"Ne bileyim ben?"

"Sen yalan söyliyon dayı."

"Sen..."

Düğün, taa kırk yıl önce giyilen çizmeye dek gider. Artık gelin

oğlan evindedir. Üç gün sonra ise dağda, bayırda. Köy yerinde kadın böyledir.

**
*

"Seviyor be emmioğlu, inan ossun seviyor..."

Sonra içkiler boşalıyor kadehlere. Gözler kanlanıyor, dudaklar kuruyor, 18 yaşın verdiği erkeklik adamı çileden çıkarıyor...

Susuyor adam. Gözlerini kapıyor.

"Evet de bu işe. Başka çaresi yok. Vermezler sana..."

İçki bardağını kavrıyor, sıkı sıkı tutuyor.

"Cevap versene. Ulan emmioğlu, sende hiç iş yokmuş be..."

"Seviyom ben onu..."

"Tamam işte seviyorsan oldu iş."

"Hayır olmaz, anlamadın mı seviyorum..."

Bu kez masada oturanlar katılıyor. Kahroluyor, bir yudum daha alıyor içkiden. Yavaşça doğrulmak istiyor iskemleden. Ama doğrulamıyor...

"Ne korkuyon len... Biz varız yanında..."

Ve sonunda "evet" diyor genç adam. Doğruca eve gidiyor silahını kuşanıyor ve basıyor sevdiğinin evini...

Öykümüz Ödemiş'in bir köyünde geçer...

Köye alımlı bir bayan öğretmen atanmıştır. Genç öğretmen tek başına öğretmenevinde kalmaktadır. Cumartesi günleri minibüsle Ödemiş'e inmekte, akrabalarında tatilini geçirdikten sonra pazartesi günü tekrar köye dönmektedir.

Kış geçer ve bahar gelmektedir...

Okulun bahçesinde voleybol alanı vardır. Akşam üzerleri öğrencilerle voleybol maçı yapılır çoğu zaman. Maçlar iddialı geçer, diğer bayan ve erkek öğretmenler de maçlara katılırlar.

İşte o gün...

Köyün en yakışıklı delikanlısı olan A... da katılır bu maça. Bir iki kez göz göze gelirler öğretmenle. Bu bakışmalar diğer günlerde de olur. Artık delikanlı sırılsıklam öğretmene tutkundur.

Bir çarşamba günü, Ödemiş'ten minibüse biner bayan öğretmen. Çarşamba günleri öğleden sonra tatil olduğu için, ilçeye inmiş akrabalarına uğramıştır. A... peşindedir öğretmenin. Aynı minibüse A... da atlar. Genç öğretmen görünce delikanlıyı, dolmuş ücretini öder...

Arkadaşlarına anlatır delikanlı durumu. Artık bu iş olmuştur. Ödemiş'ten gıcır gıcır çizme sipariş verilmiş, terzi Musa'ya kilot pantolon, ceket ölçüsü verilmiş, 5 liraya güneş gözlüğü alınmıştır...

"Helal olsun sana" demeye başlar diğer delikanlılar. Arkadaşları çevresinde dolanır dururlar. Köyde dedikodu da yavaş yavaş yayılır.

"Duydunuz mu yeni gelen öğretmen gönül vermiş A'ya?"

"Deme allasen..."

"He, gözüm aksın, Ödemiş'e beraber giderlermiş..."

"Ondan kurulur A... Vay kafir vay..."

Ama bayan öğretmenin, bu tutkudan haberi yoktur. Voleybol oynarken göz göze gelmeleri salt bir rastlantıdır. Ödemiş'ten köye dönerken, bayan öğretmenin dolmuş parasını ödemesi ise, voleybol takımında beraber oynamalarından ötürüdür...

Dedikodu diğer öğretmenlerin de kulağına çalınır. Bayan öğretmen de bir süre sonra durumu anlar. Ama artık ok yaydan fırlamıştır. Köyün yakışıklı delikanlısı kendini içkiye vermiş, bayan öğretmen için türküler yakmış, maniler okumuştur...

Ama delikanlının aklından bile geçmemektedir öğretmeni kaçırmak. Arı bir tutkuyla doludur, sadece elini tutmak, ona yaklaşmak sınırsız bir isteğidir. Bundan başka hiçbir şeyi düşünmemektedir.

Her şey o gece olmuştur. İçkisel bir yaşam alıp götürmüştür onu demir parmaklıkların arkasına. İçki masasında 18 yaşın verdiği erkeklik gururu, arkadaşlarının dolduruşu, arı seviyi kirletip atmıştır bir kenara...

"Seviyor be emmioğlu, inan ossun seviyor..."

İşte bu sözcük deli ediyordu onu. Duydukça bir tuhaf oluyor, kendinden geçiyordu...

Hele hele "emmioğlu sende hiç iş yokmuş" dendiği zaman hırsından kahroluyor, çaresizlik içinde gözlerini kapıyor, yumruklarını sıkıyordu. Artık dayanamıyordu, dayanamadığı için de "evet" diyordu.

Kapıya dayanmışlardı. Lacivert bir sessizlik içindeydi köy. Lacivert sessizliği çilçil yıldızlar bozuyordu Kırılarak açıldı kapı, önde A... arkada üç arkadaşı içeriye girdiler. Öğretmen çığlıkla fırlamıştı yatağından. Elektrik feneri genç öğretmenin sarı saçlarına doğru süzülmüş, sekiz çift göz bıçak gibi yüreğine saplanmıştı...

"Sen misin A... Nasıl yaparsın bunu?"

A... yanıt vermemişti. Sonra ince bileklerini kavramıştı öğretmenin. Öğretmenin çığlıkları duyulmasın diye de ağzına mendil basılmıştı. Lacivert sessizlik ve çilçil yıldızlar altında köyden uzaklaşılmıştı...

Bu öykü şimdilerde de anlatılır... Temeldeki yarayı ise bir kez daha belirtmenin gereksiz olduğunu söylemek isteriz...

Köyde kadın-erkek ilişkileri bir başka biçimdedir. Kadın dağda bayırda dolaşır, arık açar, toprağı beller, tütün kırar, üzüm keser, ineği sağar ve akşam da kadınlık görevinin yerine getirir erkeğine karşı...

Yolunuz Anadolu'ya düşerse, çok şey dikkatinizi çeker. Örneğin, bir merkebin üzerinde erkek, arkasında karısı ve çocukları tarladan dönüyorlardır. Yanlış anlaşılmasın, merkebin arkasından derken onların da zavallı hayvana yük olduklarını sanmayın. Yayan yürür kadın ve çocuklar...

Karadeniz'de sırtında koca sepetler taşıyan kadınlar ve yanlarında sigaralarını tüttüre tüttüre yürüyen erkekler görürsünüz. Orta Anadolu'ya doğru sarkıldığında, çift süren kadınlar görürsünüz. Erkek ise ortalıkta yoktur, olsa olsa kahvede kağıt oynamakta, aşık atmaktadır.

Geçen yıl Karadeniz'i dolaşırken sordum:

"Yazık değil mi kadına, sırtındaki yüz en azından 100 kilo" diye. Erkek gülmeye başladı bu sözüm üzerine. Hem de dalga geçercesine...

"Neden gülüyorsun" dedim...

"Ne gülmeyeyim bey" dedi, "Kadın sadece yataklık mıdır? Elbet çalışacak..."

"Çalışmasına çalışacak kadın. Çalışacak ama, sen boş gezerken, o sırtında yük taşımayacak..." karşılığını verdim. Bunun üzerine şöyle konuştu:

"Çalışmayan kadın haylaz olur. Sen bizim kadar anlamazsın bu işlerden!.."

Anadolu'da ise bir başka görünüm taşır. Örneğin Ege bölgesinde. Delikanlı evlenecek çağa gelmiş ise, yani 16-17 yaşlarında ise, tanrı buyruğu ile kızı alacak ve düğün yapılacaksa, güçlü kuvvetli dişi aranır...

"Yani neden güçlü kuvvetli aranır?"

"Çerden çöpten olursa işe gelmez, hastalanır yatağa düşer. Güçlü kuvvetli olursa her işe koşturulur."

Bu soruyu sorarsanız işte bu yanıtı alırsınız. Köy kadınının yazgısı budur. Yıllardır sürdüğü gibi, sürmeye devam edecektir. Hor görülecek, ezilecek, bir kenara atılacaktır...

Ama biri çıkıp da eğilmeyecektir bu konuya. Olayları salt yüzeyde gördüğümüz sürece, sürecektir bu. T... köyünün 10 yıllık evli bir köylü kadınıyla görüştük. İlkokul öğrenimi görmüş, 15 yaşında evlenmişti. Aramızda aynen şu konuşma geçti:

"Kocan seni şehire götürdü mü hiç? Manisa'yı gördün mü?"

"Görmedim..."

"Anneler günü diye bir şey var duydun mu? Çocukların armağan verdi mi?"

Bu soruya takıldı kadın. Armağan sözcüğünü açıkladıktan sonra, "hayır" gibisine başını salladı. Sormayı sürdürdüm:

"Kaç yılında, hangi ayda, hangi günde evlendiniz? Her yıl evlilik yıldönümünüzü kutlar mısınız?"

Kocası atıldı bu kez:

"Bey, sen de köyde kadın milletini bişeye benzetiyon. Aklı erir mi bunların? Şeher kadını mı belledin? Böyle sorular soruyon. Eğer bilsin evlendiğimiz günü, kestim kafamı..."

Kesik kesik baktı kadın ve ekledi:

"Ne bilmeyecekmişim. Tütün satımından sonra evlenmedik mi?"

**
*

Kız sorunu nedeniyle iki aile çatışmıştı geçen yıl Mersinpınar'da. 100'ün üzerinde kadınlı erkekli topluluk taş ve sopalarla birbirlerine girmişlerdi. Çatışma sonunda 25 kişi yaralanmış, 20 kişi de gözaltına alınmıştı...

Kavganın nedenleri çok basitti. Esat Sungut ile Seyit Karakuş aileleri birbirlerine kız vermezlerdi. Aslında bu aileler kırdan şehire göç etmişlerdi. İkisi de aynı aşiretlere bağlıydılar...

Ama, gönül ferman dinler miydi? Dinlemediğine göre Sungut ve Karakuş aileleri sopaları, kürekleri kaptıkları gibi gireceklerdi birbirlerine. Ama olan olacaktı, o yücelen seviyi kimse koparamayacaktı...

İki genç evli şimdi. Ama kavganın duruşması hâlâ sürüyor. Geçenlerde yine duruşmaları vardı Sungut ve Karakuş ailelerinin. Kadınlar adliye önünü doldurmuşlardı. Yani iki kampa ayrılarak, bir köşeye Sungut'lar, diğer köşeye Karakuş'lar çekilmişlerdi...

Bir ara, kadınlardan birisi, "Hey kafirler yedirmeyeceğiz size gızımızı" diye bağırınca ortalık bir anda karıştı. Kadınlar saç saça baş başa yerlerde sürüklenmeye başladılar. Eğer toplum polisi duruma el koymasaydı, Konak alanı ana-baba gününe dönecekti. Şimdi her iki ailenin duruşma günleri, toplum polisi geliyor adliyeye...

Kavga kesilince en sakin kadının yanına sokuldum:

"Daha bitmedi mi kavganız?" dedim.

Kadın bir gürledi, "Neye bitecekmiş, bu kırıklara kız mı verilir?" diye. Verilecek yanıt yoktu. Erkekliği kaçmada bulduk. Hani biraz daha üstelesek, üzerimize saldıracaklardı...

Böyle kavgaların hemen hemen hepsinde, kan akar. Anadolu'da kız yüzünden cinayetler işlenir, pusular kurulur, taş ve sopalarla bir-

birine girilir. İki komşu köy birbirine kız vermez. Ama bir gün kız ile oğlan anlaşacak olursa iki köy halkı meydanlara dökülür.

İş daha da ileri gider çoğu kez. Kız almalar yüzünden bir aile ortadan kaldırılır. Olay kan davası şekline dönüşür. Beşikteki çocuk bile öldürülür. Bunun yanı sıra daha pek çok şeyler olur...

Erkekler kadınlara tecavüz ederler. İşte o zaman iş çığrından çıkmış demektir. Her yıl 10-15 kişi öldürülür. Bu kin yıllarca çıkmaz kafalarından, işin içine, "namus meselesi" girmiştir...

Fethiye'de 11 kişinin öldürülmesi bu nedenledir. Anlattıklarımızdan ayrı bir özellik taşır ama, bir nokta birleştiricidir. Çünkü, iki ailenin kız yüzünden arası açıktır. Katilin karısı bu nedenle tecavüze uğramıştır...

Sayımlara göre, ülkemizde boşanmaların çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler, zina, cana kast, cürüm, haysiyetsizlik, terk, akıl hastalığı ile geçimsizliktir. Bir de fena davranışları ekleyebiliriz bunlara...

1967 yılında tarım kesiminde 3 bin 49 erkek karısından boşanmıştır. Aynı kesimde kocasından boşanan kadın sayısı ise 12'dir. Kalifiye işçi olmayan kesimde ise, 4 bin 314 erkek karısından ayrılmıştır. Bu kesimde kocasından ayrılan 355 kadın vardır.

Tarım sınıfında ayrılmaların başında geçimsizlik gelmektedir. 2 bin 133 erkek karısıyla geçinemediklerini öne sürerek boşanma davası açmıştır. 389 erkek ise evini terk ettikten sonra, boşanmak için yargı organlarına başvurmuştur. Tarım kesiminde, 410 erkek ise, başka kadınla ilişki kurup karısından ayrılmıştır. Sayımlara göre bu kesimde 2 kadın zina yaptığı için boşanmıştır.

Ülkemizde, işsizler ve işleri bilinmeyen kesimde 10 bin 563 kadın kocasından ayrılmıştır. Bu kesimde karısından ayrılan erkek sayısı ise 927'dir. Boşanma nedeni, geçimsizlik, terk ve zinadır.

Tarım ve kalifiye işçi olmayan kesimde boşanmalar ağırlık kazanmaktadır. 1967 yılında, 11 bin 244 erkek karısından boşanmıştır. Bu rakamın ise 7 bin 363'ü tarım ve kalifiye olmayan işçi kesimindedir. Gözlemlere göre bunun nedenlerini çözmeye çalışalım...

Köylerden birinde bu konuyu görüştük. Büyük kente çalışmaya giden erkeklerden çoğu 4-5 yıl köye dönmüyorlar. Nedeni, büyük kentte apartman kapıcılığı, temizlik işçiliği ile çalışma olanağı bulunca bir daha geri dönmeme...

Sonuç, mahkemeye başvurma ve geride üç-dört çocuk bırakıp gönlünce yaşam sürme... Y... köyünde birkaç örneğini gördük. 55 yaşında bir kadın, üç bebe ve 30 yaşlarında bir gelin. Kadının hayatta kimsesi yok. 55 yaşındaki kadın ise kayınvalde, yani kocasının anası.

7 yıl önce İstanbul'a gitmiş, bir iki kez mektup yazmış köye. Mektuplarında "Sizi buraya alacağım" dermiş. İki yıl sonra ise, soluğu kesilmiş, nerede olduğunu gizlemiş...

"Bilen var mı nerede olduğunu şimdi?" diye sordum.

İstanbul'da çalışırmış. Çalışırmış ama, karısından daha boşanmamış. Uzun sözün kısası açık boşanmanın yanı sıra, gizli boşanma da var bugün ülkemizde.

Almanya öyküsü ise, ayrı bir dünya. Almanya'ya giden işçilerimizin evlilik konusunda geçirdikleri serüvenleri gazetelerde okuyoruz çoğu kez. Doğal olarak burada tüm işçilerimizi suçlamıyoruz. Sadece kamuya yansıyanları söylemek istiyoruz.

Burada tüm sorun yine sosyo-ekonomik aslında. Nedense bu açıdan değerlendiremiyoruz hiç. Değerlendirsek bile gözü kapalı geçiyoruz...

Evini terk etmiş ve daha sonra boşanmış tarım kesiminden bir erkekle konuştuk. Aramızda geçen konuşma şöyle:

"Niçin terk ettin evini?"

"Çalışmak için beyim. 5 çocuğum, karım ve anam geçinemiyorduk köy yerinde. Baktım olacak gibi değil, İzmir'e gideyim dedim. Karım ilk önce razı olmadı. Sonra bir yıl geçmez gecekondu yapar hepinizi getiririz İzmir'e dedim. Bunun üzerine razı oldular..."

"Sonra?"

"Cebimize üç-beş kuruş koyup düştük yola. Bir süre iş bulama-

dım. Sonra bir fabrikaya girdim. Elime 500 lira geçiyordu. Bir yıl sonra 650 lira geçmeye başladı. Sonra içime bir kurt düştü. Sevdim mi, sevmedim mi bilmem. Oldu bir kere, evi barkı terk edip evlendik burada..."

"Kaç yıl oldu?"

"5 yıl oldu..."

"Hiç para gönderdin mi köyde bıraktıklarına?"

"Gönderdim. Hâlâ gönderiyorum. Çocuklar geçen fuar İzmir'e gelip yanımda kaldılar..."

"Sen kendin gittin mi köye?"

"Gitmedim. Burada da çoluk çocuğa karıştık. Alın yazısı beyim, alın yazısı. Belki doğru dürüst bir işimiz olsaydı köyde, bunlar gelmezdi başımıza..."

"Yazgı mıydı acep, yoksa doğru dürüst iş güç müydü?"

Biz yanıt veremedik buna. Siz şöyle bir kurcalayın kafanızı, belki yanıt bulabileceksinizdir. Bulduğunuz yanıt "iş-güç" üzerine ise arkada beş bebesini bırakıp İzmir'e gelen gurbetçi haklıdır...

Ne demiştik efendim, ne demiştik?

Ülke nüfusunun yüzde 70'i kırsal alanda yaşam sürer demiştik. Sonracığıma şöyle seslenmiştik:

"Sayımlara göre, okur-yazar genel nüfusun yüzde 58.4'ü ilk, yüzde 6.7'si orta, yüzde 2.5'i mesleki, yüzde 2.8'i lise, yüzde 1.6'sı yükseköğrenim görmüştür."

Daha başka?

"Gönül ferman dinlemez. Maviye duyulan özlem bir tutkudur, bir tutkudur ki, onu tadanlar bilir" demiştik.

DAĞLARA KAMPLAR KURULDU

DAĞLARA KAMPLAR KURULDU

Kemalpaşa dağlarına vuruyorduk bir öğle sıcağında...

Adalet Partili Milli Eğitim Bakam Ali Naili Erdem'in ilçesi Kemalpaşa dolaylarında gözden ırak yerlerde eğitim kampları kurulduğunu öğrenmiştik.

Balıkesir'in Edremit ilçesine bağlı Sütüren, Kemalpaşa'nın Ören ve Yiğitler ile Manisa'nın Turgutlu ilçesinin Ahmetli bucağında kurulmuştu bu kamplar. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden yaşları on iki ve on beş arasında değişen bu çocuklar bu kamplarda eğitim (!) görüyorlardı.

Acaba gördükleri ne eğitimiydi?

Saptadığımıza göre eğitim kampları adı altında "nur eğitimi" yaptırılıyordu. Anadolu'nun çeşitli il, ilçe, bucak ve köylerinden gönderilen bu çocuklara üç ay süreceğini saptadığımız bu kamplarda, sabah kahvaltısı, öğle ve akşam yemekleri veriliyordu. Çocukların haftada bir gün ise tatilleri vardı. Evet, haftada bir gün sadece cuma günleri...

Sıcak iyice bastırmıştı. Kemalpaşa'nın Ören bucağının değirmen çevresinden kampa doğru yaklaşıyorduk. Kayalık ve çalılarla kaplı, yer yer fundalıklı yamaçlardan yürüyorduk. İki yüz metre aşağımızda dere vardı. Çınar ağaçlarıyla çevrili dere uzayıp gidiyordu.

Bize kamp yerini gösterecek olan kişi "Az sonra çadırları göreceksiniz" diyordu. Bizim istediğimiz gibi fotoğraf çekme olanağı yoktu şimdilik ortada.

Bir süre daha yürüdük. Artık kamp görünmüştü.

Çınar ağaçlarının arasındaydı. Kampın sadece giriş bölümüyle yarısı görülüyordu. Tahtadan bir konut iskelesi yapılmış ve üzeri naylon ile örtülmüştü. Önce mavi gömlekli ve takkeli bir çocuk dışarıya çıktı.

Biz yukarıdaydık. Kampa aramızda iki yüz metre uzaklık vardı. Sağ tarafımızda ise bir kulübe görülüyordu. Mavi gömlekli çocuk elinde ibrikle çınar ağaçlarının arasında kayboldu.

Bir süre olduğumuz yerde kaldık. Sonra aşağıya inmeye karar verdik. Fotoğraf makinemizi ve teleleri torbamıza koyduk.

Şimdi dere boyunda yürüyorduk...

Ağaçların altında iki çocuk göründü. Birisi on iki yaşlarında diğeri on altısındaydı sanırım...

Bizim geldiğimizi görünce büyük olanı elinde kitabıyla bize doğru yürümeye başladı. Biz "Selamünaleyküm" deyip irice bir taşın üzerine oturduk. Takkeli, çizgili gömlekli çocuk, on metre kadar yaklaştı ve bize "Aleykümselam" diye karşılık verdi.

Sorduk:

"Ne yapıyorsunuz burada?"

"Kitap okuyoruz..."

"Çok güzel... Adı ne okuduğunuz kitabın?"

Çocuk birdenbire öfkelendi...

"Siz kimsiniz?"

"Biz madenciyiz, maden arıyoruz. Şurada biraz dinlenelim dedik."

"Fazla kalmayın burada. İleriye gitmeyin sonra."

"Ne var ileride?"

"Bizim kampımız var..."

"Ne kampı o?"

"Din kampı..."

"Aferin... Çok güzel..."

Bu sözler üzerine yumuşadı çocuk. Daha fazla ileriye gitmememiz için ikinci kez uyardı.

Az daha konuşmak istiyorduk. Hemen aklıma geldi ve sordum:

"Bu su derin mi?"

"İnsan boyunu geçmiyor..."

"Dereye giriyor musunuz?"

"Giriyoruz."

"Hangi günler?"

"Cuma günleri tatil. Dereye giriyoruz. Çay içmeye gidiyoruz. Ören'e kahveye..."

"Diğer günler çalışıyor musunuz?"

"Çalışıyoruz..."

"Okuduğun kitabın adını söylemedin bize."

Kitabı sıkı sıkı tuttu ve bize biraz daha yaklaştı. Kampın girişine üç yüz metre kadar kalmıştı. Kitap kaplıydı...

Bir gün önce özel şekil verdiğimiz sakallarımız belki güven vermişti o küçücük aklıyla... Gözleri olanca saflığın çizgisiydi ve kimse duymasın diye bir soluk ta "Risale-i Nur" dedi...

Yerimizden doğrulduk yavaşça. Çocuk arkasını döndü ve yaşı daha küçük olanının yanına doğru yürüdü. Az sonra ikisi birden ilahiler söylemeye başladılar. Çalıların arkasından yüz metre kadar öteden teleyle resimledik ikisini...

Fundalıklar arasında zor tırmanıyorduk. Şimdi, kampı tam olarak seçiyorduk. Bizim oralarda dolaştığımızı sezinlediler. Ya da nöbetçiler haber saldılar. Koyu yeşil çınar ağaçlarının altında beyaz takkeli çocuklar dalgalanmaya başladılar. Aralarında sakallı ve takkeli kişiler de vardı.

Bizi görmüşlerdi. Çınar ağaçlarının arasında kurulmuş, dal ve yapraklarla örtülü çadırlara sindiler.

Gözcülerden birisi bağırıyordu:

"Çekilin oradan buralarda dolaşmak yasak..."

Sesinden en fazla onbeş yaşlarında olduğu anlaşılıyordu. Bir köylü çocuğunun sesiydi bu...

Bu kez ben bağırdım:

"Neden çekileceğiz?"

"Yasak buralarda dolaşmak..."

"Neden yasakmış?"

Bu kez kalın bir erkek sesi:

"Burası devletin kampı.. Şimdi oraya gelirsek gösteririz size..."

Günlerden 1 Temmuz 1975 Salı... Saat 12.30... Anılarımızdan hiç çıkmayacak bir görünüm. İlahiler gittikçe yükseliyor... Tekbir getiriliyordu.

Ören kampına beş kilometrelik yol yapımında Turgutlu Belediyesi'nin dozerleri kullanılmış.

Turgutlu Belediye Başkanı Dr. Hüseyin Orhun'un bu davranışını CHP'li belediye meclisi üyeleri İçişleri Bakanlığı'na duyurmuşlar. İçişleri Bakanlığı'ndan bir müfettiş, Turgutlu'da bu konuyu kovuşturmuş. Ancak şimdiye dek bir sonuç alınamamış.

Ören'de kamp konusunu çok kişiyle konuştuk. Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasıyla bu yörede siyasal baskı artarken, Nurcular, Süleymancılar ve komandolar istedikleri gibi at oynatmaya başlamışlar.

Ören'de konuştuğumuz ancak adlarını vermeyeceğimiz kişiler bize Atatürk devrimlerinin nasıl alaşağı edilmek istendiğini, yurdun çeşitli yerlerinden gelen çocukların çağdışı medrese eğitimiyle beyinlerinin nasıl yıkandığını anlattılar.

Konuşuyoruz Örenlilerle... Notlarımızı olduğu gibi aktarmakta yarar var sanırız...

- Bizim gördüğümüz kadarıyla iki yüz kişi vardı kampta. Sizce ne kadar?

- Aşağı yukarı aynı.

- Sizinle ilişkileri oluyor mu kampa gelenlerin?

- Cuma günleri izinli oluyorlar. Gruplar halinde kahvelere geliyorlar. Çay içiyorlar birlikte. Hesabı, yaşlı bir kişi var, o ödüyor...

- Konuşuyorlar mı sizlerle?

- Hiç konuşmuyorlar?

- Kampa gelen çocukların görünümü nasıl sizce?

- Çoğunluğu yoksul köylü çocukları. Duyduğumuza göre kimileri Kuran kursu, kimileri ilkokul ve ortaokul öğrencileri. Aralarında lise öğrencileri de var.

- İmam Hatipli yok mu?

- Elbet var.

Ören halkının ifadelerine göre kampa sıkma başlı kadınlar da geliyor. Kampların yönetimini ise tanımış Nurculardan Fethullah Gülen yürütüyor. Kadınlar geceleri kalmıyorlar kampta.

Soruyoruz Örenlilere:

"Kampa giren oldu mu içinizde hiç?"

Kampa giren yok şimdiye dek Ören halkı içinden: Salt AP'li Belediye Başkanı İbrahim Akçora girermiş. Akçora, kampı finanse eden kişiler arasında.

Turgutlu'dan Hacı Osman Aykutlar ve Ali Rıza Ünlü. Aykutlar kiremit ve tuğla fabrikası sahibi. Turgutlu'da toprak işçilerinin direnişe geçtikleri fabrikalardan birisi Aykutlar'ın. Grevci işçilerin üzerine "gomonistler, kafirler" diye saldıran kişi. Ali Rıza Ünlü ise çiftçi.

Neler oluyor kampta?

Küçük öğrencilere medrese eğitimi yaptıranlar Ankara'dan, Konya'dan ve İstanbul'dan özel yetiştiriciler getirmişler.

Ören kampından dönerken çocuklar görmüştük derede yüzen. Kılavuzumuz derede yüzenlerin köyün çocukları olduğunu söyledi ve ekledi ardından:

"Görüyorsunuz kampa köyün çocuklarını bile sokmuyorlar..."

"Sen denemedin mi girmek için?"

"Denedim denemesine. Geçen gün geldim, içeriye girmek istedim, sokmadılar. Bizim üniversitede okuyan arkadaşlar kampa girmek için bir kasa domates götürmüşler..."

"Girebilmişler mi?"

"Nerede... Sokmamışlar içeriye..."

"Kamptan ses geliyor mu hiç?"

"Sürekli olarak ilahi sesleri geliyor. Kuran okuyorlar hep. Elbet ibadet yapılır. Ama böyle dere kenarlarına kamp kurularak değil. Bunlar Nur eğitimi yapıyorlar. Ellerindeki kitaplar hep Said-i Nursi'nin kitapları. Dikkat ettim hepsi kaplı kitapların, kağıtlarla..."

"Gördüğüm çocuğun kitabı da kaplıydı..."

"Yasak değil mi böyle kamplar?"

"Kamp kurulabilir. Ancak böyle dere kenarlarında gözden ırak yerlerde ilk kez görüyoruz. Nur eğitimi yapıldığına göre yasak olması gerekir."

Aracın gidebileceği kadar güzel bir yol...

Yiğitler'den yukarılara tırmanıyoruz.

Kılavuzumuzun aracı önde biz arkada ilerliyoruz. Sağımız ve solumuz çam ormanlarıyla kaplı. Kemalpaşa'nın mesire yerlerinden birisi Yiğitler köyü.

Bir virajı döndükten sonra bir araç yol ortasında duruyordu. Başında üç kişi vardı. Plakası 45 DP 475 olan pikap Turgutlu'dan "UYAR" firmasına aitti.

Yaklaştık aracın başındakilere. Araç su kaynatmıştı. Aracın kampa gittiğini hemen anladık. İçlerinden genç olanı sordu:

"Kardeşler nereye böyle?"

Kılavuzumuz hemen yanıtladı:

"Kardeşler madenci. Bu arada arıcılık yapacaklar, yer arıyoruz. Siz kampa gidiyorsunuz sanırım?"

"Kampa yiyecek götürüyoruz..."

"Ne var kasalarda?"

"Zeytin..."

Biz, zaman kazanıp kamptaki çocukların yardıma gelmesini beklemek için motor üzerine konuşuyoruz. Sonra birlikte zeytin dolu kasaları indiriyoruz. Bu dizinin hazırlanmasına katkısı olan Tayyar Eraslan'la birlikte bir kasayı yükleniyoruz.

Kasaların bir kısmını indirdikten sonra, on üç yaşlarında zayıf kara-kuru bir çocuk yaklaşıyor yanımıza.

Çocuğa soruyorum, "Kamptan mı geldin?" diye. Çocuk başını sallıyor, "evet" yanıtını veriyor. Aracı birlikte itiyoruz. Araç çalışıyor ve uzaklaşıyoruz. Şimdi çocukla birlikteyiz. Foto muhabiri arkadaşımız görünmeden teleyle çalıların arasında resimlemeye çalışıyor bizi...

"Adın ne senin?"

Kara gözleri oynuyor. Hiç yabancılık çekmiyor. Bizi kamp yöneticilerinden sanmışolacak ki yanıtladı hemen:

"Ali Acar..."

"Nerelisin?"

"Antalya'nın Serik İlçesi'nden."

"Okula gittin mi hiç?"

"Gittim... Beşi bitirdim."

"Başka okula?"

"Kuran okudum..."

"Burada dinleniyorsunuz değil mi?"

Birlikte yürüyoruz küçük Ali Acar'la. Zeytin dolu kasaların bir kısmı yolun ortasında. Araç tekrar gelip yükleyecek.

Ali'nin elinde bir kitap var. Nurculukla ilgili Said-i Nursi'nin bir kitabı. Kendi savunmasıyla ilgili bir kitap bu...

"Neler yapıyorsunuz kampta?"

"Kitap okuyoruz... İlim öğreniyoruz..."

"Aferin sana..."

"İlim öğrenip..."

Sustu. Kara gözleriyle bakındı sağa sola.

"Sonra" dedim. "İlim öğrendikten sonra n'apacaksınız?" Beyaz gömleğinin yakası kirliydi. Gözlerime baka baka cevapladı:

"Kafirleri öldüreceğiz..."

"Kim bu kafirler?"

"Namaz kılmayanlar, açık saçık giyinenler. Onlar kafir hep. Hepsi kafir. Camileri kapatacaklar. Müslümanları öldürecekler. Ama biz ilim öğrenince soracağız hepsine..."

"Demek kampta bunları öğreniyorsunuz?"

"Evet..."

Tam bu sırada bir başka çocuk göründü. On beş yaşlarında aydınlık yüzlü bir çocuktu bu...

"Selamünaleyküm..."

Karşılık verdik:

"Aleykümselam."

Gözüyle kim bunlar gibi işaret etti. Bizim yabancı olmadığımızı belirleyen bir hareket yaptı Ali. Bunun üzerine büyük olanı yanımıza yaklaştı ve sağ elimizi iki eliyle avuçladı.

Tam bu sırada pikap tekrar geriye dönüyordu. Biz kampa yaklaşmıştık. Üç yüz metre kadar aşağıda dere kıyısında çam ağaçlarıyla örtülü bir vadideydi.

Yolun kenarında "Dikkat izinsiz girilmez" yazılı tabela vardı.

Sarı renkli bir çadır. Yüze yakın yaşları on iki ve on altı arasında değişen çocuklar. Aralarında sakallı ve delikanlı çağında olanlarla orta yaşlılar ve yaşlılar da görülüyor. Çam ağaçlarını kendimize siper ettik.

Üçyüzlük bir teleyle fotoğraflamaya çalışıyoruz. Bulunduğumuz yerin bütünüyle ormanlık ve çam ağaçlarıyla kaplı, aşağısının ise çınar ağaçlarıyla örtülü oluşu iyi fotoğraf çekme olanağı vermiyor.

Yerlere oturmuşlar konuşuyorlar aralarında. Ya da biri konuşuyor da diğerleri dinliyor...

Tümünün beyaz takkeli oluşu dikkatimizi çekiyor Ören'de olduğu gibi. Burası dinlenme kampı değil. Gözden ırakta Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelen küçük çocukların eğitildiği bir kamp.

Ören'de iki yüz, burada yüz ve Ahmetli'de yüz çocuk var. Bir kişinin günlük giderinin yirmi lira olduğunu düşünürsek, üç kampın günlük giderinin sekiz bin lira olduğu gerçeği çıkar ortaya. Bir ayda ise üç kampın gideri 240 bin liradır. Üç ayda ise 720 bin lira gider olacaktır. Bu giderleri kimlerin karşıladığı biliniyor kuşkusuz. Yetkililer gerekli soruşturmayı yapacak mı? Bunları açıklayacak mı? Sanmıyoruz. Ama yine de bekliyoruz.

Şimdi sabah oluyor... Çadırlarda kıpırtı başladı. Dışarıya çıkanlar ellerinde ibriklerle çalılıkların arasında kayboluyorlar.

Sabah kahvaltısı yine ağaçların arasında. Şu anda hiç kimse görünmüyor. Saatler ilerliyor... Az ileride bir gölet var. Orada yüzmeye gidenler olacak mı diye beklemeye başlıyoruz...

İn cin yok bu dağlarda... Hani adamı kesseler kimse duymaya-cak.

Kırk yaşlarında bir adam, yanında üç çocukla çınar ağaçlarının arasından sıyrıldı.

Tümünün ayağında çizgili pijamalar var. Suya giriyorlar he-men. Yaşlı adam çocukların üzerine su atıyor. Oynuyorlar suyun içinde adam ve çocuklar...

Tekrar Yiğitler'e dönmek üzere yola çıkıyoruz. Tam yol kavşa-ğına geldiğimizde bir genç battaniyesiyle ve valiziyle duruyor. Belli kampa gidecek. Biz aracımızı durduruyoruz.

"Kampa mı gideceksin?"

Bu sorumuzu yanıtlıyor "evet" diye. Belki kamptan geldiğimi-zi düşünüyor. Araçtan inip yanına yaklaşıyoruz...

"Az önce bir araba gitti kaçırmışsın..."

Kaçırdım gibisine başını sallıyor. Zayıf ve çelimsiz birisi. Elin-de kaplı bir kitap var. Kitabı bacaklarının arasına saklıyor.

"Nerelisin?"

"Aydınlıyım..."

Genç Yüksek İslam Enstitüsü'nde okuduğunu söylüyor. Kamp hakkında bilgi veriyor. Kampın üç aylık olduğunu, on beşer gün sü-receğini söylüyor.

Bizim bildiğimiz kadarıyla kamplar dinlenmek için yaz tatille-rinde deniz kıyılarına kurulur... Eğitim yapılacaksa gizli değil her-kese açık bir şekilde yapılır. Atatürk devrimleri öğretilir çocuklara. Doğadan söz edilir, spor yaptırılır.

Tekbir sesleriyle çınlıyor ortalık. Evet, tekbir sesleriyle çınlıyor dereboyları. Küçük, yoksul köylü çocukları Atatürk devrimlerine karşı, çağdışı bir eğitimle yozlaştırılıyor...

Yüzünde derince bıçak yarasının izi vardı. Şöyle tepeden tırna-ğa uzun boylu süzdükten sonra gözlerini elimizdeki fotoğraf maki-nesine taktı...

"Resim çekmek yasak..."

Sinirlenmişti. Kampa girmemizi sağlayacak olan mektubu uzat-tık. Zarfı açtı mektubu okudu.

"Siz burada bekleyin..."

Emir emirdi. Hızlı adımlarla yürüdü. Biz beklemeye başladık.

"En fazla on dakika kalacaksınız..."

Beş dakika sonra karşımıza dikildiğinde sinirleri yatışmamıştı. Artık kamptan içeriye girmiştik.

Sağda solda takkeli çocuklar vardı. Çoğu bizim geldiğimizi görünce takkelerini çıkarmışlardı.

Şimdi beş kişiydik. Neden sonra resim çekmek için izin çıkmıştı. Ancak, yüzünden bıçak yarası izi bulunan sinirli delikanlı karşı çıkıyordu fotoğraf çektirmeye. Gerekçesi ise şöyleydi:

"Siz insanları putlaştırmak istiyorsunuz..."

Evet aynen bunları söylüyordu. Diğerleri çekiniyorlardı kendisinden. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü öğrencisi olduğunu sonradan öğrendiğimiz sinirli delikanlı aynı zamanda kampın müdürlüğünü yapıyor, ara sıra elini beline atarak tabanca taşıdığını göstermek istiyordu.

Adı Vehbi Yıldız'dı. Kendi deyimiyle Kazdağı eteklerinde kurulan bu kampta küçük yaştaki çocuklar eğitiliyordu. Eğitimin adı yoktu. Ama Vehbi Yıldız'ın elinde Said-i Nursi'nin "Nur'un İlk Kapısı" adlı yapıtı vardı.

Birkaç kare resim çektirme izninden sonra konuşmaya başladık. Sözü geçer kişiden aldığımız mektupta "Cumhuriyet muhabiri" değil bir başka gazetenin muhabiri olduğumuz yazılmıştı. Kamplarıyla ilgili övgü dolu bir röportaj yapacağımız yazılmıştı mektupta.

Sorduk adını söylemeyen bıyıklı olanına "Neler yapılıyor kampta" diye. Bir süre düşündü, sonra anlatmaya başladı:

"Ahlak dersi veriyoruz. İnsanların kötülüklerden kurtulmasını istiyoruz."

"Nasıl olacak bu kurtuluş?"

"Kampların sayısını çoğaltarak. Kazdağı'nda üç kampımız var. Gelecek yıl sayılarını beşe ona çıkarmak istiyoruz..."

"Kampların sayısı çoğaldıkça insanlar kötülükten kurtulacak diyorsunuz?"

"Evet öyle... Buradaki kamplarda İslam mücahitleri yetişecek..."

"Bir siyasal partiyle ilişkiniz var mı?"

"Hiçbir siyasal partiyle ilişkimiz yok. Ama düşüncelerimiz var. Her şey İslam için olacak..."

"Kaç ay sürüyor kamp?"

"On beşer günlük devreler halinde... Üç ay sürelidir kampımız..."

"Kampları toplumdan uzak yerlerde seçmenizin nedeni?"

"Kamplar insanların arasında kurulmaz..."

Konuştukça Vehbi Yıldız'ın tedirginliği artıyordu. Bir kez kuşkulanmıştı bizden. Aklından "acaba" sözcüğünün geçtiği her hareketiyle belli oluyordu.

Bu arada tedirginlik duymayan bıyıklı genç karşı çadırı işaret edip "orası yemekhane" dedi.

Ayağa kalktık, yemek çadırına doğru yürümeye başladık. Çınar ağaçlarının arkasında küçük çocuklar korkuyla bizleri izliyorlardı. Saklanıyorlardı daha açıkçası bizden.

Çadırdan içeriye girdik. Tahtanın üzerine nöbet çizelgesi yazılmıştı. Yeşil renkte plastik tabaklar, bardaklar ve sürahiler vardı. Her şeyin rengi yeşil olarak seçilmişti nedense.

"Nöbet tutma gerekli mi?"

"Elbet gerekli... Kim giriyor kim çıkıyor bilmek için..."

"Herkes girmiyor kampa?"

"Girmiyor. Bu mektubu getirmeseydiniz siz de giremezdiniz."

"Sizce ne sakıncası olur girerlerse?"

"Çeşitli sakıncaları vardır. Bizden olmayan giremez."

Böyle sürüp gitti konuşmamız. Çadırdan çıkarken bir kitap paketi gördük. Daha yeni gelmiş olacak ki açılmamıştı.

Az sonra kamptan ayrıldık ve Kazdağı eteklerinden Kızılkeçeli Köyü'ne doğru inmeye başladık...

Her taraf yemyeşildi. Aşağılarda Akçay, deniz, kum ve güneşle bütünleşiyordu. Şaşkınlığımız geçmemişti...

Dağlara kamplar kurulmuştu 1975 Türkiyesi'nde. Gözlerden ırak, içeriye girmenin izine bağlı olduğu kamplar.

Çocuklar gelmişlerdi, yoksul köylü çocukları. Yaşları on iki ve on beş arasında olan çocuklar, bizim çocuklarımız. Beyinleri yıkanıyor ve çağdışı bir eğitimle yozlaştırılmak isteniyorlardı.

İnsanları kötülükten kurtaracaklarmış sözümona. Said-i Nursi adlı bir sapığın kitaplarıyla bu kamplarda Nur eğitiminden başka bir şey yapılmıyordu.

Suudi Arabistan'da irtica kampları kuruluyor. Şimdi Türkiye'de buna benzer kamplar kurulmaya başlanmıştı...

Acaba yapılmak istenen neydi?

Resim çektirmenin putlaştırma olduğunu söyleyen delikanlı, Atatürk devrimlerini, uygarlığı ve her şeyi kenara itmiş, Said-i Nursi'nin kitabıyla doğruluğu arar olmuştu...

Ama o küçük yavruların ne günahı vardı? Beyaz takkeli, bizleri görünce çil yavrusu gibi dağılan, tekbir getiren ve ilahiler söyleyen çocuklar geçiyor gözlerimizin önünden...

Evet kamplar kuruldu dağlara. Bu kamplarda nur eğitimleri yapılıyor. Biz ilgilileri uyarıyoruz.

8 Ağustos 1975 "Cumhuriyet"

KAMPLARA BASKIN YAPILDI

Dağlara kamplar kurulmuştu ve bu kamplarda Nur eğitimi yapılıyordu. Evlerinde üç kitap bulundu diye gözaltına alınan ilerici ve devrimci aydınları anımsadım. Gördüğüm tüyler ürpertici tablodan sıyrılamamıştım ki, gazetenin telefonu çaldı. Edremit'ten arıyorlardı beni.

Telefonda arayan dost şöyle sesleniyordu:

"Kazdağı kampı basıldı ve çok sayıda Nur kitapları bulundu..."

Günlerden 8 Temmuz 1975 Salı. Gazetem Cumhuriyet'te yayımlanan "Dağlara Kamplar Kuruldu" dizi yazımın sonuncusu olan Kazdağı kamplarını anlattığım gün. Birdenbire rahatladım. Çünkü dizi yazımla birlikte sağcı basın karşı bir yayına girişmişti. Çoğu gazeteci arkadaşlarım ise böyle bir olayın olamayacağı savındaydılar.

Edremit'e gitmeye hazırlanırken Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığı din kamplarının kurulu bulunduğu yerlerdeki savcılıklara bir yazı göndererek baskınlar yapılmasını istiyordu.

Aynı gün Edremit ve Kemalpaşa yöresinde izlenimlerimi şöyle aktardım gazeteme:

"Dağlarda kurulan ve 'din eğitimi' yapılan Kazdağı'ndaki kampa baskın düzenleyen Edremit Savcılığı, Said-i Nursi'ye ait üç sandık dolusu kitap, iki teyp ve bir sandık teyp bandı ele geçirmiştir. Kampta Nur eğitimi yaptırdığı ileri sürülen 13 kişi ile yaşları 12-15 arasında değişen 50 kadar çocuk da bulunmuştur.

Kazdağı'ndaki din kamplarına yapılan baskın İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin Edremit Savcılığı'na yaptığı başvuru üzerine gerçekleştirilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemesi ayrıca özellikle Ege yöresindeki din kamplarının kurulu bulunduğu yerlerdeki savcılıklara da baskın düzenlenmesi için talimat vermiştir.

Edremit Savcılığı Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin başvurusu üzerine Kazdağı eteklerindeki din kampına jandarmalarla bir baskın düzenlemiştir.

Baskın sırasında kampta bulunan ve Nurculuk eğitimi yaptırdıkları ileri sürülen Ege Üniversitesi Kimya Bölümü asistanlarından Muzaffer Ayvaz, Edremit'in zengin işadamlarından zeytinyağı tüccarı Hacı Arif Çağan, Avcılar Köyü eşrafından Hacı Mehmet Ambarlı ve adları açıklanmayan 10 kişi yakalandıktan sonra gözaltına alınmışlardır. Jandarmanın yaptığı baskın sırasında yaşları 12-15 arasında değişen 50 çocuk da ele geçirilmiştir. Savcılık bu çocukların kamplarda nasıl eğitim gördüklerini, kendilerine neler öğretildiği konularında ifadelerine başvurmuştur.

Kazdağı'ndaki kamptan Edremit'e getirilen ve gözaltına alınan Nurculuk sanıkları ile ilgili olarak yetkililer açıklama yapmaktan kaçınmaktadırlar.

Edremit Kaymakamı Cahit Ertan bölgesinde meydana gelen olaylardan önce haberi olmadığını söylemiş, daha sonra da bu konuda bir açıklama yapılacağını bildirmiştir. İlgililer soruşturmanın sürdüğünü belirtmektedirler.

Öte yandan, olayın duyulması üzerine Belediye Başkanı Osman Arıkan, AP İlçe Başkanı ve halktan bazı kişiler Adliye'ye gelerek gözaltına alınanların durumu hakkında bilgi almak istemişlerdir.

Bu arada, Turgutlu Cumhuriyet Savcılığı da Yiğitler ve Ören kampını yönettiği ileri sürülen tuğla fabrikatörü Osman Aykut'un evine ve fabrikasına düzenlediği baskın sonunda Said-i Nursi'ye ait 45 kitap geçirilmiştir.

Kemalpaşa Savcılığı da kampın yöneticilerinden olduğu belirtilen Fethullah Gülen ve Ali İhsan Özen'i aramaya başlamıştır.

Bu arada Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcılığı'na çağrılarak ifadem alındı. Haber kaynağımı açıklamayarak istenilen bilgileri Savcı Edip Özyörük'e verdim.

Özyörük, sanıklar hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesince dava açılacağını söyledi. Bu açıklaması gazetelerde çıkınca sağcı basın başladı tekrar yaygaraya.

Kazdağı kampı basıldıktan sonra Ören kampı anında dağıtılmıştır. Acaba neden baskın yapılmadan dağıtılmıştır?

Evet şimdi bunun nedenini açıklayalım:

Milli Eğitim Bakanı AP'li Ali Naili Erdem'in ilçesi, Ören bucağına on kilometre ötede bulunan Kemalpaşa'dır.

Ören yemyeşil şirin bir bucaktır. İzmir-Ankara eski asfaltının girişinde yüce çam ağaçları altında insanlar görürsünüz güneş devrildikten sonra. Günün diğer saatlerinde iskemleler bomboştur. Çünkü Ören'in insanları yaşamlarını toprakta sürdürürler.

Ova verimlidir. Tütün, pamuk, buğday, sebze ve meyve tarımı

birlikte yürütülür. Tutucu bir bucak değildir ama kimi etkenler nedeniyle yerel seçimleri AP kazanmıştır. AP'li Belediye Başkanı İbrahim Akçora Nur kampının kurulduğu alanı kendisi düzenlemiştir. Kampı yöneten Fethullah Gülen ve Turgutlulu tuğla fabrikatörü Hacı Osman Aykut'la yakın ilişkisi vardır Akçora'nın.

Tuğla fabrikatörü Hacı Osman Aykut işçi haklarına karşı çıkan, Çimse-İş'in Turgutlu'da kiremit fabrikalarında sürdürdüğü eylemi kıran, kiralık lumpenleri işçilerin üzerine saldıran kişidir.

Evet, işçilere bir kuruşu bile çok gören Hacı Aykut "Ören Nur kampı" için günde iki bin lirayı elden çıkaracak kadar eli açık kişi (!). Kampların doksan gün süreli olduğunu düşünürsek 180 bin lira harcıyor Hacı Aykut, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeline dinamit koymak, özlediği çağdışı medrese eğitimini gerçekleştirmek ve şeriat düzenini kurmak için.

Yıl 1975... 1930 Şeyh Esat olayından bu yana tam 45 yıl geçmiş...

Biz bu satırları yazdığımızda Hacı Aykut'un evine polis baskını yapılmış, kendisi Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne getirilmiş ifade veriyordu. Çünkü evinde Said-i Nursi'ye ait elliyi aşkın yasak kitap ele geçirilmişti.

Ören'i dolaştık dün. Kamp dağılmıştı. Köylüler kamp yöneticilerinin çadırları bir kamyona yükleyip kaçtıklarını söylediler bize. Hiçbir iz bırakmadan dağıtılmıştı Ören Nur kampı. Herhalde iyi saatte olsunlar gelmişlerdi ve çadırları yükleyip gitmişlerdi.

Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin 6 Temmuz 1975 günü aldığı arama kararı diğer kamp kurulu bölgelerde savcılarca uygulanırken, Kemalpaşa Cumhuriyet Savcılığı arama işlemini bir gün sonraya bırakıyordu nedense. İşte o iyi saatte olsunlar bu bir günlük süreden yararlanmasını biliyorlardı.

İlerici ve devrimci öğretmenlerin kıyımcıbaşısı Millli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in ilçesi İzmir Kemalpaşa'nın on kilometre ötesinde çağdışı bir eğitim yapılıyor, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeline dinamit konulmak için orada planlar hazırlanıyordu. Türki-

ye Cumhuriyeti'nin kıyımcıbaşı Milli Eğitim Bakanı yurtsever öğretmenlerle uğraştığından ötürü bu gerçeği bildiği ve gördüğü halde Nurculara göz yumuyordu.

Evet, Ören Nur kampı basılmıyordu işte bu nedenle. Ama yirmi kilometre ötede Yiğitler kampı basılıyor, yüzlerce Said-i Nursi'ye ait yasak kitap ele geçiriliyordu.

Bu arada on kişi Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne getiriliyor, bunlardan salt bir kişi tutuklanıyordu. Bir gün sonra ise kampların tekrar açıldığı haberi geliyordu bize.

TRT İzmir Haber Merkezi Nur kamplarına yapılan baskınları, ele geçirilen yasak kitapları ve sanıkların DGM'ye verildiklerini geçiyor. Ama nedense Ankara bu haberi bültene koymuyordu.

İşin ilginçliği MSP'li Adalet ve İçişleri Bakanı'nın emriyle yeniden açılan kamplarda çağdışı eğitime körpe ve yoksul köy çocuklarının kafalarına Atatürk ilkelerine karşı eylem girişimi yeniden işlenmeye başlanıyordu...

12 Ağustos 1975 "Cumhuriyet"

SANCAK KOMANDO KAMPLARI

SANCAK KOMANDO KAMPLARI

KOMANDO EĞİTİM MERKEZİ DEVLETTEN ALINAN TURİZM KREDİSİYLE KURULDU

Telefon memuresi "Sancak Tatil Köyü'nü bağlıyorum efendim" dedi. Bir süre aygıt elimde bekledim...

"Alo... Alo..."

"Sancak Tatil Köyü mü?"

"Evet... Kimsiniz?"

"Ben mühendis Turgut... Yer var mı acaba?"

"Yok kardeşim... Yer mer yok... Kapalı burası..."

"Ama girişte bayraklar gördüm, Fransız ve İngiliz..."

"Kapalı dedik işte anlamıyor musun?"

Çat diye kapandı telefon...

Postaneden çıkıp yürümeye başladık. Sancak Tatil Köyü Ayvalık'a on kilometre kadar ötede kurulmuştu.

Sahibi, özel komandolarıyla ve film sanatçısı damadı Tamer Yiğit'e tuzak hazırlamakla ünlü Adalet Partisi Çanakkale Milletvekili Murat Bayrak'tı. Adalet Partili olmakla birlikte Genel Başkanı Süleyman Demirel'e başkaldırmak ve tül fabrikasında sendikalaşmayı önlemekle övünen Bayrak için çok şeyler söyleniyordu son günlerde.

SANCAK TATİL KÖYÜ

Biz o söylentilerin üzerine eğilmiştik. Ayvalık İskelesi'nde kahvelerin birisinde otururken yüzümüze kapanan telefonun ardında saklanmaya çalışılan gerçekler dizisini yaşıyorduk...

"Murat Bayrak'ın Ayvalık'ta Sancak Tatil Köyü'nde komando kampı var. Kampta silahlı eğitim yapılıyor..."

Tüm Ayvalık biliyordu bunu. Sancak Tatil Köyü'nün bir eğitim merkezine dönüştürüldüğünü sağır sultan bile duymuştu da salt o ilçenin ilgilileri duymamıştı. Geceleri diskotek basan polis bir emniyet müdürünün damadını ve diğer müşterileri sudan nedenlerle gözaltına alırken komandoların eğitim merkezinin yanından bile geçemiyordu.

Olaylar birbirini kovalıyordu Ayvalık'ta. Bu arada bir emekli general dayak yiyordu komandolardan.

Emekli Tümgenerallerden Hüseyin Can tatilini komando kampına yakın bir yerde geçiriyordu. Ancak izinsiz olarak kamp alanına girdiği için, burada eğitim gören komandoların saldırısına uğruyordu.

Evet, 1970 yılında turizm kredisi alınarak kurulan koskoca tatil köyünde, bugün komando eğitimi yapılıyordu. Bir ilgili çıkıp sormuyordu Murat Bayrak'a "Devletin kredisiyle yapılan bu tatil köyünü nasıl eğitim merkezi haline getirebilirsin?" diye...

Kimse yaklaşamıyordu Sancak Tatil Köyü'ne. İşte yaklaştığı için emekli General Hüseyin Can saldırıya uğruyordu.

Emekli generalin şikayeti üzerine olaya Ayvalık Jandarma Komutanı el koymuştu. Ancak kumandan kamptan içeriye girememişti. Aynı gün Sancak Tatil Köyü'nde bulunan komandoların tümü gitmiş, birkaç gün sonra minibüslerle ikinci grup gelmişti.

ELAZIĞ'DA N'OLUR?

Emekli General Hüseyin Can, kendisine saldıranları mahkemeye verdi. Bakalım sonuç n'olacak?

Bu "n'olacak" sözcüğü Türkiye'de oynanmak istenen bir oyunun çizgisi aslında. Biz Elazığ'a bir süre önce gittiğimizde komandoların devrimcilere karşı giriştikleri eylemleri "Doğu Anadolu'dan çizgiler" adlı dizimizde yansıtmıştık.

Biz "Sancak Komando Kampı"nı araştırmak için Ayvalık'ta olduğumuz gün Ecevit'in Doğu gezisi başlıyordu. O gün bir Ayvalıklı bize şunları anlattı:

"Üç gün önce Elazığ'a buradan komandolar gitti. Murat Bayrak'ın kampında eğitim gören komandolar Bülent Ecevit'e karşı olay çıkartacaklarmış..."

Elazığ'da yeteri kadar bu işi yapacak komando vardı ama, Sancak kampından yetişmelerine demek gereksinme duyulmuştu.

Bir gün sonra ise gazetelerde Elazığ olaylarını birlikte okuduk, olay çıkaranların kimler olduğunu gördük.

Gazetelere pek yansımayan Ören olayı var. Burhaniye'nin şirin bir tatil köyü olan Ören'de "Milliyetçi Türkiye" sloganlarıyla taşkınlık yapan komandolar polislerin gözleri önünde plajdan dönen turistlere bile saldırmışlar.

Bu arada çok sayıda genç, komandolara "Atatürk Cumhuriyeti'nin temeline dinamit koydurtmayacağız" diye yanıt veriyor...

Komandolar ayrılıyorlar hemen Ören'den. Aradan bir-iki saat geçtikten sonra Gömeç bucağından ve Sancak Kampı'ndan minibüslerle geliyor yenileri.

Ellerinde silah, bıçak, muşta. Veryansın ediyorlar her tarafı. Burhaniye Emniyeti ise üç bekçi iki polisle olayları önlemeye çalışıyor. Bazı Örenlilerin iddiasına göre yardımcı bile oluyorlar onlara.

Sonra tekrar doluşuyorlar minibüslere ve gecenin karanlığında gözden kayboluyorlar...

Sancak Tatil Köyü'nün telefonu kapandıktan sonra bir arabaya atlayıp yola koyulduk. Amacımız içeriye girmekti. Ama bunda başarı sağlayacağımızı sanmıyorduk.

Bir başka tatil köyünün önünden geçip iki yolu birbirine bağlayan köprü yapımının yanında durduk. Yüz metre kadar yaklaşmıştık Sancak Komando Kampı'na.

Çağla yeşiliydi tüm yapılar. Aslında modern bir tatil köyüydü. Resepsiyonun bulunduğu kesim hemen dikkatimizi çekti.

Kırmızı boyayla bozkurt resimleri çizilmişti duvarlara. Milliyetçi Hareket Partisi'nin sloganlarını kapsayan afişler asılıydı.

İşçilerden birisine sordum, "Kimler var bu kampta?" diye... Terden sırılsıklam olmuş işçi eliyle alnını silip "Başbuğ diye biri kalırmış" yanıtını verdi duraksamaksızın...

"Komandoların başbuğu mu?"

Bir başka işçi kazmayı küreği bırakıp yaklaştı yanımıza ve söze karıştı:

"O gitti ağabey. Alparslan Türkeş beş gün önce ayrıldı buradan..."

"Siz girdiniz mi tatil köyünden içeriye hiç?"

"Hiç kimseyi sokmuyorlar. Adamlar silahlı hep. Eğitim yapıyorlarmış bizim köydeki gençlerin anlattıklarına bakılırsa..."

"Ne eğitimi?"

"Komando eğitimi yapıyorlarmış. Gominstleri öldüreceklermiş."

Güneş batmak üzereydi. Tatlı bir serinlik çıkmıştı. Kırmızı renkli Java bir motor hızla Sancak Köyü'nden uzaklaştı. Kulağımıza mehter marşları çalınıyordu tatil köyünden...

**
*

Sancak Tatil Köyü'nün girişinde başta bayrağımız olmak üzere çeşitli ulusların bayrakları dalgalanıyordu...

Turizm dilinde onun anlamı, konaklama yerlerinde kalan müşterilerin hangi uluslardan olduğudur. AP'li Murat Bayrak, tatil köyünün komando eğitim merkezi haline dönüştürdüğünü saklamak amacıyla olacak ki, böyle bir görüntü vermeyi gerekli gördü.

Sancak Komando Kampı'nda neler yapılıyordu?

Bu konuda kulaktan kulağa yayılan söylentileri sağır sultan bile duymuştu ama, Ayvalık'ın yöneticileri bile bile duymazlıktan geliyorlardı. Bir kez kampa yüz metreden fazla yanaşamıyordu kimse. Yaklaştığınız an dayak yiyecektiniz bir kez. Belki de silahla ateş edeceklerdi üzerinize ya da bıçakla saldıracaklardı.

Bıçakla saldıracaklardı diyoruz. Ayvalık'tan döndüğümüzde CHP İzmir Milletvekili Süleyman Genç'le karşılaştık. Sancak Komando Kampı'ndan söz ettim. Genç de biliyordu AP'li Murat Bayrak'ın kampında neler döndüğünü...

"Dokuz Eylül günü İzmir'e gelecekleri kesin" dedi Süleyman Genç. Sonra ardından ekledi "Aman sen de kendine dikkat et..." diye.

Üç gün sonra CHP'li Genç ve Ali Rıza Bodur, İzmir'de Gazi Bulvarı'nda MHP İl Merkezi'nin önünde çok sayıda komandonun şişli ve bıçaklı saldırısına uğradılar. Bodur üç yerinden bıçakla ağır yaralandı. Milletvekili Genç ise bir hayli hırpalandı.

Evet, bu gerçeği ortaya koyduktan sonra tekrar Sancak Komando Kampı'na dönüyoruz.

ESKİ BEKÇİ ANLATIYOR

Ayvalık'tan kiraladığımız deniz motoruyla üç saat süreyle dolaştık Sancak Komando Kampı'nın çevresinde. Ancak iki yüz metre kadar yaklaşabildik. Söğüt ağaçlarının arasında insanlar vardı ama seçilemiyordu.

Motorun sahibi bir hayli endişeli. Bizi motoruna aldığına bin pişman olacak ki durmadan "dönelim" diyor. Sonunda dönmeye karar verdik.

Sarmısak plajında bir tanış aracılığıyla kampta daha önce bekçilik yapan bir kişiyi bulma olanağına kavuştuk. Ayvalık'a çok yakın bir köyde bulunuyordu kampın eski bekçisi.

Önce bizimle konuşmayı kabul etmedi eski bekçi. Sonunda resminin çekilmemesi ve adının yazılmaması koşuluyla konuşmayı kabul etti.

"Ne zaman ayrıldın kamptan?"

"On gün kadar oldu..."

"Neler oluyordu kampta, anlatır mısın?"

"Murat beyin komandoları vardı ayrıca... Bir de başka yerlerden gelen komandolar vardı. Murat beyin komandoları bunları eğitiyorlardı."

"Eğitim nasıl oluyordu, silahlı mıydılar?"

"Tabancası olanlar vardı. Ama hep boğuşma eğitimi yapılıyordu. Birbirlerinin boğazlarını sıkıyorlardı..."

"Tabancayla ateş ediyorlar mıydı?"

"Ara sıra ateş ederlerdi..."

"Başka neler yaparlardı?"

"Marş söylerlerdi..."

"Nasıl marş, anımsayabilir misin?"

Bir süre düşündü. Üzerinde yamalı açık yeşil bir mintan vardı. Gözleri karaydı, şakakları çöküktü...

Kısık bir sesle yanıtladı bu sorumuzu:

"Dilimin ucunda ama aklıma gelmiyor..."

"Hiç minibüslerle giden gelen oluyor muydu?"

"Oluyordu... Ören'e gittiler... Ören'de komandoları solcular dövünce buradan beş minibüs gitti Ören'e..."

"Ören'de n'apmışlar biliyor musunuz?"

"Bilmiyorum..."

Başbuğların lideri MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, tatilinin bir bölümünü AP'li Murat Bayrak'ın komando eğitim merkezine dönüştürdüğü Sancak Tatil Köyü'nde geçirdi. Bu arada koruma polisleri de yine aynı yerde ağırlandılar...

Başbuğ Türkeş Sancak'ta kaldığı sürece hiç kimseyle konuşma-

dı denilemez. Salt kampta kendisiyle görüşmek isteyen gazetecileri kabul etmedi. MHP Körfez örgütleri sıraya girdiler Başbuğlarını görmek için...

Başbuğ Türkeş Sancak'ta eğitim gören komandoları da yakından izleme olanağını bulmuş. Hatta bazı uyarılarda bile bulunmuş komandolara. Bu uyarıların n'olduğunu biz de merak ettik.

Başbuğ Türkeş'ten sonra TRT'nin işgalci Genel Müdürü Nevzat Yalçıntaş onur veriyordu Sancak komando kampına.

AP'li Murat Bayrak bu arada, Ayvalık'ta Sancak Tül Fabrikaları'nın atelyesini açmak için adamları aracılığıyla işçi alımına başlamıştı bile.

Kampta eğitim gören özel komandolar ise yavaş yavaş ayrılıyordu artık. Atelyede çalışacak işçiler sıkı bir sınavdan geçiriliyordu.

DEVLET İÇİNDE DEVLET

İşe alınmayan Ali Yücel adlı bir işçiyle konuştuk Ayvalık'ta. Neler sormamışlardı Ali Yücel'e. Nerdeyse içtiği sigarayı bile soracaklardı...

Anlatıyordu Ali Yücel:

"Hangi gazeteyi okuduğumuzu söyledik. Vay sen misin o gazeteyi okuyan..."

Kestim sözünü ve sordum:

"Hangi gazeteyi okuyorsun sen?"

"Günaydın okurum ara sıra..."

"Sonra?"

"Bilmem ne gazetesini okumam gerekliymiş. Ben ise o gazetenin adını ilk kez duyuyordum. Neyse bundan sonra bir boş kağıt verdiler ve imzalamamı istediler. Bense boş kağıda imza atmam deyince az daha komandolardan dayak yiyecektim."

Bir öğle üzeri geçiyorduk fabrikanın önünden. İşçiler çimenlerin üzerinde yemek yiyorlardı.

Ve 1975 Türkiyesi'nde yaşıyorduk. Dağlara Nur kampları kurulmuştu, çuval çuval Risali-i Nur kitâpları toplanmış, olaya Devlet Güvenlik Mahkemesi el koymuştu ama, hiçbir sonuç alınamamıştı...

Şimdi ise devletin kredisiyle yapılan bir tatil köyü komando kampına dönüştürülmüştü. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Başbakan Yardımcılarından Alpaslan Türkeş bu kampta tatil geçiriyor, eğitimi yerinde izliyordu... Ardından işgalci bir TRT Genel Müdürü geliyordu...

Şimdi sormak isteriz Turizm ve Tanıtma Bakanı'ndan... Acaba, devlet kredisiyle açılan Sancak Tatil Köyü yerli ve yabancı turistlere açılmadığına göre, ne gibi işlem yapılması gerekir?

Yumuyordum gözlerimi, soluk resimler gibiydi her şey... Komandoların denetimindeki tül atölyesi dört ay sonra kapanacak, işçiler kapı dışarı edilecekti. Çünkü altı ay kalırsa işçiler sendikalaşabilirdi...

Ve bir 9 Eylül günü CHP İzmir Milletvekili Süleyman Genç ve arkadaşı Ali Rıza Bodur, polislerin gözleri önünde silahlı saldırıya uğrayacaklar ve yaralanacaklardı...

Genç, aynı gün düzenlediği basın toplantısında şöyle seslenecekti ilgililere:

"Bize bıçakla saldıranlar Sancak Komando Kampı'nda eğitim gören komandolardı, bunu kamuoyuna açıklıyorum..."

Yani Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Başbakan Yardımcılarından Alparslan Türkeş'in izlediği ve dinlendiği kamp...

9 Eylül yürüyüşünde izledim komandoların geçişini. Çoğu yoksul köy çocuklarıydı; üzerlerinde doğru dürüst giysileri, kunduraları yoktu. Çoğu da lumpen takımından. Hepsi kandırılmışlığın içinde bağınp duruyorlardı.

Belli, Türkiye bir yere götürülmek isteniyordu...

15 Eylül 1975 "Cumhuriyet"

OKULSUZ KÖYÜN ÇOCUKLARI

OKULSUZ KÖYÜN ÇOCUKLARI

Çocuklar yumak gibi dağıldı bizi görünce. Kadınlar çalı ile çevrili avlunun içinde yaban yaban izlediler geçişimizi...

Ben soluk soluğayım. Dikilili İsmet Yıldız sırtlamış oldukça ağır olan fotoğraf çantamı. Nurhan Artemiz irice bir taşın üzerinde sigarasını tellemiş, hâlâ avcılık üzerine konuşuyor. Avcı kısmı hiç yorulmak bilmezmiş. Günde sekiz saat filan yürüdükleri olurmuş. Sonra ter atmak için de üç saat kros yaparlarmış (!).

MERHABA ÇUKURALAN...

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nı kutlarız tüm yurtta. Pek sayın büyüklerimizin mesajlarını dinleriz radyolarda, eğer varsa izleriz TV'lerimizde çocuklarımızın en yeni giysilerini giydiklerini, ellerinde bayraklar, törenleri...

Okula giden o minnacık yavrularımızın kimi izci, kimi peri kızı, deniz kızı giysileri içinde; kimi efe, kimi kovboy, kimi uzay adamı görünümünde. Anneler ve babalar çocuklarını görebilmek, resimlerini çekebilmek için erkenden kalkarlar yataklarından... Anneler ve babalar çocuklarını ellerinden tutup okula götürürler...

Ve aynı saatlerde Hayrullah da ayakta, Birdan da, Aysel de ve Şakir de. Az sonra keçiye gideceklerdir tümü. Karanlık yaşamlarında görmeden, duymadan ve bilmeden. O Çukuralan köyünün her zamanki sessizliğinde, insanların boşvermişliğinde gri bir çizgidirler, size anlatacağımız öykünün gerçek kahramanlarıdırlar.

Çukuralan, Türkiye'nin üçüncü büyük kenti İzmir'in Dikili ilçesine bağlı bir dağ köyüdür. 30 hanelik bir köy olan Çukuralan'a, Dikili'ye 15 kilometre ötede bulunan Ilıca'dan yaya 3.5 saatte gidilir. Çukuralan'ın yolu yoktur; elektriği ve okulu olmadığı gibi.

200 kişinin yaşadığı Çukuralan'da 1973 seçimlerinde 31 kişi oy kullanmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün araştırmasına göre AP: 15, CHP: 10 ve diğer partiler ise 1-2 oy almışlardır.

Evet, bu yıl Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda, Çukuralan'ın çocukları hiç duymamışlardı öyle bir bayram adını şimdiye dek. Resmi verilere göre 4 bine yakın okulsuz köy vardı ve 700 bin çocuk okuma olanaklarından yoksundu. Her yıl öğrenim çağında olan 20 bin çocuk ise okula gidemiyordu.

Çukuralan 4 bin okulsuz köyden birisiydi. Halk geçimini hayvancılıkla sürdürüyordu. Aile başına düşen gelir ise yılda 2000-2500 lira arasında değişiyordu...

OKULSUZ KÖYÜN ÇOCUKLARI

Bizden korkarak, iğneci olduğumuzu sanarak kaçan çocukları toplamaya gitti Ahmet. O da askerde öğrenmişti okumayı yazmayı diğer akranları gibi. Konuşurken kasketini çıkarıp dizinin üzerine koydu saygıyla. Sonra anlattı usul usul:

"Aliler okulunda öğrendim ben okumayı yazmayı. Şimdi gazete okuyorum ben de. Öyle zor geldi ki baştan!"

Elinde ince uzun bir değnek vardı Ahmet'in. Beş dönüm toprağı, 50 keçisi vardı. Ayda bir kez Dikili'ye iniyordu ve işte o zaman gazete alıp okuyordu. 23 yaşındaydı, evliydi ve iki çocuğu vardı.

"Çocukların büyüyecek... Okula gönderecek misin öğrenim çağına geldikleri zaman?"

Başını önüne eğdi sıkılarak, belki ezilerek gezdirdi gözlerini, badem ağaçlarının yeşil yaprakları üzerinde:

"Hani okul? Okul olduğu zaman gitmez mi ki kişi okula?"

Çocuklar az ileride duruyordu. Hani Ahmet'in yanımıza getirmek istediği çocuklar. Hepsi fıkır fıkır güleç yüzleriyle.

"Bizi iğneci mi sanıyorlar?"

Veli Tırvana, damın üzerine çıktı, çocuklara ünledi gelsinler diye. Önce Şakir geldi. Şakir 12 yaşındaydı. Arkasından diğerleri sökün ettiler. Hiçbiri okula gitmiyordu. Şimdi dinleyin, dinleyelim:

"Adın ne senin?"

"Şakir Demir."

"Kolunda saatin var, baban mı aldı?"

"Haa!.."

"Saatin kaç?"

"On bir..."

"İyi bak..."

"Bilmem."

Oysa saat 15.00... Ama saatin kaç olduğunu bilmiyor Şakir... Şakir suçlu değil aslında. Ya kim suçlu? Ya kim Şakir'i karanlığın boşluğuna itenler?

"Şakir sabahları kalkınca n'aparsın?"

"Bismillah derim..."

"Sonra?"

"Karnımı doyururum..."

"Kaçta gidersin keçiye?"

"Bilmem..."

Ahmet Demir atılıyor:

"Söylesene gün doğandan önce, söylesene!.."

Şakir gözlerini eğiyor toprağa. Bizden kaçan çocuklar toplanmaya başlıyor. Demek iğneci olmadığımızı anlıyorlar. Kadınlar çalıyla çevrili bahçelerin ardından izliyorlar olup bitenleri...

Çocuklar resim çektirmek için yarışıyorlar birbirleriyle. Kazım dayı badem ağacının dibine doğru yürüyor. Ahmet yoğurt getiriyor evinden bir bakraç, ayran sunacaklar bizlere. Gözleri bilya gibi oynayan bir çocuk yaklaşıyor yanımıza...

"Söyle bakalım adını?"

"Bircan Güvenli..."
"Kaç yaşındasın?"
"Bilmiyorum yaşımı..."
"Neyi biliyorsun?"
"Bilmiyorum hiçbir şey..."
"Atatürk kim, hiç duydun mu adını?"
"Duymadım..."
"Hiç duymadın, kim olduğunu bilmiyorsun?"
"Bilmiyorum."

Ses alma makinasına aldığımız karşılıklı konuşmalardı bular. Aynısını aktarmakla yetiniyoruz. Sonra Çukuralanlılara getirdiğimiz gazeteleri dağıtıyoruz. Çukuralanlılar gazetelerden Atatürkçü Süleyman Demirel ile yine katıksız Atatürkçü Turhan Feyzioğlu'nun hazırladıkları protokolü gözden geçiriyorlar...

ATATÜRK'ÜN ADINI DUYMAYANLAR...

Yağmur bulutları sarkıyordu Kozak yaylasından aşağılara doğru. Elif ağacın dibinde duruyordu uslu bir kedi gibi. O minnacık ellerini dudaklarına götürüyordu. Sonra başını önüne eğiyordu.

Hasip Ezgin, "Gelsene gız, gelsene?.." diyordu. Elif, ak yaşmağını düzeltiyordu. Ayaklarında lastik kunduraları vardı, birisi kırmızı, diğeri siyah. Yaban yaban bakıyordu ve sonra koşarak uzaklaşıyordu...

"Bebeğiyle çağırın Elif'i" diyoruz. Ahmet koşarak gidiyor Elif'e doğru. Elif atıyor kendini yere, başlıyor debelenmeye. Ahmet kucağına alıp getirmek istiyor Elif'i. Ama öyle inatçı Elif, öyle inatçı ki sormayın. Sırtında yastıktan oyuncak bebeği, Elif kaçıyor...

Hayrullah 13 yaşında. Kilot pantolonu var ayağında. Sonra lastik kunduraları var tabanı delik. Elinde bir tesbih, durmadan çekiyor. Gözleri çekik, gözleri yeşile çalıyor. Siyah bir kazak var üzerinde, altında dirsekleri yırtık bir mintan...

Konuşuyoruz Hayrullah'la...

"Okul olsaydı gider miydin?"

Susuyor, gözlerini üzerimizde gezdiriyor. Sonra başını sallıyor: "Okul olsaydı giderdim" gibisine.

"Sesini banda alacağım, söyle yüksek sesle..."

"Giderdim."

"Sen de sabahları bismillah deyip kalkıyorsun yataktan değil mi Hayrullah?"

"Evet..."

"Sonra n'apıyorsun?"

"Keçiye gidiyorum."

"Sinemaya gittin mi hiç?"

"Gittim. Aşağıda Kemente Köyü'nde..."

"Kaç kez gittin?.."

"Bir defa gittim."

"Kimin filmine gittin hatırlıyor musun?"

"Kurt Mustafa'nın..."

"Kim oynuyordu Kurt Mustafa'nın filminde?"

"Yılmaz Köksal oynuyordu..."

Bircan'a sordum, hiç adını duymamış Atatürk'ün. "Söyle bakalım sen duydun mu?"

"Duymadım, tanımıyorum..."

"Hiç adını duymadın demek?"

"Hiç duymadın..."

"Hiç?"

"Adını duydum Atatürk diye, kendini görmedim."

"Resmini?"

"Nerede gördün resmini?"

"Aşağılarda gördüm, kahvelerde..."

"Otobüse bindin mi?"

"Bindim, bi defa bindim."

"Nereye gittin?"

"Kabakum'dan Dikili'ye gittim..."

"Soyadın neydi senin?"

"Tırvana..."

Köyün en uyanık çocuğuydu Hayrullah Tırvana. Atatürk'ün resmini görmüştü kahvede. Bir kez otobüse binmiş, bir kez sinemaya gitmişti... Hayrullah, eğitim sistemindeki fırsat eşitliğinden yararlanamamıştı ama; Çukuralan'ın diğer okuma olanaklarından yoksun çocuklarından ayrıcalığı sinemaya gitmesi, otobüse binmesi ve Atatürk'ü resimlerinden tanımasıydı.

Bu ayrıcalık bir başka görünümle şöyleydi:

"Birinci ve ikinci planlarda tüm eğitim sisteminin gerçekleştirilmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi amacına yönelmiş birkaç olarak alınmıştır. Eğitim sisteminde son on yıllık dönem içinde bu alanlarda büyük gelişmeler olmadığı görülmektedir. Eğitim kurumlarının, öğretmenlerin ve eğitim araçlarının yurt düzeyinde dengesiz dağılımı, fiili bir fırsat eşitsizliği doğurmaktadır..."

Bizim görüşümüz değil bu... Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayladığı Üçüncü Beş Yıllık (1973-1977) Kalkınma Planı'nın, milli eğitim ile ilgili bölümüdür... Neyse bırakalım raporları, yine açalım ses alma makinamızı...

11 yaşındaki Şakir Demir'le dün konuşmuştuk bir süre. Hani kolunda saati olduğu halde saatin kaç olduğunu bilmeyen; karanlığın boşluğuna itilen Şakir Demir, görelim nasıl yanıtlar vermiş sorularımıza:

"Okumak ister miydin eğer okul olsaydı?"

"Bilmiyorum..."

"Okul olsaydı gitmez miydin?"

"Giderim bubam gönderirse..."

Hayrullah'ın babası Veli Tırvana atılıyor bu kez:

"Vay fakir, göndermez mi buban hiç okul olsa... Bak hele nasıl laf ediyor..."

Şakir utangaç başını öne eğiyor. Hani duman kokuları dolar nasıl insanın genzine. Hani bir soluksuz olur kişi, yüreği hızlı hızlı atar, işe öyle şimdi Şakir bin pişman söylediğine...

"Okula giderim..."

"N'olmak isterdin büyüyünce?"

"Bilmem ki..."

"Bilmiyorsun... Öğretmen olmak istemez miydin?"

Gülüyor Şakir'in gözlerinin içi. Güneş kadar uzak değil oysa öğrenmek, Şakir'i karanlığın boşluğundan kurtarmak. Hani sözün gelişi; bir şairin dediği gibi ay kadar yakın. Öyleyse neden bu tedirginlik, neye bu boşvermişlik?

Soruyoruz Şakir'e, daha bitmedi:

"Ya subay olmak?"

"İsterdim..."

"Gazeteci olmak?"

"İsterdim..."

"Ben ne iş yapıyorum Şakir?"

"Bilmiyorum..."

"Bildiğin ne var, söyle bakalım?"

"Bilmiyorum..."

"Sen sinemaya gittin mi?"

"Gitmedim..."

"Gazete ¨rdün mü? Hani resimler filan üzerinde. Bak Ahmet abinin elinde var, şimdi, biz getirdik. Hiç gördün mü daha önce"

"Görmedim..."

"Cumhurbaşkanı kim biliyor musun?"

"Bilmiyorum..."

"Radyo dinliyor musmun?"

"Radyomuz yok..."

Yo daha bitmedi anlatacaklarımız ve sizler dinleyeceksiniz. İnsansak ve eğer yürek taşıyorsak görevimiz bizim bu. Hem yazmak, hem dinlemek...

OKUL YA DA KEÇİYE GİTMEK

Köy yerinde, dam insanın dostudur. Kadını, erkeği, genci ve yaşlısı bu dostluğu sürdürür gider yıllar boyu. Bir avuç mavi ya da

toprak sarısı bir soy ötesinin izlerini taşır. Benim köyümde de öyledir, Kars'ın Çakmak köyünde de, Siirt'in Yokuşağları'nda da ve Mardin'in Kışlak'ında da...

Övgüler kutsaldır, övgüler hep aynı dizinin içinde uzayıp gitmektedir. Yaşam belli ölçüler içindedir. Hiç kimse, ama hiç kimse halinden şikayetçi değildir. Bir kez inanmışlardır o alın yazısı denilen uydurma çizginin gerçekliğine. İnanmışlardır ve bu hep böyle sürüp gidecektir. Doğruyu, iyiyi, güzeli anlatmadıkça, onları o karanlık boşluktan çekip çıkaramadıkça...

Ne demiştik?

Evet köy yerinde, dam insanın dostudur. Sunulan ayranlarımızı damın üzerinde içtik. Çocuklar artık yaban değil bize karşı. Okulsuz köyün babaları konuşuyor şimdi. Hele biyol dinleyelim ne derler acep, ne düşünürler?..

Soruyoruz:

"Köyün toplam toprağı ne kadar?"

Kimse yanıtlamıyor sorumuzu. On kişi kadar var çevremizde. Soruyoruz teker teker ve aldığımız yanıtlar, kiminin 10, kiminin ise 20 dönüm toprağı olduğu...

"Tarıma elverişli mi topraklarınız?"

"Değil... Yiyecek kadar buğday üretiyoruz. Geçimimiz hayvancılıkla..."

"Sütün fiyatı ne kadar?"

"Bu yıl ne olacağı bilinmiyor. Gelen gidenler 250 kuruşa alacaklarmış koyun sütünü..."

"Geçen yıl kaça verdiniz?"

"175-180 kuruş arasında değişti. Keçi sütü ise 130-140 kuruşa kadar gitti..."

"Çok ucuz değil mi?

"Avansı aldınız mı, bu parayı da alamazsınız beyim..."

"Nasıl yani?"

"Köylü sıkışınca sütünü sattığı kişiden avans alır. Avans alınca, sütünü 200 kuruştan mı satacak?"

"Evet?.."

"Süt toplayan 150 kuruş der. Daha önceden avans aldığın için sesini çıkaramazsın. Daha doğrusu, sütün kilosunu kaça sattığını bilmezsin. Toplayıcı hesabını kitabını yapar, aldığın avansı çıkarır, bir bakarsın sen zararlı çıkmışsın. Böyle sürüp gider."

Süt toplayıcı avansı faizle veriyordu. Yani tefecilik yapıyordu. Yaşamını hayvancılıkla sürdüren dağ köylüsü ise ezildikçe eziliyordu...

"Nerede kalmıştık?"

Çocuklar yaban değillerdi artık. Alışmışlardı bizlere, hele kendi seslerini ilk kez teypten dinleyince, engin bir sevince tutulmuşlardı... Hele Aysel sokuldukça sokuluyordu yanımıza. Al al olmuştu yanakları. Yumuk ellerini ak yaşmağında gezdiriyordu ara sıra. Sonra yanımıza yaklaşıyordu yavaşça...

AYSEL KARŞINIZDA

"Aysel kaç yaşındasın sen?"

"Bilmiyorum ben yaşımı..."

10 yaşlarında ya var, ya yok Aysel. Boğazında altınları var sahici olmayan...

"Altın mı boğazındakiler?.."

Başını sallıyor. Çocuksu bir aydınlık beliriyor gözlerinde:

"He ya altın..."

"Aman ne güzel altın bunlar... Sen de gidiyorsun değil mi keçiye?"

"Gidiyorum..."

"Okumak ister miydin, söyle bakalım?"

Başını sallıyor bu sorumuza:

"İstemem."

"Neden istemezsin, baban göndermez mi?"

"İstemem."

Çukuralan Köyü'nün okula gitmeyen tüm çocukları gibi oyun bilmiyor Aysel de. Kızlar ve erkeklerin tek bildikleri plastik topla futbol oynamak. Evet kızlar ve erkekler futbol maçı yapıyorlar. Sonra keçiye gidiyorlar hepsi gün doğanda...

Aysel susuyor. Fatma, Ümmü, Şükran ve diğerleri de. Bircan uzun direğin yanma doğru yürüyor. Güler boş gözlerle izliyor olup bitenleri. Hayrullah elinde tespihi ile karşımızda. Bir ara suskunluk sarıyor çevremizi. Hiç kimse ama hiç kimse konuşmuyor...

Gözlerimiz kapanıyor: Atlıkarıncalar, tavşanlar, ördekler geçiyor resim resim... Aysel öyle aydınlık bakıyor, Aysel kanatlanmış uçuyor, Hayrullah lacivert ceketi, gri pantolonu, beyaz gömleği ve kırmızı kravatıyla, taranmış saçlarıyla gülümsüyor...

Sonra bir başka çizgide, bir başka gerçek büyüyor. Çocuk 4 yaşında İngilizceyi sökmüş, ama gelin görün ki yeni yeni Almancaya başladığından yavaş yavaş Türkçeyi unutuyormuş. Anne dertli, baba dertli, baldız, teyze, dayı, anneanne, büyükbaba, babaanne dertli...

"Yabancı dille öğretim yapan bir okula veririz olup biter karıcığım..."

"Ah hayatım, ilkokul önemli, hangi okul yabancı dille öğretim yapıyor..."

"Avrupa'ya göndeririz karıcığım Avrupa'ya..."

"Ama küçük yaşta, of öleceğim vallahi..."

Şey, bir anlık rüya belki, belki de fazla hayalcilik. İşte Hayrullah karşımızda, çekik ve yeşile çalan gözleriyle. Aysel fotoğraf makinesini kurcalıyor. Aysel'e, Bircan'a, Ümmü'ye, Şakir'e, Kerim'e ve tüm çocuklara söz verdim resimlerini göndereceğim diye...

Aysel soruyor:

"İresimlerimizi n'apacan?"

"Gazetede çıkacak Aysel, bakalım tanıyacak mısın kendini..."

"Bircan sokuluyor bu kez:

"Benim iresimi gönderecen mi?"

"Elbet göndereceğim..."

Gülüşüyor çocuklar... Sonra çocukluklarını yaşayarak plastik topla oyuna dalıyorlar.

Ve sonra raporlar, çok kişiyi çileden çıkaran raporlar. 18 Nisan 1973 tarihli Cumhuriyet'te çıkan haberimizde, ülkemizde 5 bin köyde okul olmadığını yazmıştık. Sonra Atatürkçü Süleyman Demirel'in seçim bölgesi Isparta'da köylerin okula kavuştuğunu belirtmiştik.

Ah o raporlar, ah o raporlar...

"... Türk milletinin bütün fertlerini; Atatürk devrimlerine ve Anayasa'nın başlangıcında ifadesi bulunan Türk milliyetçiliğine bağlı, kaderde-kıvançta-tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplamak. Milli, ahlaki, insani ve kültürel değerlerini korumak ve geliştirmek..."

Efendim Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1973-1977) on ikinci bölümünde yer alan Türk milli eğitiminin genel amacının bir bölümünü sunmak istemiştik; hepsi o kadar...

SOSYO-EKONOMİK YAPI

Okulsuz Çukuralan Köyü'nün sosyo-ekonomik yapısı dağ ve orman köylerinin özelliğini taşıyor...

Çukuralan'da aile; anne-baba ve çocuklardan kurulu. Aile büyüklüğü ise 6.3'tür. 11 çocuklu aile olduğu gibi, iki çocuklu aile de var. Evlenme çağında olan erkek, aynı köyden kız alıyor ve evlendikten sonra ayrı bir eve taşınmıyor. Kadınlarda altına karşı tutku var. Çocuklarda suça yönelme ise yüzde 10 oranında. Şehire göç şimdilik hiç düşünülmüyor. Erkeğin büyük kentlere çalışmaya gitmesi, bazı yıllar oluyor. Ancak, bu gidiş dağ ve orman köylerinde olduğu gibi, uzun süreli değil.

Soruyoruz köylülere:

"Okul olmadığı halde bir saatlik uzaklıktaki Nebiler Köyü'ne okumaya gidip, daha sonra orta-lise öğrenimi yapan var mı?" diye.

Aldığımız yanıt, "Hayır" oluyor.

Ya bugün içinde bulundukları yaşamdan memnun olup olmayanlar? Hemen tümü memnun değil. Şimdi söyleşiyoruz karşılıklı:

"Memnun musunuz köy yaşamından?"

Ahmet Demir yanıtlıyor sorumuzu:

"Köy yeri irezillik beyim... Ama n'apacaksın, istesen istemesen..."

Bu kez karşımızda duran bir kız çocuğuna iletiyorum aynı soruyu:

"Sen memnun musun köyde yaşamaktan?"

Biliyoruz yanıtlamayacak ve bu sorunun anlamını dahi bilmeyecek. Ardından ekliyoruz hemen:

"Adın ne senin?"

"Şehnaz..."

"Soyadın?"

"Bilmiyorum..."

Şehnaz'ın dudaklarından "bilmiyorum" sözcüğü çıktığında, aradan bir ses soyadının "Akbulut" olduğunu belirtiyor. Şehnaz ise başı öne eğik, bir umursamazlığı yansıtıyor.

Daha önce yazdığımız gibi, Çukuralan Köyü'nde askere gidenlerin çoğu okuma-yazma öğrenmişler. Rahat yaşamamakla beraber, gazete okuyabiliyorlar. Çukuralan'da yaptığımız ankette okuma-yazma bilenlerin yüzde 30'u, ayda bir iki gazete okuyabiliyorlar. Kadınlar; yani 15-17 arasındaki genç kızlarla 17-30 arasındaki kadınlar, tümü sayı dahi sayamıyorlar:

"Gazete gönderen oluyor mu?"

Bu sorumuza verilen yanıt:

"Hayır olmuyor..."

Şimdi, Türk köyünde modernleşme eğilimleri araştırması adlı bir raporda bu konuyu daha somut biçimde görmeye çalışalım. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan "orman köylerinin sosyo-ekonomik durumu" adlı raporda şunlar yazılı:

"Okuma-yazma bilen köylülere, ne kadar sık gazete okuyorsun

diye bir soru daha sorulmuştur. Hiç okumadığını bildirenler oranında orman köyleri ve orman dışı köyler arasındaki fark küçüktür. Orman içi köylerinde okuma-yazma bilmesine rağmen hiç gazete okumayanların oranı yüzde 23.5, orman kenarı köylerinde yüzde 19.2'dir. Cinsiyet ayrımına göre de orman içi köylerde kadınlar ve erkekler, orman kenarında bulunanlara göre daha düşük oranlarla gazete okuduklarını bildirmişlerdir.

Haftada bir defa gazete okuduğunu bildiren orman köylüleri yüzde 29.1, orman dışı köylüler yüzde 19.5'dur. Buna rağmen, her gün gazete okuduğunu bildiren köylülerin oranı yüzde 12.5'dur, orman kenarı köylülerin ise yüzde 11.8'i her gün gazete okuduğunu bildirmiştir..."

40 koyunu olan Süleyman Eriş günde 25-30 kilo süt alıyordu. Ortalama 2 liradan kilosunu sattığına göre 60 lira ederdi. Yemi ve banka borcu filan derken, bir bakardı ki, yıllık kazancı 3-4 bin lira. Gazete okumazdı ve radyo dinlemezdi.

Çukuralan köylüleri gelişen siyasal olayları izlemiyorlar hiç. Köyde radyo dinleyenlerin oranı yüzde 10'u aşmıyor. Dinleyenler de haberlerle ilgilenmeyip sadece türküleri dinliyorlar:

Yeni cumhurbaşkanımız kim?

Evet hiçbir Çukuralanlı yanıtlayamadı bu sorumuzu. Oysa cumhuriyetimizin 50. yıldönümü hazırlıkları başlamıştı. Eğitim reformunun hazırlıkları gözden geçiriliyordu. Ama Türkiye'nin üçüncü büyük kenti İzmir'in Dikili ilçesinin Çukuralan köyünün insanları kör bir dünyanın içindeydiler. Onlar mı suçluydu, onlar mı öğrenmek istememişlerdi.

Siirt'in, Kars'ın, Urfa'nın ve Mardin'in insanları vardı hâlâ mağarada yaşayan. Türkçe'yi konuşamayan. Elbet bu diziyi oralarda hazırlasaydık, hiç, ama hiç önemi yoktu. Oralar bilinen gerçeklerle yüklüydü. Ama Ege'de, ama Batı Anadolu'da, ama uygarlığın beşiği dediğimiz bir bölgede insanlar unutulmuş; çocuklar karanlığın içine itilmişti. İşte sanırız önemli olan da buydu.

Sizleri 15 yaşındaki Ümmü Akbulut'la tanıştıralım. Ümmü 11 yaşındaki Şehnaz'ın ablasıdır...

"Ümmü soyadını söyle bakalım?"

"Ne bilem ben..."

"Yaşın?"

"On beş..."

"Okumak ister miydin?"

"İsterdim... Okuyup öğretmen olmak..."

Diğer çocuklara sesleniyoruz:

"Gördünüz mü, Ümmü okuyup öğretmen olmak istiyor. Öğretmen olmak isteyen var mı? Öğretmen olmak isteyen kaldırsın parmağını..."

Bir-iki parmak kalkıyor. Hasbi Ezgin:

"Kaldırın parmaklarınızı, kaldırın be..." diye uyarıyor çocukları. Şimdi tüm çocukların parmakları havada. Hayrullah ise iki parmağını birden kaldırmış ve bağırıyor:

"Ben de öğretmen olacağım, ben de..."

Ümmü hiçbir şey bilmiyor. Ara sıra radyo dinliyor Ümmü. Ama türkücülerin adını bilmiyor. Sabahleyin yataktan kalktı mı, ev işiyle uğraşıyor...

"Sandalye var mı evinizde Ümmü?"

"Ne?.."

"İskemle..."

"Ne?.."

Gözlerimiz buğulanıyor. Ümmü ve diğer çocuklar sandalyenin ne olduğunu bilmiyorlar. Sonra, evet sonra "evet" ve "hayır" sözcüklerinin kavramını karıştırıyorlar. Özellikle 10-11 yaşlarında olanlarda rahatlıkla görülüyor bu durum. Daha gelişkin olanlar ise sık sık yapmıyorlar kavram karışıklığını. Örneğin:

"Keçiye gittin mi?" sorusuna başını sallayıp "hayır" diyor. Oysa gittiğini belirtmek istiyor. İşte okulsuz köyün çocukları. İşte gerçekler. İşte Ümmü, 15 yaşında okumak isteyen Ümmü. Okuyup öğretmen olmak isteyen Ümmü...

Kimler geliyor aklımıza biliyor musunuz?

Öğretmenler geliyor; Almanya'ya işçi olarak giden öğretmenler... Oradan oraya sürülen öğretmenler. Yargı organlarından alınlarının akıyla çıkan; ama görevlerinden alınan, maaşsız emekliye sevkedilen öğretmenler!..

Sen biliyor musun bunları Ümmü? Söyle biliyor musun, bizi anlıyor musun?

ŞU DAĞIN ARDINDA...

O beyaz badanalı duvarın önüne dizildi çocukların birkaçı. Kozak yaylasına doğru sarkan o yağmur bulutları dağıldı:

"Beyler birer ayran daha alın..."

Birer ayran daha aldık. Artık çocuklarla iyice kaynaştık. Hiçbiri gitmemizi istemiyor. Hele Hayrullah, Aysel, Bircan, Süleyman ve Osman. Gözlerini kırpıştıra kırpıştıra konuşuyor Osman:

"Ben de geleyim mi, he ben de geleyim mi?"

Osman sarı kafalı, Osman minnacık elli, Osman ufacık boylu. Hayrullah ise, sokuluyor Osman'ın yanına, "çekil artık" diyor. Korkuyor Osman, Hayrullah'dan, çekiliyor. Osman'ın resmini çekiyoruz bilmem kaç kez.

"Dikili'ye gidelim ha; orada sinemaya..."

Sonra babasının bakışlarıyla karşılaşıyor. Ümmü damın üzerinde sessiz sessiz izliyor olup bitenleri...

"Eğer okul yapılırsa kızlarınızı göndermemek gibi bir durum çıkar mı ortaya?"

Köylülerin tümü birden atılıyor:

"Ne demek efendim, kızlarımız da okuyacak, kızlarımız da..."

Bir gazetede yayımlanan İzmir'in Himmetli Köyü öğretmeni Mehmet Karahan'ın mektubu geliyor aklımıza. Eğer izin verirseniz birlikte okuyalım mektubu:

"Ne okulum vardı, ne de lojmanım. Dördü kız olan 25 öğrencim vardı. İkinci yıl kız öğrencilerimin sayısını 8'e çıkardım. Mevcudum 29'a yükseldi. Ne olduysa bundan sonra oldu. Meğer kızları okula yazmakla babalarını büyük günahlara sokuyormuşuz:

- Vazgeç hoca, dediler. Senden öncekilerle iyi geçiniyorduk, seninle uğraşmayalım, dediler. Sonra dört yalancı tanıkla olmadık işi yaparız dediler. Bir gecede seni kaybederiz dediler. Dediler, dediler ama 'Bu da benim görevim' dedim. Öldürüp kumlara gömmek istediler, yapamadılar. Yolumu kesen oldu, beladan kaçtım. Çocuklarını 'hoca mektebine' gönderdiler, engelledim. Evime tüfek sıktılar 'öldürürsünüz' dedim. Bir baba ile iki oğlu pusuya düşürdü, öldüresiye kadar dövdüler. Cumhuriyet'in 50. yılına öğretmen mezarı armağan ederim, dedim.

- Gel hoca biz cahillik ettik, 15 bin lira verelim barışalım dediler...

- Benim şerefimi satın alacak kadar paranız çok mu? dedim.

Girdiler cezaevine, bir buçuk ay yattılar. İlk mahkemeden sonra serbest bırakıldılar. Mahkeme ertelendi.

- Gördün mü hoca, çıktık, dediler...

- Takdir Türk adaletinindir, dedim.

Dedim, ama, paramız yoktu avukat tutamadık. Onlar konuşturuldu, biz dinledik. Avukatları konuştu, biz dinledik. Tanıklarımız konuştu, 'sus' dendi. Biz konuştuk 'kısa kes' dediler. 'Sen öğrencilerine böyle mi anlatıyorsun?', dendi. Biz de sustuk. Sustuk... Sustuk ama vicdanımız susmadı.

- Keşke öldürseydiler dedim, kendi kendime. Ne çocuklarımıza aylık bağlayan, ne de bir çelenk koyan olurdu diye geldi aklıma...

Ve aklıma geldi 'Türkiye'de öğretmen kıyımı yok' dediler Meclis'te, 'doğru' dedim. Karamsar olmaya gerek yok, öyle ya..."

"Ne ya? Gerçek de öyle değil mi yani (!)"

Ne garip değil mi? Çelişkiler içinde yaşayan bir toplumuz

1973'lerde bile. Bir yandan sayıları 5 bine yaklaşan okulsuz köy, bir yandan kız çocuklarını okula göndermekle günah işlediklerini sanan insanlar...

Suçlu kim?

Biz, siz, onlar. Türk köylüsünü hor görenler, sadece oy gücüyle, din sömürgeciliğiyle kendi kurulu düzenlerini korumaya çalışan bir avuç çıkarcı. Sandalyesini korumak için her şeyi mübah sayan çirkin politikacı. Köylüyü kitap sayfalarından tanıyan bir kısım sözümona aydınlar.

Bir tek politikacı girmemiş Çukuralan Köyü'ne şimdiye dek. Valiyi görmemişler, kaymakamı tanımıyorlar. Hastalarını salla götürüyorlar Ilıca'ya dek tam üç buçuk saatte. Yılda bir kez iğneci geliyor. İşte hepsi bu kadar...

Okulsuz köyün çocukları yine kendi yaşamları içinde. Yıllarca sürüp gidecek mi dersiniz bu oyun, bu kandırmaca. Hakkı yok mu Hayrullah'ın okumaya, hakkı yok mu Mircan'ın, Mustafa'nın ve Osman'ın? Bu soruyu sizler yanıtlayın, söyleyin hakları yok mu, söyleyin?

Okulsuz köyün çocukları ne yerler, ne içerler? Sırtlarındaki urba kaç yıl önce alınmıştır?

Ahmet Demir'e soruyoruz:

"Sizin evde en çok ne yenir?"

Bakıyor gözlerimizin içine. Bakıyor soluksuz, bakıyor dolu dolu:

"Ne yenecek beyim?.. Bal börek değil elbet. Tarhana, nohut, patates, bulgur, nohut..."

"Et yiyen yok mu hiç?"

Gülüyor köylülerin tümü:

"Bayramdan bayrama bile yiyemiyoruz efendim..."

Devlet Planlama Teşkilatı'na göre dağ ve orman köylerinde et yeme oranı ise şöyle:

"Haftada kaç defa et yersiniz" sorusuna orman köylülerinin yüzde 55.2'sinin (ara sıra, kurbandan kurbana, yılda bir kez, rast geldikçe. Kışın bir kez. İki üç ayda bir ve bayramdan bayrama) gibi cevaplar verdikleri anlaşılmıştır. Orman dışı köylerde bu oran 51.6'dır. Haftada bir defa et yemeği yediklerini belirtenler orman içi köylerinde yüzde 13.7, orman kenarı köylerde yüzde 12.5. On beş günden az sıklıkla et yemeği yediklerini belirtenler orman içi köylerde yüzde 17 orman kenarı köylerde de yüzde 18.4'dür.

Belirtilen yerlerden de anlaşılacağı gibi, orman köylerinde de köylü yeteri kadar protein alamamaktadır. Beslenme tek taraflı olmakta, daha çok tahıla bağlı yiyecek maddelerine yönelmektedir. Ancak, süt, yoğurt ve yumurta gibi hayvansal protein kaynaklarından daha fazla yararlanılmaktadır..."

Aynı koşullar altında büyüyordu okulsuz Çukuralan Köyü'nün çocukları da. Tahıla dönük bir beslenmeye bağlıydılar. Ama süt, yumurta ve yoğurt gibi hayvansal besinlerden yararlanıyorlardı. Giydikleri urbalar ise anadan babadan bozulmaydı...

Şimdi gözleri aynı noktadaydı tüm çocukların. Elif'in yastıktan bebeği sırtında. Şehnaz boynunu bükmüş. Hayrullah ceketimizi yakalamış sımsıkı:

"Beni de götürsene, beni de" diyor babası duymadan.

Bir kez daha kapıyoruz gözlerimizi, evet bir kez daha...

Atlıkarıncalar, ördekler, tavşanlar. O kalem tutan minnacık eller. Haydi Osman, Hayrullah, Ümmü, Aysel, Süleyman, Elif, Bircan ve hepiniz. İşte ak kağıtlar, ak yakalar, kalemler, silgiler, kalemtıraşlar.

"Söyle bakalım Hayrullah, Aysel, Bircan, Osman... Söyleyin dünyada en büyük Türk kimdir?"

"Atatürk..."

"N'apmıştır Atatürk?"

"Medreseleri, tekkeleri kapatmıştır, düşmanı topraklarımızdan

kovduktan sonra kadını çarşaftan çıkarmış, sarık ve fes yerine erkeğe şapka giydirmiştir. Harf devrimi yapmış, cumhuriyet okullarını açmıştır. 'Türk köylüsü milletin efendisidir' demiştir. Sonra yasalarımıza 'her Türk çocuğunun ilkokula gitmesi zorunludur' diye bir madde koymuştur..."

"Aferin çocuklar..."

Dikile'den Ayvalık'a doğru kopuyoruz. İşte şu dağların arasında Çukuralan. Ayvalık'ta deniz pırıl pırıl. Kız Enstitüsü öğretmenlerinin Şehir Kulübü'nde balosu varmış. Bu gece Çukuralan'da ise hiçbir şey yok. Oysa Çukuralan ahacık şu dağların arkasında. Keşke babasından izin alıp getirseydik, Hayrullah'ı. Hayrullah, Yılmaz Köksal'ın Kurt Mustafa filmini görmüştü bir kez. Şimdi de öğretmenleri görürdü. Ellerini uzatır "merhaba" derdi. İnanın öğretmenlerim, çok şeyler anlatırdı o zeytin yeşili gözlerle...

ZEYTİN ÜLKESİ

ZEYTİN ÜLKESİ

Kirpikleri uzun uzundu... İri siyah gözleri yerdeki zeytin taneleri gibiydi. Yüzündeki çocuksu çizgi, ince boynuna değin iniyordu.

- Adın ne senin?

Siyah gözlerini saklarcasına, soğuktan çatlamış ve morarmış küçük elini gözlerine götürdü... Başındaki yemenisini düzeltti ve sonra:

- Netçen benim adımı sen?

- Söylemek istemiyor musun adını bana?

Başını önüne eğdi, ellerini soğuk toprakta gezdirmeye başladı:

- Söylemek istemiyorum. Get tayfabaşına sor.

Az sonra tayfabaşı geldi yanımıza... Elinde bir değnek vardı. Sakalları uzamış, yüzü sarı, bakışları tutuktu... Ayağındaki koyu kahverengi pantolonun diz kapaklarında iki siyah yama vardı...

- Adını söylemiyor, niçin?

- Söylemez, utanmıştır... Emine onun adı.

Bu kez gözlerini gözlerime çevirdi... Kızgın kızgın baktı.

Sabahtan beri devam eden yağmur dinmiş, gökyüzündeki gri bulutlar dağılmaya başlamıştı. Az ötede deniz vardı, pırıl pırıl, cam göbeği bir deniz... Arkamda Hayati Çelik duruyordu.

- İşte burası benim yerim... Bu çalışan insanlar da tayfalar. Çanakkale'nin Çan ilçesinin T... Köyü'nden gelirler her yıl. Yevmiyesi yedi liradır her birinin. Yani biz zeytin ağaları sömürürüz bunları. Ama bu düzen bunu gerektiriyor, suç bizim mi?..

Sustum... Emine az ötemde, küçük sepetine zeytin dolduruyordu.

- Yattıkları yeri bir görsen, hayvanı bağlasan durmaz. Karı koca, çoluk-çocuk hepsi bir göz odanın içinde yatarlar. İnsan olduklarını unutmuşlardır biçareler...

- Kaç zeytin ağası vardır Edremit'te... Yahut Körfez'de...

- Yirmiyi geçmez sayısı... Ama adımız ağa bizim, ister inan ister inanma, adımız ağa...

- Neden?

- Çünkü biz de sömürülüyoruz... Hatta, zeytinyağı fabrikatörleri de sömürülüyor. Yani, birbirine ekli üç halkayız biz... Bir de ağacı az zeytincileri unuttum. Onlar, tayfayı sömüremez, çünkü kendileri hem üretici hem tayfadır...

- Tütün üreticileri gibi... Onlar da kimseyi sömüremez. Üstelik, tütün ağası görmedim şimdiye kadar. Ama zeytin diğer ürünlere göre ayrı bir özellik taşır. Tütüne, pamuğa, üzüm ve fındığa benzemez hiç. Bir yıl iyi ürün verir, diğer yıl daha az verir. Bazı yıllar yarı yarıya azalır üretim.

- Bu yıl zeytin nasıl?

Bir sigara yaktı... Eliyle zeytin ağaçlarını gösterdi...

- Çok iyi... Belki iyi para kazanacağız bu yıl. Ama tüccara güven olmaz. Bir bakarsın, fiyatlar yükselir, bir bakarsın düşer. Neden diyemezsin tüccara... İhracat fiyatları düşünce, bizim zeytin hapı yutuyor.

- Ama her şeye rağmen iyi para kazanacağınızı umuyorsunuz.

- Hükümet desteklerse olur bu iş... Tariş devam ederse alıma demek istiyorum. Ama tüccara bırakılırsa geçen yılların aynısı olur.

- Ya desteklemezse hükümet?

- Desteklemezse... Doğru tüccara gideceğiz. Yok pahasına vereceğiz yağımızı. Tariş'in elinde yeteri kadar kap yok zaten. Tüccar da bunu bekliyor. Tariş'in kabı dolunca, indiriyor zeytinyağı fiyatlarını. Zaten tüccar dediğimiz bizim, ihracatçı demektir. Biz zeytin ağaları aracıya kaptırmayız yağımızı. Aracıya yağ kaptıranlar, sayıları çok, ağacı az olan üreticidir.

Cebinden buruş buruş olmuş bir gazete çıkardı, uzattı. Gazetenin birinci sayfasındaki tek sütunluk haberin başlığı şuydu:

"Zeytinyağı fiyatları ani olarak geriledi."

Haber ise şöyleydi:

"Zeytinyağı piyasasında bir tereddüt hasıl olmuş ve alışverişler ağırlaşmıştır. Fiyatlarda ise gerileme kaydedilmiştir."

- Anladın değil mi bize oynanan oyunu? İhracatçı, Tariş'in depoları dolmaya başlayınca hemen çekiliyor piyasadan. Biliyor, üretici en sonunda gidecek ihracatçıya...

Bunun üzerine haberin son kısımlarını gösterdi Hayati Çelik. Baktım, şunlar yazılıydı:

"Dün piyasada ihracatçı firmalar alımlarda çekimser hareket etmeye başlamışlardır. Bir gün evvel beş asit zeytinyağları 525 kuruştan kolayca alıcı bulurken, dün piyasada beş yüz yirmi kuruştan alıcı bulmuştur. Yemeklik naturel yağlarda da düşüş vardır."

Gökyüzü iyice açılmıştı... Sırıkçılar zeytin düşürüyorlardı dallardan. Emine, küçük sepetini doldurmaya çalışıyordu...

- Körfez'de zeytinciliğin geçmişi kaç yıla dayanır, diye sordum.

- Vallahi beş yüz yıla dayandığını duymuştum bir yerden. Ama kesin olarak bilmiyorum...

Doğru söylemişti Hayati Çelik. Aslında ülkemizde beş asırlık bir geçmişi vardı zeytinciliğin. Üstelik bellibaşlı ihracat ürünlerimizin başında geliyordu. Yapılan istatistiklere göre 1968-69 yılında ortalama 120 bin ton zeytinyağı üretilecekti. Geçen yıldan stok 11 bin tonu da eklersek, 131 bin ton olacaktı. Bu miktarın 75 bin tonu iç tüketim, 20 bin tonu ihracat, 10 bin tonu ise sanayiye ayrılacaktı. Yine elimizde 26 bin ton stok zeytinyağı kalacaktı.

Şimdi Emine yanıbaşımdaydı... Yanakları al al olmuştu soğuktan. Yemenisini iyice dolamıştı başına. Ya on üç ya da on dört yaşındaydı Emine...

- Emine kaç sepet doldurdun bugün?

Emine'de yine hiç ses yok. Nedense tınmıyor, boyuna dolduruyor sepetini.

Elimdeki makineyi görüyor bu kez... Daha utangaç, daha kızgın...

- Get allasen, get başımdan beee...

Diğer tayfalar gülüşüyorlar... Hatta bazıları takılıyor Emine'ye:

- Gız artist mi olcan Emine?..

Emine kaçıyor... Bir zeytin ağacının altına saklanıyor. Yüzünü örtüyor yemenisiyle... Sonra tayfabaşı, "Bırak çeksin, bırak çeksin... Sana da verecek bir dane..." diyor.

Emine biraz olsun yumuşuyor... Yaban yaban geliyor yanımıza. Tayfa kulağıma eğilip, "Bubası hocadır köy yerinde... Günah sayar diye korkuyor. Günah olmadığını bir bellet kendine" diye fısıldıyor.

Emine gülüyor... Çocuksu bir yüz... Hatta, çocukluktan genç kızlığa geçişin çizgileri... Fotoğrafı çekiliyor...

"Günah... Günah... Bubam duyarsa nederim ben" diye ağlamaya başlıyor.

Düşünüyorum, sömürünün ilk halkası olan bu insanları... Sonra iri iri zeytin ağaçları. Camgöbeği gibi deniz, gökyüzü...

"Buba... Yeni urba alacan mı" sözü, Güreli Mustafa Efendi'nin yüreğine taş gibi oturuyordu, her işittiğinde...

"Alacam oğlum, sana yeni urbalar, kunduralar alacam... Memed'im ister de almaz mıyım hiç..." diyemezdi. İçi burkulur, bütün vücudunu bir sıcaklık dalgası kaplar, gözleri kamaşır gibi olurdu... Memed, salt urbasını düşünürdü çocuksu dünyasında...

- Buba, şehere götürecen de alacak demi urbaları?.. Bayramdan evvel alacan demi?

- Alacam oğlum şeherden alacam, tasalanma hiç... Yağımızı satalım, unumuzu, bulgurumuzu alalım bi...

Mustafa Efendi böyle avuturdu Memed'ini... Aslında, Mustafa Efendi'yi babası avutmuştu yıllar önce...

- Elden ne gelir bey, böyle yalanı günah saymaz Allah... Hırsızlık mı yapacağız, urba kundura almak için. Rahmetli pederim, toprağı bol olsun, beni de böyle kandırırdı... Memed de böyle kandıracak evlenip, çoluk çocuğa kavuşunca... Böyle gelmiş, böyle gider...

Mustafa Efendi kırk yaşındaydı. Yirmi beş yıllık evliydi. Karısı hastalıklıydı. Hele bu aylar yataktan hiç mi hiç çıkamazdı... Doktorlar çalışmamasını, bol gıda almasını söylemişlerdi. Çalışmamasına çalışmıyordu ama, gıda işine gelince, işler değişiyordu...

- Beyim ince hastalıkmış bizim eksiketek... Elde avuçta bir şey yok ki ballar, börekler yedirelim. Alıp başımı dağlara çıkacam bey... Şu Kazdağı'nın tepesinde tek başıma yaşayacağım.

Mustafa Efendi'nin, Memed'inden başka iki kızı var. Ayşe'in yaşı on sekiz, Türkan'ınki on altı... İkisi gelinlik çağında... Ama kış günü zeytin tarlasında kavrulurlarmış soğuktan...

"Onlar hasta filan değiller ya" dedim.

- Hayır, onlar çekmemişler analarına. Doktora götürdüm üçünü de. Daha doğrusu doktor istedi, bir muayene edeyim, filmlerini çekeyim para almam dedi. Baktı bi güzel bey... Sağlam çıktı üçü de...

- Ne kadar zeytin çıkarıyorsun yılda?

- Bu yıl iki yüz kilo öğüttüm.

Öğütmek, zeytinden, zeytinyağını çıkarmaktı. Zeytin üreticisi, zeytinini kendisi topladıktan sonra, çuvallara doldurur, ilkel usullerle çalışan fabrikaya götürürdü. Bu değirmenlerin sahiplerinin adına da halk arasında "fabrikatör" denirdi...

Şimdi, uzmanlar tarafından hazırlanan resmi istatistiklere göre, bir zeytin üreticisinin kazancını hesaplayalım:

Bir dekar alanda on beş zeytin ağacı vardır, ortalama olarak. Bir ağaç, ürünün kuvvetli olduğu yıllarda on beş kilo zeytin verir. Beş kilo zeytinden ise bir kilo zeytinyağı çıkarılır.

Üreticiye bir kilo zeytin acaba kaç kuruşa mal olmaktadır?.. Şimdi bunu da üretici Mustafa Efendi'ye sormadan, Edremit Zeytincilik Enstitüsü'nün hazırladığı raporlardan okuyalım...

"Bir kilo zeytin üreticiye ilaçlama, budama ve çapalama masrafları dahil olmak üzere seksen beş kuruşa çıkar. Henüz ağaçta toplanmamış halde bulunan zeytinin maliyetidir bu. Buna toplama, nakliye ve yağ işleme değerini de eklerseniz, bir kilo zeytinin maliyeti yüz on kuruş olacaktır."

Tüccar ise beş asitli zeytinyağını 500-520 kuruş arasında mübayaa etmektedir. Naturel yemeklik yağlar ise 530-550 kuruş arasındadır. Eğer resmi istatistiklere göre hareket edersek zeytinyağı üreticisi her yıl zarar edecektir. Çünkü 5 kilo zeytin 1 kilo zeytinyağı verdiğine göre, üreticiye bir kilo zeytinyağı 550 kuruşa mal olur. O zaman, nasıl yaşıyor zeytinyağı üreticisi?

Nasıl yaşayacak, tütün, pamuk, üzüm ve fındık üreticisi gibi yaşıyor.

Budamayı, nakliyeyi, toplamayı, sürmeyi çoluğuyla çocuğuyla, anasıyla, karısıyla ve babasıyla yaparak yaşıyor. Açıkcası, kendi iş emeğinin karşılığını alıyor. Zeytinin, zeytinyağının maliyetine koymuyor kendi emeğini...

Ya zeytin ağası?..

Aynen "Ben zeytin ağasıyım... Tayfaları sömürüyorum, düzen bunu gösteriyor" diyen açık yürekli Hayati Çelik gibi yapıyorlar. Tayfanın on iki saatlik emeği yedi lira mıdır?.. Elbet değildir... Tayfanın emeği on-onbeş liradır zeytinde.

İşte aradaki üç-beş lira, zeytin ağasının cebine iniyor.

"Demek biz hiç kazanmıyoruz bey..." dedi, Mustafa Efendi... Gözleri dolu dolu oldu... Dokunsam ağlayacaktı, avazı çıktığı kadar bağıracaktı...

- Ulen Memed, daha çok yalan söyleyecem ben sana... Aynı benim bubam gibi...

Yağmur çiselemeye başlamıştı yine... Güre Köyü'nün ortasındaki küçük parkta üç çocuk kaydırak oynuyordu. Atlı arabalar geçiyordu ara sıra. Mustafa Efendi, cebinden bir kalem çıkardı, benden bir kağıt istedi:

- Bir de ben hesaplayayım bey. Pek merak ettim, galiba senin hesapta bir yanlışlık olacak. Hökümetin hesabına kafam ermez...

Mustafa Efendi, yazdı, yazdı topladı...

- Yok bey, sen yanlış yaptın bu hesabı... Bi de benimkine bak...

Baktım... İki bin lira da banka borcunu eklemişti zeytin hesabına.

- Hökümet bizi kandırıyor bey, kandırıyor... Ben, bedava yaşıyorum, bedava... Hani para?.. Soruyorum sana, hökümet mi verecek banka borcunu?

Elbet Mustafa Efendiler, Osman Efendiler, Lütfi Efendiler verecekti. Sonra bir yıl daha geçecekti. Aynı oyun, aynı mizansen, aynı kişilerle sahneye konulacaktı. İhracatçı düşürecekti zeytinyağı fiyatlarını. Gazetelerde bir sürü haberler, yorumlar ve hatta demeçler çıkacaktı. İhracatçılar "Diğer ülkeler, zeytinyağında damping yapıyor, biz niçin yapmıyoruz?" diyeceklerdi... Tariş'in devamlı alıma girmesini isteyeceklerdi. Bu alım, hem üreticinin, hem de ağanın hem de ihracatçının lehine olacaktı. Hatta ve hatta aracının dahi...

Nasıl mı?

Çünkü Tariş, üreticiye istediği ücreti veriyordu yağında... Bundan ötürü üretici ve ağa memnundu. İhracatçı ise Tariş ihracat yapmadığı için seviniyor. Hiç zorluk çekmeden ihracat mevsiminde zeytinyağını Tariş'ten alıyordu. Kazancı, depolama ve nakliye oluyordu ihracatçının. Üstelik, Tariş kâr almadan devrediyordu ihracatçıya...

Aracı ise, borç yüzünden sıkışan üreticinin yağını Tariş fiyatından elli kuruş aşağıya alıyor ve alırken de şunu şart koşuyordu:

- Bak ben senin yağını borcun var diye satın aldım. Seni açlıktan, parasızlıktan kurtardım. Sen de bana yardım edeceksin. Yağlarını benim kabıma doldurup Tariş'e götürecek ve satacaksın.

İster istemez kabul ediyor üretici bunu. Alıyor yağı, götürüyor Tariş'e, kilosu altı liradan satıyor. Kilodaki elli kuruş aracının cebine iniyor. Ama asıl tehlike bundan sonra başlıyor... Üreticinin iki yüz kilo yağı varsa bin kilo satıyor Tariş'e... İsterse satmasın, isterse, "bu yağ benim" demesin sorulduğu zaman... Bıçak kemiğe dayanmış, banka borçları gırtlağa kadar gelmiş, on üreticinin yağını en saf olanına yüklemiş ve sattırmış.

Bunun arkasından ne çıkıyor biliyor musunuz?

İlk önce beş yüz lira kazanıyor aracı bin kilo yağdan. Sonra bin kilo yağ o saf üreticinin gibi görünüyor ve sırtına vergi biniyor. Aracı insafa gelip elli bin kilo yağ verirse Tariş'e, on gün içinde

yirmi beş bin lira para alıp başka bölgelere atılıyor, oyununa buralarda devam ediyor...

**
*

- Ana... Ana kız garnım acıktı...

- Sus be, sus... Daha demince yedin.. Doymak bilmeyo babası soyu. Sırtından çatla.

Hüseyin boynunu büktü, gitti kapının eşiğine çöktü. Üzerinde bir kazak, ayağında lastik ayakkabıları vardı. Yüzü çil çildi...

- Ana... Ana gız, yağlı ekmek ve bana ana...

Bu kez yarı ağlamaklı... Yalvarırcasına konuştu:

- Ana ekmek ver bana... Yağlı ekmek isterim. Biber ek ana...

- Patla oracıkta yezidin oğlu. Vermicem işte, taşlar arpalar ye. Zıkkımın kökünü ye...

- Bubaaa... Yağlı ekmek vermiyo anam... Bubaaaa... Buba...

Baba oturduğu yerden kalktı, elinde kırbacı dizine vurdu.

- Ana!.. Anaaa...

Hüseyin yerlerde yuvarlanıyordu şimdi. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu...

- Sema... Ver şuna yağlı ekmeği, ver diyom hadi ver...

Hüseyin sustu bu kez. Gülmeye başladı. Ana daha kızgın bu defa. Kendi kendine söylendi. Gitti, üzerine zeytinyağı sürülmüş kırmızı biber ekilmiş bir parça buğday ekmeğini verdi Hüseyin'e.

Havran'ın S... Köyü'nde, bir öğle vakti geçiyordu yukarıda yazdıklarımız. Zeytin tarlasında doğan, otuz beş yaşındaki Lütfi Aytur'un evinin bahçesinde...

Lütfi Aytur ilkokul mezunu. Tuttuğunu koparacak güçte. Son seçimlerde "Kırat"a oy vermiş...

- Neden Kırat'a verdin oyunu?

- Hepsi birbirine benzer, ha o, ha bu...

- Niçin?

- Niçini, miçini yok beyim. Kırata verdik de ne olduk sanki. Altı ok maltı ok... Bölükbaşı bilmem kim. Hepsi birbirine benzer... Aracı yine kol geziyor. Eşkıya şeher yerde dolaşıyor.

- Aracıdan şikayetin ne? Senden zorla almıyor...

- Hani para... Nasıl ödersin banka borcunu? Adam sıkışınca yılana sarılır bey. Duydum beş lira veriyor Tariş. Götürcem kab yok. Aracı gelmiş kapıma kadar. Kaçırılır mı bu fırsat beyim, kaçırılır mı hiç... Al dedim aracıya tüm yağım senin olsun. Bir de Allah razı olsun dedim içimden. İçimden diyorum iyi dinle bey... Kış vakti süreceğiz sefil olacağız, kim bakar yüzümüze. İtler gibi ortalıkta kalırız... Ben de verdim Tariş'in verdiğinden elli kuruş aşağıya. Sekiz yüz elli kilo zeytinyağını beş liradan kapattık. Peşin aldık paramızı, aracıdan. Doldurduk kaplara, götürdük beraber Tariş'e.

- Sen kendin götürseydin o zaman.

- Nerede kap bey, nerede?

- Aracının kabı var, bizim yok... Tariş'in de yok yeteri kadar. Tuttuk sıraya girdik ve uzatmayayım sattık yağımızı elceğizimizle beşyüz elli kuruştan. Aracı demişti, Tariş'in fiyatından elli kuruş aşağıya...

- Ne oldu sonra?

- Ne olacak, elli beş kuruş aşağıya verdik biz de...

- Vermedi mi beş kuruş farkı?

İyice alevlendi... Bir sigara çıkarıp yaktı:

- Verecem, dedi, verecem sen git, ben köyüne getireceğim... Gidiş o gidiş tabii...

S... Köyü'nün kahvesinde, Mehmet Pınar anlatıyordu şimdi...

- Bey, banka bizi tefeciye gönderiyor, uyuma bey, banka gönderiyor bizi tefeciye.

- Nasıl oluyor bu iş, demeye kalmadan yumruğunu masaya vura vura anlatmaya koyuldu:

- A gözünü sevdiğimin, kıratın bize oyunu mudur, nedir bilmem. Bu da yeni yeni çıktı, iyi ki çıktı, ha çıkmaz olsaydı da sürüm sürüm sürüneydik... Eyi dinle, eyi not almayı unutma sonra. Gidi-

yoruz bankaya, gıredi istiyoruz. Senin hakkın şu kadardır diyorlar. Eeee... diyoruz yine. Ama gübre verelim diyorlar. Uzatmadan keseyim beyim, alıyoruz gübreyi. Alıyoruz ve gidiyoruz, nereye biliyon mu? Bak söyleyeyim. Doğrucana büyük bir tüccara. Al diyoruz, kilosu yetmiş beş kuruş eksiğine al... Aaa diyo tüccar. Etme Allasen diyo, yalvarıyon yakarıyon ve o yine galip sen mağlup çıkıyon. Zararla veriyon tüccara. Böylecene eline para geçiyo. O parayla da ilaçlama, sürme, budama masrafı yapıyon...

Tefeciliğin bir başka örneğini de Zeytinli Köyü'nde dinlemiştik. Zeytinlili üreticiler, hatta aralarında zeytin ağaları dahi vardı bunların, acı acı anlattılar "tefecinin üreticiye attığı kazığı."

Zeytinler daha çiçek açmadan başlıyor "tefecinin kazığı" Öyle başlıyor ki üretici ve ağa kurtuluş çaresini tefecinin ayağına gitmekte buluyor. Yalvarıyor tefeciye para diye. Gübre alacak ama para yok. Para olsa Zirai Donanım Kurumu'ndan elli altı kuruşa alacak gübrenin kilosunu. Tefeciden aldığı para ile gidiyor tüccara, vadeli olarak gübre, ilaç alıyor. O yıl kazandığı parayı ise tefeciye yatırıyor. Yetmediği için de gelecek yıla borçlanıyor üretici ve ağa?..

"Siz bankadan gübre almıyor musunuz?" diye sordum köylülere.

"Gübreyi çok önceden alıyoz bankadan ve alınca da kilosunu kırk kuruştan tüccara veriyoruz. Üç-dört ay sonra da gübremizi tefeciden aldığımız borç para ile vadeli yetmiş beş kuruşa tekrar geri alıyoruz" karşılığını verdiler.

Tefeciye borcunu hayatı boyunca ödeyemeyeceğini anlayan zeytin üreticileri ise zeytinini daha çiçek açmadan satmaktadır. Bunun adına "tohur" derler. Bunu da dört yıldır, zeytinini "tohur" usulü satan Sami Seher'den dinleyelim:

- Ben Sami Seher... Dört çocuk babasıyım. Bir karı, bir anam, bir babam ile sekiz canız. Yaşım kırk beş... Okumam yazmam yoktur ama hesabım gayet kuvvetlidir. Geçimimi dört yıl önceye kadar zeytincilikle yapardım. Şimdi, sebzecilikle yapmaya başladım... Neden yapıyorum sebzeciliği diye sorarsanız, hemen cevabımı ve-

reyim. Efendim, tam dört yıl önce ağustos ayında bizim Mürüvet'i everecektik. Bizim buralarda başlık-maşlık olmadığı için, elbet sen de yapacaksın bi şeyler. Baktım, olacak gibi değil, cıbıl insanız, bi yorgan, bi yatakla da göndeririz amma kendime yakıştıramadım. Sonra neder elin oğlu? Sallandın geldin der... Ben öyle derdim bizimkine evlenince... Tuttuk tohura verdik zeytinleri... Tam üç bin lira aldım... Yıl 1964 beyim. Durumumuz biraz daha iyi... Everdim Mürüvet'i. Geri kalan üç beş kuruşla da eve şunu bunu aldık. Beş ay sonra 1965'e girdik beyim... Bir daha verdik tohura... Yine üç bin... 1965 yılı çıkmadan, gelecek yılı oldu olacak deyip yine üç bine sattık...

- Eeeee...

- Esi, mesi yok beyim... Zeytinliğin tapusu bizim üzerimize ama, zeytinleri 1964 yılından beri A... beyin adamları toplar... Keskin sirkenin küpüne olurmuş zararı... Allah öyle istemiş, bağırsak da, çağırsak da boşuna...

"Boşuna" dedim gülerek... Sami Seher de güldü, kahvedekiler de güldü. Yağmur sicim gibi yağıyordu... Akşam ezanı okunmak üzereydi...

Alacakaranlık geceyi kucaklamak üzereydi. Zeytin ağaçları koyu bir gecenin başlangıcında, derin çizgiler çiziyor, gökyüzünün laciverdine iliştirilmiş yıldızlar dikkatli bakıldığı zaman seçilebiliyordu...

Bu mevsim yağmurlu geçerdi körfezde... Bazı yıllar ise kuru soğuk yapardı... Yer don tutar, toprak kaskatı kesilir, eller çatlardı soğuktan. Tayfasıyla, ağasıyla, üreticisiyle ve fabrikatörüyle tüm körfez halkı bu ayı beklerdi. Bu ayın onlarca bir özelliği vardı çünkü. Bu ayın adı "aş ayı" idi...

"Zeytincinin derdi biter mi?" diye başladı konuşmaya Aykut Taşar. Ayvalıklı bir zeytin üreticisinin oğluydu. İzmir'de yükseköğrenim yapıyordu:

- Yağ posasının öyküsü başka bir anlam taşır bu yörede. O posanın adına prina derler. Birkaç yıl öncesine değin, tonu yüz elli -

iki yüz lira arasındaydı prinanın. Üstelik o yıllar fazla yoktu prina işleyen fabrikalar. Ama, geçen yıl çoğalmaya başladılar. Her taşın altında bir prina fabrikası çıktı. Üretici ve hatta benim babam dahi farkında değildi bu çoğalmanın. Babama bu işte bir bit yeniği var dedim, ama aldırış etmedi... Üç yıl önce yüz elli - iki yüz lira arasında olan prinanın tonu, bu fabrikaların çoğalmasıyla birlikte kırk - elli lira arasına düştü geçen yıl. Bu yıl da aynı fiyat olacak. Belki daha da düşecek. Şimdi bu fabrikalar bir kartel halini aldılar, üreticiyi içten içten sömürmeye başladılar. Hükümet umursamıyor bunu hiç. Bu bölgede en fazla oy alan iktidar umursamıyor.

- Nasıl çalışıyor bu prina fabrikaları... Nasıl oluyor bu sömürü?

- Posayı, yani prinayı tonu kırk - elli lira arasında veriyor üretici. Üstelik prinada yüzde 5-7 arasına yağ bulunmaktadır. Yani bir ton prinadan 50-70 kilo asiti fazla yağ çıkarılır. Bu da sanayide kullanılan yağdır.

- Kaça satılır piyasada yüksek asitli yağlar?

- Fiyatlar hiç belli olmaz... Biz buna ortalama üç lira diyelim. Çünkü piyasanın durumuna göre daima değişik fiyatlar. Bazen dört lira bile oluyor...

Böyle karteller, bir ton prinadan elli kilo yüksek asitli yağ elde ettikleri zaman yüz elli lira kazanırlar. Posanın, posası küspe yine sanayide kullanıldığına göre bir değeri vardır. Rahatlıkla tonu altmış liraya alıcı bulur... Yani zeytin üreticisinden tonu elli beş liraya alınan prina, otuz lira fabrika sahibinin masrafı... Ve sonuç, bir ton prinadan elde edilen kâr 125 lira...

Burhaniye'de ise donyağı ithali konusuna değindi üreticiler. Hepsi donyağı ithalinin karşısında bulunuyorlardı. Oysa, zeytinyağı ihracatçıları bir yandan "donyağı ithal edilsin" diğer yandan "edilmesin" gibi yuvarlak laflar söylüyorlardı. Ege Bölgesi Sanayi Odası Bitkisel Yağlar Sanayi Meslek Komitesi bu konuda kendi görüşlerini gösteren bir rapor hazırlıyorlardı. Bu rapor, 18-21 eylül tarihleri arasında Türkiye Odalar Birliği ve Ticaret Bakanlığı'nın birlikte Ankara'da düzenledikleri "çiğit-nebati yağlar ve zeytinyağı mev-

zuundaki toplantıyı" eleştirmekteydi. Ege, Çukurova, Antalya bölgelerinin üreticileri, çırçır sanayi, ticaret, ziraat odaları, ticaret borsaları, Tariş, Çukobirlik, Ant Birlik, Ünilever-İş temsilcileri ile Odalar Birliği, Ticaret Bakanı, Tarım Bakanlığı yetkilileri ve bazı senatörler katılmışlardı bu toplantıya.

Toplantıda yağ politikasındaki aksaklığın zeytinyağı üretimindeki fazlalık nedeniyle olduğundan söz ediliyordu. En iyi bir iç tüketim sonucu bile her yıl otuz beş bin ton zeytinyağı stoku olabileceğinin düşünülmesi istenmişti. Stoklar ise, zeytinyağı üreticisinin aleyhine işleyen bir çarktı. Çünkü, fiyatlar bu nedenle düşecek, üretici ezilecekti. İstatistikler, 1963 yılından beri, zeytinyağı stoklarının yirmibeş - otuz beş bin ton arasında değiştiğini gösteriyordu.

İşte, işi bu noktadan alan ihracatçılar, 25-30 bin ton arasında değişen zeytinyağı stoklarının ihraç edilmesini ve böylece ekonomimizin düzelebileceğini, üreticinin gülebileceğini öne sürüyorlardı. Ege Sanayi Odası Bitkisel Yağlar Sanayi Meslek Komitesi'nin görüşü de hemen hemen aynıydı.

Şimdi bu raporu "donyağ ithali konusu"na değinen Burhaniyeli zeytin üreticileri ve ağalarıyla birlikte gözden geçirelim. İşte, Ege Sanayi Odası'nın kasım-aralık faaliyet raporunun beşinci sayfası:

Madde 1: İstikrarlı bir yağ politikasının oluşumu için her yıl temmuz-ağustos aylarında Ticaret Bakanlığı'nda bütün sanayicileri ve üreticileri kapsayan bir toplantı yapılarak o yıl takip edilecek fiyat vesair hususları ilgilendiren politika tespit edilmelidir.

Madde 2: Yirmi beş - otuz bin ton zeytinyağı ihracatı şarttır. Bunun realize edilebilmesi için de ihracatta vergi iadesinin yüzde sekiz - ona çıkarılması gereklidir. Aksi halde bugünkü şartlar içinde ihracat yapılamaz.

Madde 3: Bu miktar zeytinyağı ihracı realize edilebilirse sabunluk yağ açığımızı karşılayabilmek için on beş - on yedi bin ton donyağının ithali gerekir. Ancak ithal edilebilecek bu donyağlarının prina yağı gibi sanayinin ve dolayısıyla kitle teşkil eden zeytin müstahsillerinin korunması bakımından bugünkü dört yüz yirmi beş ku-

ruşluk fiyatla değil de, asgari beş yüz kuruşluk fiyatla tevzi edilmesi gerekir. Zeytinyağı ihraç edilmezse kati olarak donyağı ithaline gidilmelidir.

Madde 4: İhracat imkanı için zeytinyağı taban fiyatı, geçen yılki seviyesinden aşağı olmamak kaydıyla yakın tutulmalı, bakanlıkça geçen yılki fiyata bir zam düşünülürse bu hiçbir zaman yüzde beşi geçmemelidir.

Teker teker dikkatlice okuduk maddeleri. Burhaniyeli zeytin ağası A.Y. acı acı gülüp şöyle konuştu:

- Zeytinyağı fiyatlarında yıllardan beri bir dengesizlik vardır. Şekere zam, una zam, sigaraya zam, gaza ve benzine zam, hatta bakkaldan aldığımız zeytinyağına zam, fakat üreticinin ve biz ağaların zeytinyağına zam yok. Bakkaldaki zeytinyağı 8 liradır bugün. Dört yıl önce beş - altı liraydı. Eee, bizim zeytinyağımız niçin zam görmüyor da, bakkaldaki zeytinyağı zam görüyor? O zaman bir oyun vardır diyeceğim. İhracatçılar, zeytinyağındaki taban fiyatın hep aynı kalmasını istiyorlar. Aynı kalması da kendi işlerine gelecek elbet. Üretici, ağa ezilecek, ihracatçı kazanacak. Bize kalırsa eldeki stoklar gayet rahat eritilebilir. Hükümet bu ülkede her eve zeytinyağı sokmayı başarırsa ne stok olur, ne de başka bir şey. Zeytinyağı ihracatının ekonomimize bir katkısı yok denecek kadar azdır. Bunu iç tüketimde kullandığı takdirde, bu sorun kökünden halledilir. Ben İspanya'yı, İtalya'yı gezdim... Bu ülkeler ilk önce kendi tüketim meselesini halletmişler, sonra da ihracata başlamışlardır.

Hem donyağı ithali ne demek oluyor. Bugün prina yağının kilosu dört lira... Bu işi üretici ve ağa değil, karteller yapmaktadır. Donyağı beş liradan piyasaya sürüldüğü takdirde kazançlı olan üretici değil, karteller olacak. Dolayısıyla donyağı ithali döviz kaybına yol açacaktır.

Biz milli yağların karşısında değiliz, Türkiye'de elde edilen soya yağının da karşısında değiliz. Ama ithal edilen don ve soya yağının karşısındayız.

Edremit'ten on kilometre ötede bir zeytinci köyünde tek pence-

reli, basık tavanlı, küçük odanın içinde çaylarımızı yudumluyorduk. Muhtarın aracılığıyla B.T. ağanın tayfabaşına haber salmıştık:

- Bu gece, damı, iki kişi gezecek, sizin dertlerinizi dinleyecekler, diye.

Tayfalar gazeteciden, fotoğrafçıdan kaçıyorlardı. Resim çektirmiyordu çoğu. Hele hele yattıkları barınakta yanlarına kimseyi sokmuyorlardı:

- Bir çay daha bey... Bir çay daha iç...

- Hayır içmeyeceğim, diyemiyorum...

Bir bardak çay daha getiriyorlardı, zoraki yudumluyordum...

Odanın (oda denilebilirse tabii) içini bir gaz lambası aydınlatıyor. Donuk sarı ışığı, kirden yamalı bir bohçayı andıran duvarlarda, insan siluetleri oynayıp duruyordu. İçeride çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar, gençler vardı. Erkeği kadını, içiçe girmişti... Kadının sağ köşesinde elinde fotoğraf makinesiyle İlhan Arda, hemen onun yanında bir yatak yığını... Duvarlarda boş tenekeler, mısır koçanları, erkek ve kadın urbaları, zeytin toplamaya yarayan sepetler güçlükle seçilebiliyordu.

- Tayfabaşı nerede?

Hep beraber cevap verdiler:

- Kayfeye çıktı, hemen gelir.

Hava gittikçe daha da ağırlaşıyordu. Sigara dumanı, ayak kokusuna karışıyordu. Yanımda oturan genç, kalktı kapıyı araladı biraz. Ama ağırlık hâlâ devam ediyordu.

İlhan Arda'nın flaşı çakınca bir dalgalanma oldu içeride. Gülüşmeler, homurtular ve çocuk viyaklamasına karışan gür erkek sesi:

- Ne çekiyon iresim hemşerim?

İlhan'da ses seda çıkmıyor... Sesini duyabildiğim erkek daha gür bu sefer:

- Haydi çekin gidin buradan... Hadi diyom, kötü konuşturmayın adamı.

- Tayfabaşından izin aldık... Sizin derdinizi dinleyeceğiz, hükü-

mete bildireceğiz tüm isteklerinizi. Resim çekmeden bildireceğiz. Peki çekmeyeceğiz resim. Ama çeksek daha iyi olur tabii... Gösteririz büyüklere. Alın, görün, nasıl yaşıyorlar deriz...

- Bizim kimseden şikayetimiz yok.

Yanımdaki genç atıldı bunun üzerine: "Çekinmeyin, ne olacak sanki" dedi.

- Ben İstanbul Davutpaşa'da yaptım askerliğimi, bilirim bu işleri.

- Heç bişe bilmiyon sen... Kurusıkı hemşehrim seninkisi.

- Sen hiç bişe bilmiyon.

- Sen bilmiyon.

- Sen...

- Hadi çeksinler iresim bakayım göreyim... Garılarımızla açık saçığı burada... Ayıp değel mi?.. Çekecekler iresimi, götürecekler Angara'ya, İstanbul'a sergiler kuracaklar. Askerden gördüm... Cıbıl cıbıl kadınlarla sergiler kurdular, bedava gösterdiler...

Münakaşa böyle devam etti gitti. Sonra Mustafa yumuşadı. Tayfabaşıyla beraber, bir bir not ettirdiler hükümetten istediklerini...

Tayfabaşı Emin Göcek, sarı benizli, orta yaşlıydı. Babası da tayfabaşıymış, belki dedesi de... Çanakkale'nin köylülerinden B.T. ağaya gelirlermiş. Ürünün iyi olduğu yıllarda üç ay, kötü olduğu yıllarda ise bir ay iş tutarlarmış.

- Yevmiyeniz ne kadar?

- Sırıkçılar sekiz lira... Toplayıcılar altı lira... Çocuklar iki lira...

- Kaçta gidiyorsunuz zeytin toplamaya?

- Saat yedide tarlada oluruz. Taaa akşamın yedisine kadar. Ama Ramazan'da ikindiden sonra döneriz...

- Nerede yatıyorsunuz?

- Aha burada... Bir göz odanın içinde... Hepimiz, çoluk çocuk...

- Bekarlar?

- Hepimiz bey... Tam on beş can, bu odanın içinde...

Tam on beş can, bu tek pencereli odanın içinde yatıp kalkarlardı. Evlisi, bekarı, kadını, erkeği, çoluğu, çocuğu hepsi koyun koyuna... Yedikleri, bulgur aşı... Bulgur pilavı ve nohuttu...

Geceler bitmek bilmezdi hiç... Ağır, iç gıdıklayıcı geceleri bir diğeri kovalardı... Hepsi bir yatakta, çoluk, çocuk...

- Biz insan mıyız ki acep?

Bu soruyu Melik Acar iletti... Koyu koyu bakıyordu insana. Ocağın hemen yanına çömmüştü. Yanında Güllü kız oturuyordu... Dibinin dibinde, aha oracıkta...

- Eee tayfabaşı... İnsan mıyık acep?

Güllü, kıkır kıkır güldü... Emin Göcek, karşılık vermedi Melik'e. Bir daha sormadı Melik. Başını önüne eğdi. Belki hiç kimse görmeden elini tuttu Güllü'nün... Güllü'nün yanakları nar gibi oldu belki... Gaz lambasının donuk sarı ışığı, bu ayıbı kapattı...

Melik, Güllü'yü seviyordu. Bu sevi, taa çocukluk yıllarına doğru iniyordu... Bu yaz evleneceklerdi eğer bir maraz çıkmazsa.

- Bubam, Güllü'nün bubası ile oturup anlaştı.

Ocaktaki odunların alevi Güllü'nün yüzünü aydınlatıyordu. Gözleri zeytin zeytin olmalıydı. Yeşil zeytin, acı zeytin...

Üzerinde allı morlu bir giysi, kolları lastikli... Ayağında şalvar, dizleri yamalı... Hep gülüyor... Melik yirmi beş, Güllü acep kaç yaşında?

- Gız Güllü ne zaman doğdun sen?

- Ne bileyim ben...

Güllü doğduğundan bi haber... Ama aşkı biliyor... Bir zeytin tarlasında, yıllar önce tanıdığı aşkı... İkisi de çocuktu... Aşk ile yaş birlikte yeşerdi, birlikte yüceldi...

- Evlenince gelmem gayrı buralara.

- Niçin?

- Böyük şehre giderim çalışmaya... Alamanya'ya turpil bulursam. Sen bir turpil bulur musun bana bey?

- Nasıl bir torpil?

- Basbayağı, turpil işte be bey...

Emin Göcek, dışarıya çıktığı zaman sokuldu yanıma.

- Bu delifişek, zillinin biri... Sen nedicen bizi dinle, bizi...

Dinledik, Emin Göcek'i... Emin Göcek'in ağzından "tayfa milleti"ni...

Hükümete, büyüklere bir şey derler... Ayıp mı olur biz bunu söylersek dilenci mi oluruz bir şey istersek deyler...

- Deyin... Hemen iletelim büyüklere...

- De be Emin amca... He de be, yüreksizmin tayfabaşı...

- Deyeyim.. Şu demek istediğim sayın böyüklerim... Mamurunuz geldi, gördü barınağımızı. İçinde karakaçan bağlasan durmaz ama biz tayfa milleti dururuz. Derim ki siz sayın böyüklerime, bizim yerimiz herşeye nazaran karakaçan durmasa da eyidir. Çünküm, gelip geçicidir. Üç ay için, ağa bey yer mi yaptırsın bize. Yiyecek bulgur aşı, nohut... Köyümüzde bunu yemeyiz, çok şükür... Şimdi geleyim isteyime sayın böyüklerim... Acaba bizim yövmeyelere biraz ağırlık konsa. Eh yirmi beş kuruş insan başı bi ağırlık...

Tepeler zeytin yeşili yudumluyordu... Telefon telleri, deniz, gökyüzü, sicim gibi uzayan asfalt yol...

- İreceep...

İreceep, elinde leğeniyle mutfağın kapısında göründü.

- Getir len leheni...

İreceep, leğeni uzattı. Aş yapmayı asker ocağında öğrenen Satılmış Akın, kepçeyi ocağın üzerindeki kazana daldırdı ve leğene kuru fasulyeyi doldurdu...

- Hasaaaan...

Hasan da geldi...

- Omaaar...

Omar da geldi... Aynı, İrecep gibi uzattılar leğeni... Doldurdular ve gittiler...

Gökyüzünün mavisi, ilk önce kavuniçiye çaldı bi güzel... Tepelerin kahverengisi, zeytin yeşilini kendi yalnızlığı içinde bırakmamak istercesine durmadan yudumluyordu... Sonra, gökyüzü o kavuniçi, lacivert atlasa yenik düştü... Radyoda bir kadın sesi, boğum boğum yükseldi az sonra...

"Geceler yarim oldu, ağlamak..."

İrecep'in lokması boğazında kaldı bu türküyü duyunca... Kadını bir tuhaf baktı erkeğine... Çocuğu, "Ben yemecem buba..." dedi.

Edremit'in Güre Köyü kavşağındaki Vakıflar İdaresi'nin "tayfa barınağıydı" burası... Çünkü, Körfez'de vakıfların da zeytinliği vardı. Zeytinliklerde tayfalar çalıştırılırdı. Tayfaların yattıkları yer, ağanınkinden daha sağlıklı idi... Ama her şeye rağmen insanların yaşayacağı bir yer değildi gerçeği söylemek gerekirse...

Çift katlı somyalarda yatarlardı tayfalar, yer yatağı yerine... İşte bütün değişiklik bu...

İrecep elini cebine attı, bir cigara çıkarıp yaktı, bıyıklarını okşadı...

- Halımızdan memnunuz doğrusunu söylemek icap ederse. Günde yirmi bir lira alıyız üç can. Yaza kadar idare eder bizi... Yazdan sonrası...

- Yazdan sonrası?

- Köy kahvesinde iskambil... Cokey, kaptıkaçtı...

- Kışın...

- Yine böyle... Gördüğün gibi. Zeytin barınağı...

Tayfanın yövmiyesi şartlandırılmış... Yedi liradan bir kuruş yukarı çıkmıyor. Ağanınki gibi diyeceğiz ama, biraz fark var arada... Ağada sırıkçılar sekiz lira, toplayıcılar altı lira, çocuklar iki lira...

- Recep, karın da yedi lira mı alıyor?

- Hepimiz yedi lira... Ben, garı, anam...

Gece iyice bastırdı... Recep'le birlikte alt somyada oturuyoruz. Çocuğu uyudu... Karısının elinde kirman, yün eğiriyor...

- İrecep, İrecep, hadi aşık oyunu...

İrecep bana bakıyor... Sen de oynar mısın, diyecek ama diyemiyor.

- Ben de oynarım, diyorum.

Şimdi üst somyada... Ahmet, İrecep, Şükrü ve ben aşık atıyoruz...

- At ulan İrecep... At aşağı...

- Attım be Hasan...

- Cüşşş...

- Al bi be benden... Aşık, ah kafir aşık... Haydi şeytan...

- Bunu böle atarlar, meydandakini yıkarlar.

- Yıkamazlar... Yıkamazlar...

Yıktılar... Yıktılar İrecep...

Sıra bana geliyor, bir oyundan sonra... Sallıyorum aşığı...

- Aşık... Aşık...

Şans bana gülüyor... Dört lira alıyorum...

- Bir daha...

- Oyun yapma...

- Ne oyunu?

- At bida.

Ve böyle sürüp gidiyor... İrecep kazanıyor. Tüm parayı o alıyor. Ahmet on lira, Şükrü yedi lira ve ben on üç lira veriyorum...

- Her zaman oynar mısınız bu oyunu Recep?

- Bizim oyun bu... İskambil yasak burda... Tıpkı askerlik gibi.

Öğreniyoruz ki, tüm barınaklarda var bu oyun... Hatta kadınlar bile oynuyorlar aşık... Köylerinden gelirken getirmişler hepsi...

Güre Köyü kavşağındaki Vakıflar İdaresi'nin barınakları bitişik, bitişik... Her barınakta ayrı bir yaşantı...

Lüks lambasının ışığı altında, yorgunluğu duyanlar uzanıvermişler... Aşık atanlar, mektup yazanlar, radyo dinleyenler de var...

- Yap bize bi iyilik... Gönder Almanya'ya...

Almanya'ya işçi olarak gitmek istiyor tüm erkekler. Oralarda çok para varmış... Otomobiller, iradiyolar varmış insanları bile gösteren. İradyoda şarkı söyleyen kadın görülürmüş...

- Doğru mu bu Allasen?

- Doğru.

- Nasıl girer iradyoya?

Nasıl girdiklerini anlatıyoruz... Hepsi pür dikkat dinliyorlar...

"Gandırıyorlar... Aha sizin gibi enayileri demi yeğenim?" diyor Kemal.

- Sen ne bilcen, gettin gördün mü? Gördün mü gavuristanı?

- Yeğenim sen gördün mü?

"Gavuristan'da görmedim, Ankara'da var" yanıtını veriyorum.

Bu kez daha dikkatli... İnanmıyorlar...

- Angara'da var ha...

- Var...

- Ulen netçen Almanya'ya gidip de... Aha Angara duracıkta... İresimli iradiyonun olduğu yerde para da vardır be...

- Var mı acep, diye fısıldıyor en köşede çömeni.

Sigarasını yiyecek gibi, dudaklarına götürüyor en zayıf olanı ve:

- Ne biliyon var olduğunu donsuz Memed, diyor hırsla...

- İresimli iradiyo istemiyoz mu... İstediğimize göre para da vardır işte, vardır orada...

- Belki vardır...

- Var mıdır yeğenim sen bilirsin?

Tayfayı kim getirir Körfez'e?.. Ya ağa getirir ya da Vakıflar İdaresi'nin memurları getirir...

Hayır öyle değil... Tayfayı, Körfez'e bazı açıkgözler getirir... Bu, işte şöyle olur:

Zeytin toplama mevsimine yakın, açıkgözler Çanakkale yöresine dağılırlar. Buralarda bir kandırmaca başlar. Açıkgözler, kapı kapı dolaşarak bir alışverişe girerler tayfalarla... Hatta, tayfabaşlarını hediyelerle kendilerine çekerler. "Biz götüreceğiz sizi Körfez'e" derler... "Göreceksiniz, geçen yıldan daha fazla para alacaksınız" derler...

- Biz de kanıyoruz netçen, birazcık safız gari... Sözde, yövmiye yükselecekmiş. Eyi deriz, bu iş çok iyi... Bir de gelir görürüz ki, eski tas, eski hamam.

Tayfalar böyle söylüyor... Tayfalar sayesinde, açıkgözler kamyon şoförlerinden komisyonlar alıyorlar. Çünkü, her yıl Körfez'e dört-beş bin arasında tayfa gelir çalışmak için. Bu getirme işini de üç-dört açıkgöz yönetmektedir... Onlar da kazanç yollarını böyle bulmuşlar, zeytin mevsiminde... Ekmek parası, kolay kazanılır bir şey değil ki... Napsın fıkaralar, elbet getirecekler tayfaları kamyon kamyon... Getirecekler de, birkaç kuruş girecek ceplerine...

Bakın, bu işi yapan bir açıkgöz şunları söylüyor:

- Abicim, herkes tutturmuş bir dümen... Bizim dümenimiz de bu işte. Gittik, Çanakkale'ye... Birkaç metre fistan, iki lastik ayakkabı ve doğruca tayfa köylerine... Hediyemizi veririz, tayfabaşına... Aman deriz, bizden başka kimseyle gitmeyin. Sizi iyi ağaya teslim edeceğiz deriz... Kanarlar zavallıcıklar... Kamyon kamyon getiririz Edremit'e, Ayvalık'a, Burhaniye'ye ve Havran'a... Yığarız bir hanın bahçesine... Tabii biz de ondan sonra toz oluruz... Gelecek sene ise, yine bir dümen bulup kandırırız. İnanır mısın, git gör tayfaları abicim, hepsi sobalık oduna benzer...

Karışık zeytinyağı skandalı, Tariş'i haklı bir endişeye yöneltmektedir bölgede. Alınan zeytinyağları bir laboratuvarda tahlil edilmeden bidonlara doldurulmakta ve İzmir'e gönderilmektedir. Tüm Körfez'de aynı endişeyi kulaklarımızla duyduk. Körfez ilçelerinin birinde, bir Tariş yetkilisi bu konuyu şöyle dile getirdi:

- Aldığımız yağlarda acaba madeni yağ var mıdır endişesiyle karşı karşıya gelmekteyiz. Hükümet taban fiyatları ilan etmeden önce biz üreticiyi ferahlatmak amacıyla piyasaya giriyoruz.

- Yani üreticiyi aracıdan kurtarmak amacıyla mı?

- Evet, bu nedenle hareket ediyoruz... Yağını yok pahasına satmasın diye... Fiyatlarımız 615-808 kuruş arasında değişiyor.

- Üreticinin getirdiği yağ kendi yağı mıdır?

- Herhalde size söylemiş olacaklar. İşte bütün kuşku, bütün mesele burada başlar. Üretici bir oyuna kurban gider aslında. Elbet tüm üretici girmez bu oyuna... Ama, sıkışan üretici, aman sen de diyen üretici maalesef giriyor... Aracının yağını getiriyor, benim yağım diye bize...

- Siz de alıyorsunuz?

- Nereden bileceksiniz, alnında yazmıyor ki? Elimizde filanca üreticinin şu kadar yağı olacak diye resmi kayıt da yok...

- Evet?..

- Soruyoruz bu yağın hepsi senin mi diye, evet cevabını verince ne yaparsınız? Hadi biraz sıkıştıracaksınız. Tutturmuş bu benim ya-

ğım diye... Anlatıyoruz... Bak bu yağ senin değilse, sırtına bir de vergi biner. Ödeyemezsin, hayatın söner, çocukların perişan olur diyoruz... Direnince mecburi alıyoruz yağını...

Tariş yetkilisi haklıydı elbet... Aracı tüccar, tutar yüz kiloluk bir kabın içine yirmi beş kilo o madeni yağı koyabilirdi. Laboratuvar olmadığına göre, tüm yağlar birbirleriyle karıştırılıp bidonlara doldurulduğuna göre kimin karışık yağ getirdiği tespit edilemezdi...

Tariş, üreticinin aracı elinden kurtarılması için tam bir çalışma örneği vermemektedir. İhracatçının pamukta, üzümde, incirde ve yağda, "Devlet destekleme alımına girsin" sloganını ortaya atıp, kenardan kıs kıs gülmesi bazı gerçekleri su yüzüne çıkarmıştır artık... Pamukta, üzümde, incirde olduğu gibi zeytinyağında da aynı oyun sahneye konmuştur...

Tariş'in Körfez'deki yağ depoları yetersizdir... Örneğin, bu yıl Edremit'in zeytinyağı rekoltesi on dört bin tona yakındır. Ancak Tariş'in Edremit'te deposu ise, üç bin ton zeytinyağı alabilecek kapasitededir. Körfez'in diğer alım merkezlerinde durum, aşağı yukarı aynıdır...

Körfez'de zeytinyağı rekoltesinin 20 bin ton olacağını bildiren yetkililer, depo meselesini önemsemedikleri için zeytinyağı üreticisini tamamiyle tüccarın kucağına atma eylemi içine, farkında olmayarak (belki farkındadırlar, çünkü bu yıllardır böyle devam edip gider) girmişlerdir.

İhracatçılar, nedense zeytinyağı ihracatına hız verilmesini isterler her fırsatta... Her yıl 25-30 bin ton zeytinyağı ihracının gerekli olduğunu raporlar halinde hükümete duyururlar, hükümet yetkililerinin katılmasıyla da toplantılar düzenlerler. Şimdi bu konuyu özetleyip, zeytinyağ üreticisinin, ağasının görüşlerini ortaya serecek olursak, "Acep ihracatın arttırılması niçin isteniyor?" sorusu zihinlerde dolaşacaktır...

İhracatçılar, her ne kadar "zeytinyağı ihracatı ekonomimize büyük çapta katkıda bulunuyor" diye konuşuyorlarsa da bu o kadar önemli değildir. Şimdi bu konuyu burada keserek, zihinlerde dolaşanları eleştirelim beraberce...

1- Stok zeytinyağlarının eritilmesi için, ihracat gerekli midir?

2- Donyağı ithali niçin istenir?

3- Türkiye'de kaç tane zeytinyağı ihracatçısı vardır?

Üreticiler, ağalar ve hatta zeytinyağı rafinerisi sahipleri birinci sorunun karşısındadırlar. Yaptığımız görüşmelerde, hepsi tek noktada birleştiler. Ülkemizde her eve zeytinyağı girdikten sonra bu mesele kökünden hallolmaktadır. Her eve de girmesine lüzum yok, Anadolu halkına iyi bir propaganda yapıldıktan sonra elde stok dahi kalmaz...

Donyağı ithali lüzumsuzdur... Çünkü, sabun sanayi yavaş yavaş deterjan ile yapılmaya başlamıştır. Nüfusumuzun yüzde 80'i sabun yerine deterjan kullanmaktadır.

Zeytinyağı ihracatçılarına gelince... Türkiye'de zeytinyağı ihracatı yapan yedi firma vardır. İddialara göre dünya piyasasını elinde tutan ve merkezi İtalya'da bulunan büyük bir firmanın komisyoncusu durumundadırlar. Bugün zeytinyağı ihraç fiyatları kilo olarak 550-650 kuruş arasında oynamaktadır. Bu firmalar ihracatı üreticiden aldıkları fiyattan, kilo başına kırk para aşağıdan yapmaktadırlar. Yani ihracatçı her kiloda kırk para zarar etmektedir... "Bunun kazancı nedir?" sorusunu ise şöyle yanıtlayalım isterseniz:

Türkiye'den ihraç edilen zeytinyağları, İtalya'da kilosu on dört - on sekiz lira arasında satılmaktadır. Hatta İtalyanlar, Türk zeytinyağlarını ithal edip İtalyan zeytinyağı diye başka ülkelere ihraç etme yolunu da seçmişlerdir.

Bunun yanı sıra dünya piyasasını elinde tutan ve merkezi İtalya'da bulunan o büyük şirket bir Yahudiye aittir. Türkiye'de zeytinyağı ihracatı yapan yedi ihracatçı da Yahudidir.

SONUÇ

Zeytinyağı üreticisi, ağası, fabrikatörü ve tayfasıyla sömürülmektedir... Bu acı gerçeğin yaşantısı ekonomimize büyük çapta zarar vermektedir.

Zeytinyağcılar, ağaçları söküp yerine narenciye dikmek için hazırlıklara bir yıl önce başlamışlar ve bugün Körfez'de zeytin ağacı yerine mandalin ağacı dikmişlerdir. Yakın bir gelecekte Türk zeytinciliği yavaş yavaş sönecek ve ve dışarıdan zeytinyağı ithal eder duruma düşülecektir... Bugün kilosu 550-650 kuruşa ihraç edilen zeytinyağını o zaman 8-10 lira arasında ithal edersek şaşmamak gerekir.

Don tutan toprakta kaskatı kesilen eller, gözleri dolu dolu olan babalar, "Getir len leheni" diyen aşçıbaşı, "Ana kız garnım acıktı" diyen Hüseyin ve diğerleri...

"Yani n'olacak..." şeklinde konuşabilecek sorumlular varsa, bilinen tasaları yerine getirdiğimiz için, ağası, üreticisi, fabrikatörü ve tayfası şu yanıtı vereceklerdir:

"Hiç bişe olmayacak... Şimdiye dek n'oldu ki..."

HAŞHAŞ BİZİM CANIMIZ

HAŞHAŞ BİZİM CANIMIZ

Güm diye indirdi adam yumruğunu masaya...

Yorgun ve ıslak bir gece soğuk bir sabahı kucakladı. Gökyüzünde üç parça bulut, laciverti turuncuya dönüştürdü. Biraz sonra sıcağın ortasından ak yaşmaklı Ayşe'ler, Fatma'lar ve Kezban'lar geçti. Sanki film şeridi gibiydi her şey. Gitgide yapış yapış olan sıcaklık, kadın duyarlığını, yaşam kavgasında bir çizgi gibi alıp götürdü...

Kınından çıkmış bıçak gibi gezdiriyordu gözlerini Musa Uyar. Yumruğunu sıkıyor, dişlerini kenetliyor, tutuk tutuk bakıyordu. Bana kızmıştı belli. Bir gerçeği söylemiştim kendisine. O da başka gerçeği yinelemiş, "güm" diye indirmişti masaya yumruğunu...

"New York'ta günde üç eroinman ölüyormuş..."

İşte bu sözcüktü onu deliye çeviren. Yanıtı ise aynen şöyleydi:

"Bizim ise bebelerimiz ölüyor kızamıktan..."

Anavatanı, Anadolu'ydu haşhaşın. İ.Ö. 5000 yılından beri ekilirdi. Üstelik yoksul köylünün alınteri, canı, yaşamıydı. Ama şimdi her şey bitmişti. O acı çizgi gelip, beş yüz bin insanı bulmuştu.

Musa Uyar, "Amerika seviyorsa bizi, gelsin fabrika kursun, çalışalım" diyor. Saçlarına kır düşmüş Musa'nın. Belli yorulmuş, bitmiş, tükenmiş. Yakıyor cigarayı, başlıyor anlatmaya:

"Beyim yasak koysun hükümet. Kanunu var, polisi, jandarması var. Ekelim haşhaşı biz. Ama sakızını çıkarmayalım. Sakızını çıkaranlar 20 yıl hapis yatsın, idam edilsin. Kime zararımız olur bizim o zaman?"

Uşak'ın Akse köyünde Halil Demirel de yineledi aynı sözleri.

Demirel, Ankara'ya gitmiş, durumu milletvekillerine, senatörlere anlatmış. Ama şimdiye değin ses çıkmamış.

"Bizim bu yörede başka bir şey yetişmez. Bir zamanlar tütün üretelim dedik, lahana yaprağı gibi tütün çıktı. Ayçiçeği desen verim getirmez. Canımız bizim haşhaş. Haşhaş öldü biz öldük beyim..."

"Pireotu, sakızotu yahut anason ekin."

"Bilmediğimiz şey bunlar bizim. N'apalım bilmediğimiz bitkiyi ekip. Her aklına gelen bir şeyler yumurtluyor. Afyon kalesi için merkep seferleri bile yapılacakmış."

Vıyak vıyak ağlayan bebelerin hali n'olacak şimdi? Yumuk gözlü bebeler gece yarısı bas bas bağırınca n'apacak analar. Şeher yeri değil ki eczaneye gidip ilaç alasın, doktora götüresin.

Hele cevap verin bakalım. Eğer cevabınız her köye bir doktor, bir eczane ise, diyeceğimiz yok. Ama başka bir şeyse var anlatacaklarımız. Hele sözü Hatice Yener alırsa o zaman haliniz duman...

"Yazecen hep dediklerimi. Angara'daki böyükler okuyuversinler yaşlı gözlerle. Anacık nele demiş, nele demiş desinle. Dinle dört kulakla dinle. Hem yaz, hem dinle.

Biyo bi laf va bilin mi? Bok köpeğin turşusudur yemese de koklar. İyi beli bu sözü. Biz de aynı böyleyiz, yemesek de koklarız. Saksıya diker koklarız, dama diker koklarız."

Hatice Yener gözlerini oynata oynata anlatıyor. Bastonunu iki eliyle kavrayarak. Bana onaylatıp başımı sallatarak, "doğru söylüyorsun" dedirterek.

"Bebelen karnı yok mu? Ağrıdığı zaman netçez deyive bi. Elin cavurunun yaptıklarını mı içirce. Söylen biyo, akıl verin biyo. Hangi kişi yapar bunu, Müslüman kişi yapar mı?"

Gördünüz mü Hatice Yener'in yaptığını. Şimdi eczane de açılsa köyde yine yaranamayacak kimse. Demek ki bebelerin karnı ağrıdı mı kozalar suda kaynatılacak ve bebelere içirilecek. Bebeler de vıyaklamayı şıp diye kesecek. Başka mümkünü yok bu işin, yok...

Kozalar her eve saklanıyor şimdi. Bebelerin durumu ise iyidir. Çünkü henüz kozalar bitmemiştir. Bittiği zaman ise halleri nice olacaktır bilinmez.

Yukarıda yazdıklarımız acının tam kendisidir aslında. Hatice Yener'in sözleri gerçeğin anlatımıdır. Belki o satırları okurken gülümsediniz. Düşünürsek biraz, kahroluruz.

Halil Demirel, "Şimdi ne yağı yiyeceğiz" diye yakmıyor. Seksen beşlik Ahmet Gövenç, Uşak çarşısında, "Biz haşhaş yağı yemezsek ölürüz" şeklinde konuşuyor. Sonra bir düğümü getiriyorlar size, alın çözün diye...

Ortaköy'de Ahmet Kervan anlatıyordu acı acı, seksen dönüm toprağı olduğunu söylüyordu. Ama ancak üç dönümüne haşhaş ekiyordu. Oğlu ölmüş, torunlarını yanına almıştı...

"Yağı önemli bizim için efendim. Kolay iş değildir haşhaşcılık. Biz kaçakçılık mı yapıyoruz. Bize ne Amerika'daki eroinciler. Versinler hakkımızı geriye."

Herkes bir şeyler anlatıyor. Tasalar dizi dizi uzuyor. Yazmakla bitmiyor anlatılanlar. Gözlerimi kapayıp bir an düşünüyorum. New York'ta günde üç eroinman ölüyor. Suçlusu beş yüz bin yoksul Türk köylüsü.

Olur mu böyle şey...

Ayşe'ler, Fatma'lar, Kezban'lar. Haşhaş denizinin yorgun savaşçıları. Sarı sıcağa kafa tutarak, kelle kıran eller. Şimdi bir öykünün bitimidirler. Tutukluğun en belirgin şeklidir bakışlar. Ezilmenin, yok olmanın kendisidir.

Bir rapor verdi Halil Demirel bana. Tüm parlamenterlere gönderilmiş bu rapor. 14 ilin tarım odalarınca hazırlanmış. Bu raporunun üçüncü sayfasında haşhaşın bir dekarından 40-150 kilo tohum, 05-3 kilo afyon sakızı ve 100-600 kilo kuru sap alındığı yazılı. Bunların toplam geliri ise 480-550 lira arasında.

Haşhaşın yetiştirdiği bölgelerde diğer tarım ürünlerinden aynı gelir sağlanmıyor. Ha bakın başlarda yazacaktım unutmuşum. Ta-

rım Bakanı Orhan Dikmen'in yaptığı açıklamaya göre haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla uğradığımız zarar 400 milyon dolardır. Amerika'nın ise yaptığı yardım 32 milyon dolardır...

Ne güzel değil mi?

SOSYO-EKONOMİK DÜZEN

Akse, Kılcan, Gücel, Fakirköy, Bölme ve Mende köyleri tümü geçimini haşhaştan sağlardı. Ama şimdi n'apacaklarını bilmiyorlar. Açlık ağır adımlarla değil, hızla yayılıyor bölgeye. Haşhaş yağı bitiyor, analar, dedeler, nineler, babalar, gençler donuk donuk izliyorlar tüm olayları.

Afyon ilinde kırk bin aile yaşamını haşhaş üretimiyle sürdürürdü. Ekim alanları ise 1-12 dekar arasında değişirdi. Bir dekardan bir kilo afyon sakızı elde ederler, bunu ofise satarlardı. Uşak'ta, Denizli'de, Konya'da kısacası 14 ilde durum aynıydı. Değişen hiçbir şey yoktu. Aynı alınyazısı aynı ortak tasalar vardı.

Denizli'de Ömer Bulut ilginç bir konuya değindi. Çünkü ülkemizde 1.5 milyon kişi haşhaş yağı tüketiyordu. Elbet bu yağı üreten fabrikaların -küçük işletmelerdir bunlar- sahipleri, işçileri vardı. Haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla bu işletmelerin çoğu çalışmalarını durdurmuşlardı. Yüzlerce işçi açıkta kalmıştı.

"35 milyon dolarlık tazminattan bu kesime yardım yapılamayacak mı?"

"Bilmiyorum" karşılığını verdim. Gerçekten yardım yapılması gerekliydi. Çünkü alım yapan ofis memuruna fazla mesai olarak para dağıtılacağına göre haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla güç duruma düşen bu küçük işletmelerin sahiplerine, işçilerine aynı biçimde tazminat verilmeliydi.

Ömer Bulut'a sorular sordum, "haşhaşın özellikleri" konusunda. Haşhaş tohumundan yağ elde edilirdi. Yağ oranı ise yüzde elli civarındaydı. Sindirimi kolaydı, sadeyağın tadını taşırdı. Özellikle

tatlı, pide, börek ve kek yapımında kullanılırdı. Küspesi kuvvetli bir hayvan yemiydi. Tohumları alınmış kapsülleri ise ihraç edilirdi. Sapları ise kışın yakacak olarak işe yarardı. Pazarlaması kolay olduğu için, üretici, tefeci ve kapkaççı eline düşmezdi. İshal ve karın ağrısı için tek ilaçtı.

Ömer Bulut gözleri dolarak anlatıyordu yukarıda sıraladıklarımızı. Sonra dalar gibi oluyordu. Başını önüne eğiyor kesik kesik soluyordu. Garson çaylarımızı getiriyordu. Birer cigara tellendiriyorduk. Yağmur ağır ağır atıştırıyordu. İnsanlar hızlı adımlarla evlerine gidiyorlardı.

"Yaktılar kül ettiler bizi..."

"....."

"Cevap versene, konuşsana haklı değil miyiz?"

"Elbet haklısınız. Haklılığınızı bildiğimiz için geldik buralara. Görevimiz bizim bu..."

Haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla oldukça geniş bir üretici topluluğunun sosyo-ekonomik düzeni bozulmuştur. Üretici, esnaf ve işçi gibi aynı ürünün çizgisini sürdüren kesim, zor bir geçim durumuna düşmüştür. Bu bakımdan haşhaş üreticilerine verilecek olan tazminat hiçbir şeyi çözümlemeyecektir.

Bilindiği gibi önceleri yirmibir ilde haşhaş üretilirdi. Siyasal iktidarlar Birleşmiş Milletler ile diğer uluslararası sözleşmelere uyarak 1968 yılından 1969 ve 1970 yıllarına dek ekim alanlarını önce yedi ile sonra dört ile indirmişlerdir.

Üreticiler özellikle tohumundan yağ ve afyon sakızı çıkarmışlardır. Sakızını tek alıcı olan Toprak Mahsulleri Ofisi'ne satmışlardır. Ancak, Ofis'in fiyatlarının düşük olduğunu öne sürenler iki-üç misli fiyatla sakız toplayan kişilere de mal vermişlerdir.

Bu durum, iddialar yönünden kaçakçılığı çıkarmıştır. Bunun önüne geçmek ise hiç de zor değildir. Çünkü, hükümet aynı değeri verirse, hatta rakamı daha yüksek tutarsa kaçakçılık önlenebilir. Ama ille eroinmanların tedavilerinin tüm masrafları yoksul haşhaş üreticisine yüklenmek isteniyorsa tüm sözlerimizi geri almayı görev sayarız...

Hasan Odabaşı, "Hele şu cavurların yaptığı işe bak. Biz suçluyuz ha, tüm suç bizim ha!.." diye kükredi. Sonra, "al eline kalemi, yaz başımıza geleni bey" dedi:

"Cavur gençliğini biz mi zehirliyoruz efendiler. Biz içiyoz mu bu mereti? Neden bizim çocuklarımız içmiyor. Haydi soruyom cavurlara? Hakları var mı bizi bu hale getirmeye. Bizim sadakaya ihtiyacımız yok. Alsınlar başlarına sürsünler. Bizi perişan etmesinler..."

Denizli'de yol kavşağında otobüs beklerken dinledik Hasan Odabaşı'nı. Yağmur dinmiş hava açmıştı. Pardesümün yakalarını kaldırdım, bir ağaç altına çömdüm. Elimde "haşhaş raporu", sayfalarını karıştırıyorum. Aslında gerçeklerin aynasıdır raporlar. Çoğu kişiyi kızdıran raporlar. İsterseniz şöyle bir göz atalım...

Sigaraya karşı bir tutkunluğum yok ama, şimdiye değin her röportaj ve araştırmamda söz ederim. Baba mesleğimiz olduğu için sanırım, kendimizi kaptırıveriyoruz ara sıra. Ama inanın, "haşhaş raporu"nda kaçak sigara konusu yer aldığı için yazıyorum bu kez. Afyon kaçakçılığı ile arasındaki bağı siz kurun.

"Bugün dünyanın başlıca önemli şehirlerinde karaborsa yoluyla Amerikan sigaraları serbestçe satılmaktadır. Bu sayede bu sigaraları üreten firmalar Türkiye ihracatının temin ettiği miktarın birkaç misli değerinde döviz sağlamaktadırlar. Bu durumun ise uluslararası üne sahip olan tütüncülüğümüze büyük darbe indirdiği, ekonomimizi sarstığı bir gerçektir. Çünkü yabancı sigaraların rekabeti yüzünden Türk tütüncülüğü baltalanmaktadır. Birtakım kişiler bu gayrimeşru yolla zengin olmaktadırlar. Ekonomik sarsıntıyla tütün üreticisi afyon tutkularına yapılan zarar kadar darmadağınık edilmektedir..."

Aynı raporda, LSD tiryakiliği, silah ve cephane kaçakçılığının neden önlenemediği soruluyor. Dedik ya, raporlar uzun uzun verilirse sıkar insanı. Bir de raporlara sığınarak bilmişlik yapmaya kalkarsanız vay başınıza geleni. O halde geçelim raporları...

Hava bir açıyor, bir kapıyor. Kara kara bulutlar sarkıyor Dinar

üzerine doğru. Ben ağacın dibinde hâlâ. Bir otobüs geçsin de bineyim diyorum. Gözlerimi şöyle bir kapıyorum. Kim geliyor biliyor musunuz aklıma. Uzun kulaklı, sevimli bir karakaçan. Düşünün bir kez. Size dün tanıştırdığım Hatice Yener var ya hani. Bindirmiş iki Alman kızını merkepe ve turistik Afyon Kalesi'ne taşıyor onları.

Ben de amma hayalciyim ha...

HAŞHAŞ ÜRETEN KÖYLER

1971 yılında Denizli, Uşak ve Konya illerinde yasaklanmıştır haşhaş ekimi. Afyon, Burdur, Isparta ve Kütahya illerinde ise 1972 sonbaharında yasaklanmıştır. Haşhaş üreticisine tazminat ise 1975 yılına kadar verilecektir. Haşhaş ekimi yasaklanan illerde, alınacak tedbirler için altı-yedi milyar lira ayrılmıştır. İlgililerin belirttiklerine göre bu para şu dallarda harcanacaktır:

* Afyon ekimi yasaklanan bölgedeki üreticilerin gelirlerini arttırmak.
* İhracata dönük ve ithal ikamesini sağlayacak malların üretimini arttırmak.
* Ürünleri değerlendirecek ve istihdam gücünü tarım sanayiini geliştirmek.
* Üreticinin ürününü değerlendirecek pazarlama ve altyapı tesislerini kurmak.

Sundurlar'dan Orhan Ezen, böyle yatırımların işi çözümleyemeyeceğini söylüyor. Gerçek bu. Ölen ölmüş, geriye sağlar kalmış. Somut gerçek ortada.

Haşhaş tarımının yasaklanmasıyla ortaya çıkacak problemleri görüşmek, uygulanacak politikayı saptamak için Ankara'ya gelen Amerikan Tarım Bakanı Clifford M. Hardin, Başbakan Nihat Erim ile görüşmüş. "Afyon konusunu halletmekle gösterdiğiniz liderlikten dolayı sizi tebrik ederim" demiştir. Sonra görüşmeler başlamış, çeşitli konuları kapsayan fikirler ortaya atılmış, sonunda bir-iki yıl

içinde haşhaş üreticisinin daha verimli bir tarım dalında gelişeceği fikri ortaya çıkmıştır.

Ama unutulan bir nokta vardır. Bu nokta Orhan Ezen'e göre şöyledir:

"Diyelim ki para dağıtıldı. Biz elimize geçen parayı yiyeceğiz zorunlu olarak. Aç kalmamak için yapacağız, bunu bilmeyen yok. Benim aklımdan geçen bir fikir var. Bölgelere sanayi yatırımları kurulsun. Biz bu yatırımlara ortak olalım, üstelik işçi gibi çalışalım.

Sonra tütün ekelim. Ama tütünümüz son yaprağına kadar alınsın bizden. Biz onlar için her şeye katlanıyoruz. Amerika da eğer dostumuz ise bizim için hayırlı olacak şeylere katlansın..."

Haşhaş tarımı üç grupta yapılır. Birinci grup işletmelerde dağ ve orman içi köyleri gelmektedir. Denizli'nin, Uşak'ın ve Afyon'un orman içi ve dağ köylerinde açlık başlamıştır.

İstatistiklere göre bu yörede orman içi ve dağ köylerinde yıllık gelir 750-850 lira arasında değişmektedir. Bu yörede toprak genellikle arızalı ve meyillidir. Yapısı ise zayıftır. Bitki için gerekli fiziki ve kimyevi değeri düşüktür. Bu işletmelerle haşhaş tarımı yüzde 30-40 arasındadır.

İşletmeler on dönümlük parçalar halindedir. Bazı bölgelerde otuz dönüme dek çıkmakta bazılarında iki dönüme dek düşmektedir. Haşhaşın yanında hububat tarımının yapıldığını da ayrıca belirtmek isteriz. Bunun yanı sıra küçük ve büyükbaş hayvancılık yaygındır. Gizli işsizlik her geçen gün artmaktadır. Haşhaş üreticisi afyon sakızı çıkarmak için ekim yapmaz burada. Kendisi için yağ, hayvanı için küspe, ısınmak için sap almak amacıyla yapar, bu tarımı. Haşhaş üreticisi orman kesim alanında çalışır, kaçak odunu şehre indirir ama afyon kaçakçılığı yapmaz. Zaten toprağı nedir ki afyon sakızı çıkarsın. Bu işi yapsaydı varlıklı olurdu şimdiye. Ne gurbete düşer, ne de "Alamanya tutkusu" ile yanardı.

O zaman...

Evet asıl sorun çıkıyor şimdi ortaya. Uşak'ın Z... köyünden I.T.'yi dinleyelim:

"Kaçak ekeceğiz, haşhaşı kaçak. Kim verecek hayvanın küspesini. Kim getirecek yakacak sapı? Tarhana aşına kattığımız yağı kim verecek?

Haydi söyleyin, bulun bir kolayını ekmeyelim biz haşhaş..."

Uşak'ın dağ köylerinden biridir Z... köyü. Bu köyde tüm insanlar haşhaşsız edemezler. İşte şimdi çıkın işin içinden. 35 milyon dolar değil, 150 milyon dolar olsa çözümlenmeyecektir bu sorun. Gelin biraz daha derinliğine girelim bu konuya...

Tütün üreticilerini kalkındırmak için 1946 yılında kesilmeye başlayan yüzde beşler bugün milyonları bulur ama, tütün üreticisi halen yerinde saymaktadır. Hele yasa ile gerçekleşmesi gereken orman köylerinin kalkındırılması vardır. Her yıl Tarım Bakanlığı adına 50 milyon liralık fon ayrılacaktır Merkez Bankası'nca. Bunların hiçbiri gerçekleşmemiştir. Gerçekleşmesine olanak olmadığı bugün ortadadır.

Haşhaş ekiminin yapıldığı ikinci grup meyilli olmamakla beraber yer yer dalgalıdır ve tarıma elverişlidir. Bu alanlarda yapılan haşhaş tarımı yüzde 50-60 oranındadır. Ancak hububat tarımı da yapılabilir bu alanlarda.

İkinci gruba giren işletmelerde büyüklük 10-200 dekar arasında değişir. Ama ortalama olarak 50 dekarlık alanlar çoğunluktadır. Bu alanlarda da nohut, mercimek, fiğ, burçü, keten ve tütün tarımı yapılmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ise gelişkindir.

Gurbetçilik dağ ve orman içi köylerine oranla daha azdır. Ama "Alamanya tutkusu" bir özlemdir. Gelin sizinle Uşak'ın Ortaköyü'ne doğru uzanalım. Haşhaş üreticilerini görelim, söz ettiğimiz o tutkuyu birlikte yaşayalım. Ama sanırım bugün süremiz Ortaköy'e götüremeyecek bizi. İsterseniz yarına kalsın, bugün üçüncü grup işletmeleri tanıyalım.

Bu alanlar akarsuların çevresinde taban kesimlerdir. Ortalama arazi 30 dönüm kadardır. Toprak verimlidir ve haşhaşın ötesinde, pancar, sebze, mısır, buğday tarımı gelişkindir. Aile işletmeciliği dikkati çekmektedir.

İşte böyledir öykümüzün üçüncü bölümü. Yarın "Alamanya tutkusu" şöyle hafiften sarsacak bizi. Eh sonra, pireotu, davultozu, minare gölgesi, papağan yemi, domdum otu, ebelek, göbelek...

Uşak'ta Fatma Aynur diye bir 55'lik kadın tanıdık. Şöyle bir güzel süzdü bizi. Hani vardır çarıklı cinsinden ya, tıpkının aynısı. Baktı baktı ve şöyle seslendi:

"Biz kocaya eşşili tutmaç yemeye gettik..."

"Eşşili tutmaç" et ve otla yapılan lezzetli bir yemek çeşitidir. Baktım baktım; güldüm. Köylü esprisinin en güzel örneğiydi bu sözcük. Neden vazgeçmiştik haşhaştan? New York'ta günde üç eroinman öldüğü için. Dünya gençliği zehirlendiği için. Elbet buraya kadar çok güzel...

Ama tek suçlu "eşşili tutmaç için" kocaya gidenler miydi?

Hani LSD, hani silah ve mermi kaçakçılığı? Hani sigara üzerine oyunlar? Vallahi haklısın Fatma teyze, iki gözüm aksın haklısın. Sen gittin, "eşşili tutmaç" yemeye. Yemesine yedin...

Ama 200 bin insan, insanlık için pireotu, ispirotu, minare gölgesi ve davultozuna omuz verdi... Güzel şey şu insanlık...

600 ER KİŞİ

Çocuklar sevinçler içinde meşe oynuyorlar. Adamlar akduvarlara dayamışlar sırtlarını. Gözlerde bir pırıltı. Belki korku gürültüleri yok kulaklarında, ondan güleç hepsi. Unutulmuş bir şarkı belki, hani yağmursuz ağaçların soluduğu gibi.

Ortaköy'ün insanları size çizmek istediğimiz. Sancılı toprağın yorgunluğunu bilen eller ustalaşmış gavur illerinde. Acılar yenilmiş, mavi bir güzel olmuş doyumsuz. Tüm doğa tozuyla, taşıyla, yılanı, çıyanı ve toprağıyla tanık bu aydınlığa...

Ulubey'de anlatmışlardı Ortaköy'ün durumunu bize. 600 er kişinin yaşam kavgası vermek için Almanya'ya işçi olarak gittiğini söylemişlerdi. Yolumuzun üzerindeydi ve uğramadan geçemezdik.

Ali Akkan Almanya'ya gitmeyenlerdendi. O hâlâ direniyordu yaşamını toprakta sürdürmek için. Dört çocuğu vardı, anası ve bir de kaşık düşmanı. Yani altı nüfustular ve geçimleri topraktandı. Şimdi notlarımızdan bize anlattıklarını çıkaralım:

"Sütünü almayalm haşhaşın. O zaman ne Amerika'ya zararımız olur, ne başka kimseye. Bize yağı, sapı ve küspesi yeter, artar bile. Biz bu aylarda haşhaş yaprağını Uşak ve Ulubey pazarında satardık. Marul gibidir ve tadına doyum olmaz."

"Yani yasaklanmasını istemiyorsunuz?"

"Elbet istemeyiz. Bizim suçumuz var mı ki yasaklanma olsun. Haşhaşın kalkmasıyla köylünün nimeti elinden alınır. Şimdi 1971 ürünü içinden yardım yapılacakmış. Biz 1971 yılında haşhaş ekmedik. N'olacak bizim halimiz. Ofise teslim üzerinden yardım yapılacağını söylüyorlar."

"Evet öyle olacak. İlgililerin ifadesi bu..."

"İşte perişanlığımızın kendisidir bey bu. Biz 1971'de haşhaş ekmedik diye neden yardımdan mahrum olalım."

Ahmet Kervan, Rüstem Dayı, Almanya'dan izinli geleni hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Evet bu bir gerçekti ve 1971 yılında ekim yapmayan ve malını ise satmayan üreticilere yardım yapılmayacaktı. Bu ne dereceye dek doğruydu bilmiyoruz. Ama gazeteler yazmış, tarım odaları hazırladıkları raporlarda durumu belirtmişlerdi.

600 er kişi Almanya'da çalışıyor dedik. Şimdi Almanya'da çalışanların bir kısmı izinli olarak köylerine gelmişler. Hepsi yaşantılarından memnun. Ortaköy'de yeni yapıları gördüğümüzde, "şehir yapısı bu" dedik. Bir köylü hemen atıldı, "Almanların evi" dedi. 1800 nüfuslu Ortaköy'ün hemen hemen tümü, bir olanak çıksa gidecekler yurtdışına çalışmaya.

"Haşhaş gitti, biz köyde n'edicez..."

İşte bu sözcük dolanıp duruyor. Hepsi bilinçli ve meseleyi ortaya koyup tartışmasını biliyorlar. İçlerinden birisi L'Express dergisine dayanarak THA'nın verdiği ve 1 Aralık 1971'de Barış gazetesin-

de yayımlanan haberi okudu. Belki gözden kaçmıştır düşüncesiyle aktarıyoruz:

"Laos'un Birmanya ve Tayland sınırına yakın bölgelerdeki yerli halk her yıl bol miktarda haşhaş eker, geçimlerini bu maddeden sağlarlar. Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin (San) ve (Meo) kabilelerine mensup bu dağ köylülerine şiddetle ihtiyaçları vardır. Zira bunlar çetin savaşçılardır ve Amerikan Gizli İstihbarat Teşkilatı (C.I.A.) bu savaşçı köylüleri Vietkong askerleriyle çarpışmak için yetiştirmektedir. Buna karşılık C.I.A. bu köylülerin afyon kaçakçılığına göz yummakta hatta onlara bu alanda yardım sağlamaktadır. Long Chen Askeri Komuta Karargâhı'na girmeye muvaffak olmuş bazı şahısların belirttiklerine göre karargâhta afyon balyaları herkesin gözü önünde yığılı durmaktadır.

Bu uyuşturucu madde balyaları, Uzak-Doğu ülkelerinin hiçbirinde aramaya tabi tutulmayan askeri uçaklarla Hong Kong'a ve oradan Batı ülkelerine gizlice gönderilmektedir. Bu uçakların çoğunu da C.I.A.'nın kurduğu AIR Amerikan Şirketi işletmektedir.

Laos köylülerinin her yıl ürettikleri kaba afyon miktarının 900 ton civarında olduğu da bilinen bir gerçektir. Yani bu miktar Türkiye'deki haşhaş ekiminden elde edilecek olan afyon miktarının en az iki katıdır...

Bu iddia L'Express'in değildir. İki Amerikalı parlamenter Morgon Murph ve Robert Steele'nin hazırladıkları rapordan alınmıştır. Parlamenterler afyon kaçakçılığı konusunda açık bir dille C.I.A.'yı suçlamaktadırlar. Üstelik Laos'un ürettiği afyon, Türkiye'de yasaklanan miktarın en az iki mislidir.

"Suç bizim, günah bizim, bağışla sevgilim..."

Evet bu şarkıyı isterseniz hep birlikte söyleyelim. Biz Ortaköy'den ayrılırken tüm gücümüzle söyledik. Umutsuzluğu dalgın yıldızlar gibi gece ağaçlarında yaşadık. Ortaköy'e girerken şiir gibi güzel, aydınlıktık. Şimdi tekrar Uşak'a doğru yol alıyoruz. Tepemizde güneş ve masmavi gökyüzü. Bir de kuru ayaz olmasa.

Eee, açılmışken biraz daha devam edelim bakalım. Dinleyin bi-

zi tüm haşhaş üreticileri, yağ işletmelerinin sahipleri, işçileri. Fransa'da eroin şebekesini gizli polis örgütü şefi yönetiyormuş. 18 Kasım 1971 tarihinde Hürriyet'te yayımlanan haberi aynen alıyoruz:

PARİS - Fransa Karşı Casusluk Teşkilatı SDECE'nin Şefi Albay Paul Fournier'nin, dünyanın en büyük "eroin kaçakçılığı" olayında başrolü oynadığı anlaşılmıştır.

Albayın, Fransa'da gizlice imal edilen eroinlerin Amerika'ya sokulmasını emrindeki ajanlar aracılığı ile düzenlediği saptanmış, bir anda bütün dünyada "bomba" tesiri yaratmıştır.

Olay, bir süre önce, New York'ta, Albay Fournier'in yönettiği Fransız Karşı Casusluk Teşkilatı ajanlarından olan Roger de Louette'in, 12 milyon dolar (180 milyon Türk Lirası) değerinde, 43.5 kilo saf eroinle yakalanmasından sonra patlak vermiştir. Gizli ajan Roger de Louette, Fransa'dan Amerika'ya eroin sevkıyatında "taşıyıcı" rolü oynadığını, kendisine teslim edilen eroinleri, belirli bir adrese teslim etmekle görevlendirildiğini açıklamıştır.

New Jersey'de, Newark Ağır Ceza Mahkemesi'nde ifade veren Roger de Louette ifadesinde, "Bütün eroin kaçakçılığı işlerini Karşı Casusluk Teşkilatı Başkanı Albay Paul Fournier tertiplemekte, planlamaktadır. Ben bir ajanım. Albayın emirlerine göre hareket ettim" demiştir.

Ajan de Louette'nin ifadesi üzerine Paris'te kısaca SDECE olarak isimlendirilen Karşı Casusluk Teşkilatı Başkanı Albay Fournier, derhal adliye sarayına çağrılmış, Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde dün beş buçuk saat ifade vermiştir. Albay Fournier, tevkif edilmemiş, fakat dışarı çıkar çıkmaz resimlerini çeken gazetecilere hücum etmiştir. Gazetecilerin sorularına kısaca, "Ben, kendiliğimden başyargıcı görmeye gittim" cevabını vermekle yetinmiş, eroin kaçakçılığı konusuna değinmemiştir. Paralel olarak, SDECE ajanları resim çeken gazeteci ve fotoğrafçıları, "şef"in emri ile en yakın karakola götürmüşler, makinelerini açıp filmlerini ellerinden almışlardır.

İşte böyle efendim. Gelin birlikte söyleyelim şarkımızı. İnsan böyle günde şarkı söylemez de hangi günde söyler...

"Suç bizim, günah bizim... Bağışla sevgilim..."

Ülkemizde yılda 125 ton afyon sakızı elde edilir. Amerika'da yakalanan uyuşturucu madde miktarı ise yılda 5.5 milyon kilodur. Bu rakam Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Madde Şubesi'nin 1970 yılı istatistiklerine göre yaptığı değerlendirmedir.

21 milletvekilinin hazırladığı "HAŞHAŞ KANUN TEKLİFİ"nde ise aşağıda vereceğimiz bir bölüm hayli ilginçtir:

"Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması için en fazla Amerika çaba harcamış, Amerikan gençliğini tahrip eden uyuşturucu maddelerin kaynağının Türkiye olduğu kanısı ile 1946 yılında başlamak üzere Türk hükümetlerine bazen rica, bazen de diplomatik baskılar yapmak ve dozunu gittikçe arttırmak suretiyle 1971 yılında Sayın Erim hükümetinin çıkardığı 26.6.1971 tarih ve 7-2654 sayılı kararname ile haşhaş ekiminin Türkiye'de yasaklanması temin edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti hiçbir zaman başka bir milletin kenti tutumu yüzünden zarar görmesini istemez, bu haslet bu milletin vicdani yapısında mevcuttur.

Teklifimiz kanunlaştığı takdirde, halkımızın tohumdan istifade etmek arzusu yerine gelmiş olacak, hem de insanlığa zararlı olduğu iddia edilen ham afyon sakızının bir gramı dahi zayi olmadan devletimizin eline geçmiş olacağı gibi zaman zaman görülen afyon kaçakçılığı da böylece Türkiye'de son bulmuş olacaktır. Herhalde bundan da şikayetçi komşu ve müttefikimiz devlet olamayacaktır."

Kanun teklifinde haşhaş ekimi serbest bırakıldıktan sonra sakız toplama eylemine girişenler için 2-5 yıl ağır hapis ve 1000-5000 lira para cezası öngörülmektedir. Ayrıca bu suçu işleyenler için aile çevresi dahil olmak üzere 5 yıl ekim yasağı istenmektedir.

Bu kanun teklifi kabul edildiği takdirde milli bir tarım ürünümüz kurtarılmış olacaktır. Haşhaş üreticilerinin de istedikleri budur. Bir kez daha tekrarlayalım, ülkemizde afyon kaçakçılığı yapanların sayısı 10'u geçmez. Türkiye'de yılda üretilen ham afyon sakızı da

bellidir. O zaman 80 bin dağ ve orman içi alanda yaşayan 10 bin ailenin yazgısıyla oynamaya hiç kimsenin hakkı yoktur.

Haşhaş alanlarına buğday ekimi yapılması isteniyor. Haşhaş üretiminde net gelir 841 liraya kadar çıkmakta ve 230 liraya kadar düşmektedir. Son rakam Orta Anadolu'nun buğday üreten bölgelerine göre oldukça yüksektir. Bundan çıkan sonuç ise haşhaş üreticisinin sonu gelmeyen bir çıkmazın içine girdiğidir.

Haşhaş ekiminin yasaklanması Türk tarımını dolayısıyla ekonomimizi olumsuz yönde etkileyecektir. Üreticisinden yağ imalatçısına ve ilaç sanayiine kadar uzanacak yara uzun yıllar kapanamayacaktır.

Bugüne kadar yazdıklarımızdan çıkan sonuç bu. Ziraat Mühendisleri Odası'nca hazırlanan raporda da bu konu tüm ayrıntılarıyla eleştiriliyor. Bazı bölümlerini sunmak isteriz.

Raporda, bugün içinde bulunduğumuz koşullara göre hiçbir sanayi bitkisinin haşhaş kadar gelir getiremeyeceği belirtiliyor. Sonra ekimin yasaklanmasının gereksiz olduğu öne sürülüyor. Özetle şu görüşlere yer veriliyor:

"Haşhaş ekiminin yasaklanmasıyla üreticinin gelirini yükselten bu ürünü kaybetmesi çeşitli sorunları doğuracaktır. Sorunların çözümlenmesi için şu öneride bulunuyoruz:

a- Haşhaş ekimi ve üretimi lisanslı olarak ve devletin denetimi altında yapılmalıdır.

b- Devletçe haşhaş kapsülünün çizilmesi önemli kapsüllerin satın alınması sağlanmalı ve saplarının kâğıt sanayiinde kullanılması gerçekleştirilmelidir.

c- Devletçe afyon alkoloitleri ve yağ ekstraksiyonu fabrikası kurulmalıdır."

İstatistiklere göre Amerika'da 62 bin eroinman vardır. Amerika'nın "afyon savaşı" ilanı 13 yıl öncesine dayanır. Amerika'nın bu savaşına ilk defa kafa tutan kişi ise o yılların başbakanı Adnan Menderes'tir.

1959 yılında Washington'da CENTO toplantısında ABD Dışiş-

leri Bakanı Herter ile C.I.A. Başkanı Dulles'e karşı direnişi şöyle olmuştur Menderes'in:

"Ülkenizdeki toplumsal bozukluğun faturasını fakir Türk köylüsüne ödetmenizin nedenini bir türlü anlayamıyorum. Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkanı olarak Türkiye'de haşhaş ekimini ve afyon üretimini değil kaldırmak, sınırlandırmayı bile düşünmüyorum."

Aradan geçen 13 yıl ve Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması. Artık 1972 sonbaharında tarlalar görmedi haşhaşı. Görmedi ama bozuk bir toplumun bedeli yoksul Türk köylüsünün sırtına bindirildi.

"Ne diyorsun sen bu işe Kerim Evren?"

Sustu... Sustu... Sustu...

Sonra, "Amerikan viskisi neden geliyor kaçak? Sokmasınlar ülkemize bizim. Bizim devletimizin de viskisi var" dedi. Kalktı iskemleden, bir tur attı kahvenin içinde. Tekrar iskemleye çömdü...

"Bu işin içinde kimbilir neler var. Umrunda mı Kerim'in yediği içtiği. Hele biri çıkıp da şu haşhaş ekicisinin hali nedir diyen yok. Nerede seçim zamanı yakamızı bırakmayan milletvekilleri?"

"Bir dekardan ne alınır?"

"Araziye göre değişir. Toprak iyi tavlanırsa, gübresi tam verilirse 7-8 kilo haşhaş tohumu, 1-2 kilo afyon sakızı alınır."

"Bir dönümden gelir nedir?"

"Sakızın kilosu 90 liradır. Kellesi, küspesi filan derken 650-700 lira getirir bir dekar arazi. Tahıl getirmez bu parayı."

"Şimdi n'apacaksınız?"

"Onu bize ne soruyorsun beyim. Git başımızdaki büyüklere sor..."

Evet ne demiş Kerim Evren? Haydi hep birlikte bir kez daha tekrarlayalım:

"Onu sen büyüklere sor..."

On iki milletvekili, sınırlamalardan zarar gören haşhaş ekicilerine ve afyon üreticilerine tazminat ödenmesi hakkında bir kanun

teklifi hazırlamışlar. Manisa Milletvekili Mustafa Ok, Millet Meclisi Başkanlığı'na verdiği yazılı önerge ile "haşhaş ekiminin yasaklanması konusu"nda "Meclis Araştırması" açılmasını istemiş. Ok, sınırlandırmanın yapılmasında Amerika'nın siyasi baskı yaptığını öne sürmektedir. Baskının yapıldığını ise Suat Hayri Ürgüplü'nün bir konuşmasını göstererek kanıtlamaktadır. Mustafa Ok, Başbakan Prof. Nihat Erim'e de bir yazılı soru önergesi vererek bazı konuların açıklığa kavuşması dileğinde bulunmuştur.

Bizim için neler yazmış Amerikalılar ve neler söylemişler. Gazete kolleksiyonlarını gözden geçirsek, hep anlayış gösterdiğimiz ortaya çıkıyor. Konuksever ve duygusal bir ulus olduğumuz bir gerçektir. Ama bu gerçeğin yanı sıra bir de işin içine milli bir tarım dalının yok olması girerse, bunun hesabını ileride kimler verecektir?

Amerikalı uzmanlar haşhaş ekiminin yasaklandığı bölgelerde yeni atılımlara gidilmesini salık vermişler. Biz bu yeni atılımları bir türlü çözemedik. Tuttuk tarım uzmanlarımıza sorduk, "neler olabilir" diye. Bize verdikleri cevap "haşhaşın yerini hiçbir sanayi bitkisi tutmaz" şeklindeydi. O zaman "şu orman içi ve dağ köylüsünün durumu n'olacaktır?" düşüncesi aldı bizi.

"Efendim sebzecilik yapılsın. Kooperatifçiliğe gidilsin..."

"Nasıl yani?"

"Basbayağı..."

"Aman Sam Amca bul şu formülü bize?.."

"Dağ köylerinde arıcılık, tavukçuluk, halıcılık, kilimcilik..."

"İran, ihracatının yüzde 40'ını halı ve kilimcilikten sağlıyor."

"İran bizi ilgilendirmez. Ülkemizin yoksul orman içi ve dağ köylüsü ilgilendirir bizi..."

Bu hayali bir konuşma elbet. Ama, bizde dağ köylerinde sebzecilik hatta seracılık salığında bulunan Amerikalı tarım uzmanlarına iki söz etmek hakkımız. Çünkü, sebzeciliğin para getirmesi için önce ulaşım sorununun çözümlenmesi gereklidir. Bugün dağ köylerinin yüzde doksanı yolsuz, okulsuz ve suyuzdur. Halıcılık derseniz en ilkel şekilde yapılmakta, tüccarlar tarafından sömürülmektedir.

Bırakın sömürülmeyi, Sümerbank'ın, özel sektörün halı dokuyan fabrikaları vardır. Geriye arıcılık kaldı ki masal gibi bir şeydir.

"Hadi Sam Amca söyle bakalım şimdi nice olur halimiz?"

Yine biz söyleyelim. Gerçeği söyleyen dokuz köyden kovulur aslında. Ama gerçekler hiçbir zaman saklanamaz. Gerçekleri savunan bir gazetenin yazarı olarak yüz bin ailenin acısını, yorgunluğunu, yaşamını dile getirdik. 1972 yılı Ekim ayından bugüne değin yudumlamıyor, o kardan, pamuktan ak sütü 100 bin aile. Bebekleri viyakladıkları zaman, ishal oldukları, karınları ağrıdıkları zaman haşhaş kabuğunun suyunu bulamıyor. O yapış yapış sıcakta eller haşhaş denizinde kürek olmuyor. Kadınlar kadınlıklarını unutarak kızgın güneşe kafa tutmuyor.

Haşhaş yerine elbet ekinler boy atacak tarlalarda. Sonra insanlar göreceğiz jandarma kelepçelerinde. Haberler yazacağız gazetelerimize, "Kaçak haşhaş ekimi yapan Ahmet Yücel, karısı Ayşe Yücel, oğlu Mehmet Yücel ve kızı Elif Yücel dün ilk sorguları sonunda tutuklanmışlardır" diye.

İçinizde bir burukluk duymayacak mısınız? Göz pınarlarımız dolmayacak mı? Bir ölüm kuşu yalnızlığını yaşamayacak mısınız? Maviye duyulan özlemi martı kanatlarında aramayacak mısınız?

İşte burada bitiyor öykümüz... Şoför enişte bastırdıkça bastırıyor tomofili. Ben gazete paketlerine bir güzel yaslanıyorum... Bir yıl önce bıraktığım sigaraya yine başlıyorum... Şoför enişte bir türkü tutturmuş, keyfine diyecek yok...

Yumuyorum miyop gözlerimi... Resimler geçiyor sırılsıklam kavga dolu... Çocuklar geçiyor hepsi aydınlık yüzlü... İnsanın insanı sevmesi güzel aslında... Maviyi yakalayıp hiç bırakmamak... 62 bin eroinmanı kurtarmak... Ama kurtarırken yoksul düşmemek...

Yani kısacası, "Sevi"yi "Sevil" olarak yüceltmek...

KARADENİZ DÖRT MEVSİM

İnce uzun bacaklı, sakalları seyrek, gözleri uçuk maviydi. O yaşlı çam ağacının dibinde upuzun duruyordu.

"Ben" dedi, "Tam yirmi yıldır, tütün üretirim, bu tutku atalarımızdan kaldı bize."

Sonra, taa aşağılara, denize, mavi bir ipek tülü andıran Karadeniz'e meydan okurcasına baktı.

- Nasıl, bu yıl iyi mi ürün, dedim.

"Yoo, her zamanki gibi" diye yanıtladı sorumu. Bir adım öteye gitti...

- İyi olsa ne yazar ki?

Verdiği yanıt inatçı, hırçın bir kişiliğin, Karadeniz insanına özgü, kusursuz yürekliliğiyle bütünleşir gibiydi. Öyle ya da böyle, yaşamın bir yumak gibi örüldüğü günümüzde, o tek bir cümle ile "hal ve gidişatı" önümüze serivermişti işte.

Bir adım da ben atıp yanına yaklaştım...

- Yılgın bir haliniz var... Tütün tarımı zor ve çileli bir iştir. Üstelik aile tarımıdır. Yoksa masrafınız, gelirinizden çok mu?

Başını salladı...

- Siz tütün tarlasına girdiniz mi hiç?

Güldüm... O, soruyu bir kez daha yineledi:

- Girdiniz mi?

- Biraz anlarım tütüncülükten. Zor iştir bilirim...

Bu kez kükreyiverdi:

- O halde ne kazandığımızı da bilirsin...

- Eh bir parça...

Önümüz deniz, sağ yanımız tütün ve ayçiçeği tarlaları... Ormanın hemen bitiminde mısır alanları.

İlginçtir, Gerze-Bafra arasında ayçiçeği ile tütün aynı yerde üretiliyor. Yani aynı tarlada hem ayçiçeği hem de tütün boy atıyor. Kimi yerlerde mısır koçanlarının arasında tütün insana göz kırpıyor.

VERİMLİ TOPRAKLARDA

İnce uzun bacaklı, sakalları seyrek, gözleri mavi olan adamın adı Kamil Çubukçu'ydu. Gerze-Alaçam arasında, "Kanlı Göl"ün aşağısında bir yerde, ayçiçeği-tütün tarlalarının arasında bir gün bitimi saatlerinde karşılaşmıştık.

Biz, dizimizin adını "Dört Mevsim Karadeniz" koyduk ama, şu sıcak ağustos günlerinde, Karadeniz iki mevsimi birden yaşıyor. Öğleleri sıcak, akşamları serin. İnce, uzun boylu adam anlatıyor:

- Her şey üretiliyor artık Karadeniz'de. Buraların aşağıları Kızılırmak'ın suladığı Bafra Ovası. Çeltik, tütün, ayçiçeği, lahana, soğan, sebze. Seracılık ise bir hayli gelişti.

Gerçekten öyle. Sinop'tan Samsun'a, tütünden ayçiçeğine dek her şey üretiliyor. Bu verimli Karadeniz'i baştan başa dolaşırız yıllardır. Samsun'un bir adım ötesi Bafra'da tütün, öteki yüzünde Çarşamba, Terme Ovası'nda ise fındık. Yalnız fındık değil, tütün, ayçiçeği, mısır, sebze ve meyve...

Kamil Çubukçu, "İşte böyle" diyor, "Ne isterseniz üretirsiniz bu topraklarda." Birden aklıma geliyor, "Ya Çarşamba'nın, Terme'nin ötesinde?" diye soruyorum... Kamil, "Hani bilirdin Karadeniz'i karış karış..." diyerek inanmaz gözlerle bakıyor. Aslında biliyorum ama Kamil'in konuşmasını istiyorum:

- Terme'den sarktığında Ordu'yu bulursun. Fındık, tahıl üretilir, arıcılık gelişmiştir. Ünye, Fatsa üzerinden Giresun. Türkiye'nin fındık rekortmeni. Giresun'u aştın mı Trabzon ve Rize. Fındık, çay, narenciye...

Bir baştan bir başa Karadeniz işte böyle bir görünümde... Toprağa odun dikseniz yeşerir, filiz verir, yaprak açar. Ama ya devlet eli? Nedense bu yöreye pek ulaşmaz. Bu yüzden Ballıca'daki sigara fabrikası yedi yıldır yerinde sayıyor.

İLKÇAĞ'DAN BUGÜNE

Tarihin binlerce yıllık geçmişinde, Miletosluların Karadeniz kıyılarına geldiklerinden beri var olan bu bölgede, insanoğlu nelere göğüs germemiştir ki... O yıllardan beri yöre insanının toprakla süregelen ilişkisi, canlı bir ticaret olgusunu ön plana çıkarmıştır. Bundan ötürü de Amisos kenti XI. yüzyılın başlarında hep saldırıya uğramıştır.

Yazılı tarihte ise Hititler, Kaşkarlar, Kolonileştirme, Persler, Pontos Krallığı, Romalılar ve Bizans dönemini yaşayan Batı Karadeniz, 1892'de Canik Sancağı'na bağlandı. 1890 yılında bu yörede 3 milyon 949 bin kilo tütün, 1.5 milyon kilo sebze, 250 bin kilo fındık, 1 milyon kilo pirinç, 42 bin kilo kenevir üretiliyordu.

İlkçağ'dan Osmanlı dönemine dek tarım, bu yörenin vazgeçilmez tutkusuydu... 1950 yıllarında tarımdaki makineleşme, Çukurova ve Ege'ye koşut olarak, Bafra, Çarşamba ve Terme Ovası'nda bir hayli artmıştı.

Ben kafamda "liberal tarım ekonomisi"nin, kırsal kesim insanının üzerindeki etkilerini, İlkçağ'dan bugüne insanoğlunun toprağa olan tutkusunu bölük pörçük geçirirken Kamil Çubukçu'ya "Niçin aynı tarlada ayçiçeği, mısır, tütün üretiliyor?" deyiverdim. O "hiç" dedi ve ekledi:

- Tek ürün para getirmiyor. Bu yüzden aynı tarlada iki ürün yetiştiriyoruz. Tek ürün kurtarmıyor bizi...

Tekrar yola koyulduk...

Alaçam yakınlarındaydık şimdi. Karadeniz serin bir akşamı bekliyordu. Tarlalardan dönüş başlamıştı. At arabaları, merkeplerin

koşulduğu iki tekerlekli "çek-çek"ler, sırtlarında küfelerle kadınlar görüyorduk. Çocuklar ayçiçeği, tütün, mısır tarlalarının içinde analarıyla birlikteydiler.

Ümit Otan'a "Haydi burada duralım" dedim. Vızır vızır işlek Sinop-Samsun karayolunda durduk. Birden çocuklar çevirdi aracımızı. Ümit'in boynunda fotoğraf makinelerini görünce kaçıştılar, sonra da uzaktan seslendiler:

- Çeksene... Çeksene...

Ümit, resimleri çekmeye başladı...

Az sonra arkasında su römorku bulunan bir traktör, biraz ileride durdu. Traktörü süren 13-14 yaşlarında bir çocuktu. Tarlanın hemen kenarında üç kişi daha vardı.

Yanlarına doğru yürüdük...

- Kolay gelsin...

- Sağolun...

- Ayçiçeğini mi suluyorsunuz?

Kasketli olanı "Ayçiçeğine su veriyoruz" dedi. Sonra, "Gazeteci misiniz?" diye sordu.

Sorunlar aynıydı. Çukurova'da, Ege'de, Karadeniz'de olduğu gibi.

Sabit Yurtcan 52 yaşındaydı. Ayçiçeğinin arkasındaki tarlada tütünü vardı. "Siz ayçiçeği ile tütünü aynı tarlaya ekmemişsiniz?" diye sordum.

Güldü bu soruma...

- Zaten arazi sulak, ayçiçeğinin arasına niye ekeyim... O zaman tütün yerine lahana ekerim... Tütünün sulusu, lahana yaprağına benzer...

- Nasıl bu yıl ürün?

"Eh" der gibi başını salladı... Bir şeyler söylemek istiyordu. Söyledi de:

- Artık verdiğimizi alamıyoruz. Neyse ki banka borçları ertelendi. Ama şu ilaç fiyatları... Aldı başını gidiyor.

Günebakana su veriyordu diğerleri... Bir süre sonra da onlar geldiler. Genç olanı sordu:

- Bu Tekel yasası bize dokunur mu?

- Şimdi değil, bir iki yıl sonra...

Anlamadı ne demek istediğimi... Uzun uzun anlattım. Dinlerken, "Ya öyle mi?" diyordu.

YARIŞIYORUZ

Arkasında su römorku bulunan çocuğun adı Süleyman Tuna'ydı. Römorktaki hortumları çözenler ise ağabeyleri. Sarışın ve yüzü çilli olanı Rıza, ondan uzunu, kınalı saçlısı ise Tevfik.

Rıza, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nden atılmıştı. Zeki, cin gibi bir şeydi.

- Görüyorsunuz, tarlada doğmuşuz, yine tarlaya döndük...

Gülüştük...

- Askerlik durumu?

- Yapmadım, inşallah gelecek yıl...

Tevfik ise öğretmendi. Tevfik, "Buralarda Nakşibendiciler ile Nurcuları yazın, ilginç olaylar oluyor" dedi. "Yoo yazmam" dedim. "Niye" diye sordu:

- İlk ve son değil sizin bu yörelerde gördükleriniz. Ben 1960'h yıllarda salt bu yörede değil, Ege'de, Akdeniz'de de aralarına girdim. Yeşil Sancak yürüyüşleri, kampları filan hallaç pamuğu gibi attım. Sadece yazıyorsunuz. Şimdilerde yine gazetelere konu oluyor. Görüyoruz resimlerini, haberlerini. Sadece bu yörelerde değil, İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde adım başı rastlıyorsunuz gerici yuvalara. Ama ne oluyor, hiç...

"Doğru, doğru" dedi. Ardından ekledi:

- Siyasal iktidarın tavrına bağlı...

- Öyle...

- Onlar şimdi yurtlarda örgütleniyor.

- Evet...

Bir süre konuşmadı. Rıza, "Ayçiçeğinde taban fiyatı ne olabilir?" diye sordu.

- Bilmem, 180-200 arası olur mu?

"Çok az" dediler. Geçen yıl 140 lira olduğunu, kademeli olarak yükseldiğini söyledim.

- Geçen yıl seçim yoktu ama...

"Öyle ya" diyorum, "Bu yıl Samsun'da seçim var."

Tevfik:

- Ayçiçeği çok yaygın bu yıl burada. Trakya ve Marmara ile yarışıyoruz.

- Geçen yıl kuraklık Trakya ve Marmara'da olumsuz etki yapmıştı?

- Bizde kuraklık çekilmez. Karadeniz bol yağmur getirir...

- Dekarda kaç kilo ayçiçeği kesiyorsunuz?

100-120 kilo arası. Bunun üstünde kesen de var, az altında da...

- İthal tohum üretimde yükselme sağladı mı?

- Hibrit ayçiçeği bol ürün veriyor. Ama gübreleme, ilaçlama önemli bir etken. Tam gübre ve ilaç veremiyoruz. Ateş pahası mübarek. Her geçen gün artıyor.

- Kredi sorunu?

- İpotek karşılığı ya da tohum faturası karşılığı kredi alabiliyoruz.

Sonra çevre tarlalardan gelenler oldu...

Şemsi Özen, "Gübre, mazot, ilaç sorunu çözümlenmeli" diyordu. Sadık Caner, "Bir dakika" deyip anlatmaya başlıyordu:

- Çok kötü durumumuz... 60 bin lirayla aldığımız ilaç şimdi 200 bin lira... Söyleyin bu işin sonu nereye varacak?

Bir yanıt veremiyorduk. Salt bu yörede 50 milyar borcu vardı üreticinin Ziraat Bankası'na. Borçlar ertelenmişti ama ödeyecek olan yine üreticilerdi.

Sadık Caner, "Bir sözüm var" dedi soruları sıralarken. "Söyle" dedim.

- Mazot, gübre, ilaç darlığı yok çok şükür. Ama bizim alacak paramız yok. Eskiden mazot, gübre, ilaç bulunmazdı ama paramız

vardı. Eskiden, günlük kıtı kıtına yaşardık, şimdi ise yarım günlüğüne ölür gibi yaşıyoruz.

Akşam olanca sessizliğiyle yayılıyordu. Yola koyulduk...

BEŞİKTAŞLI SÜLEYMAN

On bir yaşlarındaydı Süleyman. İlkokul beşinci sınıfa geçmişti bu yıl. Kurtköyü köprüsünün az ilersinde, Keşler Köyü'nün ise biraz berisinde konuşuyorduk.

Üç inek yolun denize bakan yamaçlarında otluyordu. Yüzümüzü tatlı bir serinlik yalıyordu.

- Söyle bakalım Süleyman, büyüyünce ne olmak istiyorsun?

Bir süre başı öne eğik kaldı, sonra da, "Ne mi olmak istiyorum?" diye gözlerini gözlerime dikti...

- Öğretmen olmak istiyorum...
- Niçin öğretmen olmak istiyorsun?

Utandı, cevap veremedi...

- Televizyon izliyor musun, televizyonunuz var mı?

Gözleri açılıp kapandı...

- Var ya...
- En çok hangi dizi hoşuna gidiyor senin?

Hemen yanıtladı:

- "Kanun Namına"
- Sporu seviyor musun? Hangi takımı tutuyorsun?
- Beşiktaşlıyım. Karakartal yani.

Süleyman'ı bırakıp, Yakakent'e doğru vurduk...

Tütünler sırıklara dizilmiş, kuruması için askıya verilmişti. Kadınlar, çocuklar tütün diziyorlardı.

"Kolay gelsin" diyerek yanlarına sokulduk. Baba Murat Tezer, "Hele gelin, şöyle buyurun" dedi. Serilen şiltelerin üzerine oturduk. Hemen ayran yapıp, ikram ettiler. Kapının yan tarafında on iki ayak bir buzdolabı dikkati çekiyordu.

"Nasıl işler?" dedim. Murat Tezcan, "Ziraat Bankası'na olan borçlarımız ertelendi" diye yanıtladı.

- İşinize yaradı mı borçların ertelenmesi?

- Oldu elbet... Devlet bize destek verdiği sürece biz ayakta kalırız. Son iki yıldır devlet desteğini göremiyoruz. Destekleme fiyatları yetersiz. Aldığımız krediler tarlanın sürgüsüne, tohumuna yetmiyor.

Bizim Karadeniz'de dikkatimizi çeken, ANAP iktidarınca bir gece ansızın TBMM'de, tütünde devlet tekelinin kaldırılması, bu alanın yabancı yatırımcılara açılmasının hiç mi hiç üreticiyi ilgilendirmeyişiydi. Kırsal kesim tüm olup bitenlerden habersiz gibi tütün tarlasında katran ve zifte karşın ürününü toplamaya, dizip kurutmaya çalışıyordu. Sanırız, üreticinin hoşuna giden tütünün borsada değer bulmasıydı. Üzüm, incir, buğday, pamuk gibi tütün de borsaya girecek, böylece üretici alın terinin karşılığını alacaktı. Geçtiğimiz dönemlerde CHP iktidarı tütünün borsada satılmasını savunmamış mıydı? Elbet savunmuştu. Özellikle Manisa eski milletvekillerinden Mustafa Ok, TBMM'de bu konuyu gündeme getirmiş, yine hemşehrisi Doğan Barutçuoğlu kendisini desteklemişti. Şimdilerde unutulan yüzde beşlik fonlar üreticinin güçlenmesi içindi. 1946 yılından beri yüzde beşlik bir fon uygulaması yapılıyordu. Önceleri yüzde beş olarak kesilen paralar daha sonraları yüzde dörde ve ikiye kadar düştü. Sonuç olarak tütün üreticilerini koruyup kollayacak bir örgüt kurulamadı.

OTUZ YIL ÖNCESİ

İsterseniz şöyle 30 yıl öncesine inelim. 1956 yılında bir kilo tütün 330 kuruşa satın alınıyordu. O yıl dolar, 2.80 kuruştu. 13 yıl önce ise bir kilo tütün 16.25 kuruşa değer bulunurken bir dolar 14 lira idi. Bunda açıkça görülen tütün üreticisinin geçmiş yıllarda da emeğinin karşılığını alamayışıydı. 1970 yılında ise Mustafa Ok, bakın ne diyordu:

- Tütün ihracatçıları 1960 yılı ürününü dolar 9 lira iken almışlardı. Bu tütünleri dolar 13 liraya çıktığı zaman ihraç ettikleri için de dolar başına 4 lira açıktan kazanmışlardı. İhracatçılar eliyle her yıl 60 milyon kilo üzerinde tütün ihraç edildiğine göre, 80 ihracatçı devalüasyon nedeniyle 240 milyon lira açıktan kazanmıştı.

Tütün tarımındaki bu başıbozukluk geçmiş yıllarda rekolte dalgalanmalarıyla büyük bir sorun olmuştu. Kimi yıllar ihracat tıkandığı için, stokları koyacak yer bulunamamıştı. Örneğin 1968 yılında 189 milyon kilo tütün üretilmiş, bunun 78 milyon kilosu dışsatım olarak gerçekleşmiştir. Yine o yıl, tütünde iç tüketimimiz 40 milyon kilo olarak gerçekleşmiş, geriye ise 71 milyon kilo stok önceki yıllara eklenmişti. 1970 yılında Tekel, bu yanlış uygulama sonucu elindeki 250 milyon kilo stok tütünü dışarıya satamayınca Türk tütüncülüğünde sancılı bir dönem başlamıştı. 16 yıl öncesinin 250 milyon kilo stok tütününün değeri 2.5 milyar liraydı. Bu değer o günkü koşullarda Tekel için, Türk ekonomisi için önemli bir paraydı.

Geçmiş yıllardaki yanlış tütün politikası Özal iktidarını Türk tütününde özelleştirmeye itmiştir. Bugün için üretici açısından tehlikeli bir durum yoktur, ama gelecek, sanırız tütüncülüğümüz için çok kötü olacaktır. Beş yıl sonra İtalya örneği tütün ithal edersek, hiç şaşmamak gerekir.

1980-86 yılları arasında Türkiye'nin ortalama tütün üretimi 150-180 milyon kilo arasında değişiyor. Bu sayı 1960'lı yıllarda yaklaşık 130-190 milyon kilo arasında oynamıştı.

Karadeniz'de de tütün tarımı 10-15 dekarlık alanlarda yapılıyor. En yaygın olduğu bölge, Bafra, Alaçam ve Çarşamba Ovası. İç Karadeniz'in kimi alanlarında da son yıllarda tütün tarımı bir hayli gelişti. Tütün tarımı çok zahmetli bir iş olduğu için, eğer üretici bir yıl için ekimden vazgeçerse, tarlasına bir daha tütün ekmez. Tütüncülüğü unutur gider.

Bafra, Alaçam ve Çarşamba yöresinde tütün üreticilerinden dinlediklerimizi aktarıyorum:

1974 yılında 1 kilo tütünü 25-30 liraya satıyorduk. Tütünde kullandığımız folidol, ekdoks, fosforna ilaçlarının fiyatları ise 20-30 liraydı. 1981 yılında 1 kilo tütünü 160-180 liraya sattık. Aynı ilaçların kilosunu 400-500 liraya aldık. 1986 yılında bu ilaçların fiyatı 10-15 bin lira arasında. Haydi gelin, çıkın bakalım bu işin içinden.

İşte bu nedenle, sebzecilik ve özellikle seracılık yaygınlaşmış bu yörelerde. Kızılırmak nehrinin suladığı verimli Bafra Ovası'nda çeltik tarımı gelişmeye başlamış. Ama geçen yıl onlar da Trakya, Marmara, Çukurova'daki çeltik üreticileri gibi ithal pirinç kazığı yiyince yok pahasına satmışlar ürünlerini.

Oysa Türkiye bir tarım ülkesi. Ne yazık ki, bir tarım politikası yok. Şark tütüncülüğü kavramındaki tütün üreticisi diğer ülkelerde, örneğin Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan'da belli bir politika var. Oysa biz şark tütüncülüğünün tartışılmaz lideriyiz. Biz diyoruz ki, dışarıdaki tütün pazarlarını yitiriyoruz. Bir köşeye sıkışmış, eli kolu bağlı duruyoruz. Bu yüzden de bir gece ansınız, tütünde devlet tekelini kaldırıp, dış yatırımcılara kapılarımızı açıyoruz.

1970-1975 yılları arasındaki şark tütününün üretimindeki dengesiz artış, bize rakip komşu ülkeleri de etkiledi. Onlar da dış pazarlarda yerlerini koruyamadılar. Ama hiçbirisi kapılarını dışarıya açmadı. Birlikte karar verdiler ve sorunu birlikte çözümlediler. Bunu şöyle de özetleyebiliriz:

Şark tütünlerinin dünya üretiminde payı artarken, dünya ticaretindeki payı ise düşmeye başlamıştı. Bu tütün tipini üreten ülkeler için, oluşturduğu sorunların boyutları birbirinden ne denli farklı olursa olsun, sorunun çevremizdeki ülkelerle birlikte bizim için de aynı önemi taşıdığı bir gerçektir. Çünkü şark tütünü alıcısı ülkeler, bir dayanışma ve organizasyon içindedirler. Sigara tekelleri, kendi çıkarlarını koruyabilmek için aralarında her türlü düzenlemeyi yapacak ekonomik güce sahiptirler. Olay, arz ve talep dengesine bağlı olduğuna göre, şark tütünü üreten ülkeler, eğer birlikte hareket ederlerse, bu monopollere karşı ayakta kalabilirler.

Biz direnemedik, tütünde devlet desteğini kaldırıp, teslim bayrağını çektik. Aynı biçimde İtalya da çekmişti. Şimdi ayakta duranlar, Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan.

6 BİN 240 KÖY

Oysa ülkemizde kırsal kesimin yüzde otuz ikisi geçimini tütün üretimi ile sağlıyor bugün. 1957 yılında 354 milyon dolar değerindeki tarımsal ihracatımızın, 139 milyon doları tütün ihracatından elde edilmişti. Yani toplam tarım ihracatımızın yaklaşık yüzde kırk yedisi, tütün dış satımından karşılanıyordu. 1985 yılında bu sayı, yüzde beşleri aşmadı. Bizde üretilen tütünün özelliği, içinde katran ve nikotinin az oluşu. Bu nedenle de Türk tütünü kanser, kalp ve diğer bazı hastalıklara fazla tehlike oluşturmuyor. Amerikan sigaralarına oranla Samsun ve Maltepe sigarasının nikotin ve katran oranı ise yüzde elli dört düşüktür. Arsenik oranı ise yüzde biri aşmaz.

Diyeceğimiz şu: Tütünde devlet tekelinin kaldırılması, yabancı yatırımlara olanak sağlanması girişimleri yaklaşık üç dört yıl önce başlamıştı. Siyasal iktidarların tütünde yanlış politika uygulamalarının faturası elbet, tütün üreticisine çıkarılacaktı. 1983 yılı başlarında "Burley" türü tütün ekimi için, Düzce-Balıkesir, Muğla yörelerinde çalışmalara başlanmıştı. Bugün tütün tarımında yapılan özelleştirme, diğer tarım dallarında yapılırsa hiç şaşmamak gerekir.

YAĞMUR YAĞINCA

Karadeniz bu mevsim yağmur getirir. Samsun Aktekke köyüne girdiğimizde, yağmur bastırmıştı. Tütünler sıriklarda, evlerin duvarlarına ve bahçelere asılmıştı, kuruması için. Kadınlar, heyecanlı bir telaş içinde askıdaki tütünler ıslanmasın diye, üzerine naylon geriyorlardı.

Yaşlı kadın bağırıyordu, "Nurten çabuk ol, yağmur iyice bastırdı" diye. Nurten, yedi sekiz yaşlarında bir çocuktu. Koşar adım eve yöneldi, az sonra naylonu yerde sürükleyerek dizilerin yanına getirdi. Bir koşuşmadır başlamıştı, biz yanlarına yaklaştığımız sırada.

Yetmiş yaşındaki İsmail İşler, "İşte görüyorsunuz ya, neler çekiyoruz" dedi bizi yanında görünce. Asma çardağın altına doğru yürürken, kendi kendine söyleniyordu:

- Yağmur aman vermez bu mevsim buralarda. Hele tarlada başlarsa yağmur, çoluk çocuk hasta olur yataklara düşeriz. Zaten Karadeniz'in havası rutubetli. Biz yaşlılar ve çocuklar hastalıktan kurtulamıyoruz bir türlü. Kazandığımız para, doktora ve ilaca gidiyor.

Soluksuz sürdürüyordu konuşmasını İsmail İşler. Tütünden, ayçiçeğinden, mısırdan söz ediyor, "Bizimki de yaşamak mı?" dercesine yüzümüze bakıyordu.

Anlatıyor, anlatıyordu:

- Bakalım ne fiyat verecekler tütüne. Mısırda, ayçiçeğinde yüzümüz gülecek mi acaba? Piyango çıkacak gibi, taban fiyatların açıklanmasını bekliyoruz. Sonunda hep hüzün ama işte yine de bekliyoruz. Borçlar kapıya dayandı. Elimizde, avucumuzda bir şey kalmadı.

Şaziye İşler ise, başıyla onaylıyordu dünürünün sözlerini. "Nerde o eski yıllar?" deyip, geçmişi anımsatmak istiyordu. Belli ki, geçmişten memnundu. Geleceği umutlu görmüyordu.

Şöyle diyordu Esma İşler:

- Ürünümüz her yıl yok pahasına gidiyor. Görüyorsunuz, yaşamımız zebillik. Ne yaparsın, işimiz bu. Gelecek yıl, yine aynı yerden başlamak zorundayız. Belki ayçiçeği ile çeltiğe iyi para verirler. Bakalım bekliyoruz.

Aktekke'nin yukarılarına doğru çıkıyoruz. Karadeniz'de yerleşim birimleri, ayrı bir özellik taşır. Evler, küme küme değil, geniş bir alana yayılır.

Ot taşıyan çocuklarla karşılaştık. Lastik tekerlekli arabalara yükledikleri otları getiriyorlardı. Gülümsediler bizi görünce. Yanlarından geçerken de uzun uzun izlediler bizi.

Mısır tarlasının içinde yaşlı kadınlar, gelinler ve torunlar. Gelinler çocuklarla ilgileniyorlardı. Salim ve Asbiye Ocak da mısır topluyorlardı. Salim Ocak başını kaldırıp, sorar gibi bakışlarımıza hemen yanıt verdi:

- Bu gördüğünüz mısır, anca bize yeter. Tütün de iyi değil.

Kalabalık aileye baktık. Sonra da Salim Ocak'ın yılgın ve umarsız gözlerine.

"Neden?" diye sorduk.

Yorgun vücudunu dik tutmaya çalışıyordu konuşurken:

- Çünkü bankalardan krediyi zamanında alamadık. Tütüne gübre atacak para yoktu cebimizde. Biz de olduğu kadar dedik, çok az gübre atabildik. Tabii, mahsül iyi olmayacak. Her seferinde yüzümüz güler diye bekleşiyoruz. Ama hiçbir şeyin faydası yok, inanın.

Uzaktan bizi izleyen Salim Ocak'ın komşusu Bekir Özer, kısa suskunluktan yararlanarak söze karıştı:

- Ben de bir şeyler demek istiyorum, yazar mısınız?

Ardından hemen yakındı:

- 1750 lira baş fiyattan piyasa açtılar. Sonra da kalkıp, 400 liraya tütün aldılar. Böyle şey olur mu?

Salim Ocak'ın karısı Asbiye Ocak usulca yanımıza sokuldu. Önce "Size soğuk bir ayran hazırlayayım da, için" dedi. Sonra başladı içini dökmeye:

- Boşuna zahmet, bizimkisi. Bu kadar uğraşıyoruz, karşılığında hiç para yok. Bedavaya çalışıyoruz. Çiftçiye para yok kardaşım. Çoluk çocuk hep ziyan oluyoruz. Doğru dürüst bir gün gördüğümüz yok.

Yağmur iyice şiddetleniyordu. Saçak altlarında yığılı tütünlerin arasında genç kızlarla yaşlı kadınlar tütün dizmeyi sürdürüyorlardı. Tütünlerin hemen hepsi beyaz naylonların altındaydı. Çocuklar için yağmurun önemi yok gibiydi, oyunlarına iyice dalmışlardı. Ot makinesinin başında çalışanlar gözümüze ilişti. Yanlarına gittik. Yağmura aldırmaksızın çalışmalarını sürdürenlerden tütün ve mısır üreticisi Ekrem Kalyoncu, bezgin, sinirli, daha çok da umarsızlığın içinde çırpınarak, "Bu nasıl iştir?" diye soruyordu kendi kendine.

İçi soru işaretleriyle doluydu. Yaşamdan hoşnutsuzluğunu acı dolu gözleriyle yansıtıyordu. "Beş parasız kaldık" dedi belli belirsiz bir sesle. Sonra isyan eder gibi tümceler döküldü ağzından:

- Senelerdir üreticilik yapıyorum. Tüm ailem de aynı şekilde çalışıyor. Ama sonuç? Bir bakıyorsun sıfır, elde var sıfır. Mazot alacak para olmuyor çoğu zaman. Oturup düşünüyorum, neden böyle diye. Çalışmaksa çalışıyoruz. Hem de herkesten çok. Peki biz niye böyle fukaralaşıyoruz? diye soruyorum bu sefer. Hakkım değil mi sormak?

Karadeniz'in soluk güneşi, gülümsemeye başlıyordu Bafra Ovası'na. Tütünlerin üstündeki naylonlar yavaş yavaş açılıyor, insanlar yeniden canlanıyorlardı. Yaşam yeniden bir anla kazanıyordu.

63 yıldır yaptığı işe yeniden koyuluyordu 70 yaşındaki Halide Yayla. Bahçesine serdiği kilimin üzerinde tütünleri dizmeye başladı tekdüze devinimlerle. Yüzünde yılların yorgunluğu, yalnızca "boğaz tokluğu"nu sağlayabildiği işini sürdürüyordu. Durumundan hoşnut olmadığını söyleyerek, yaşamını özetleyiverdi Halide Yayla:

- 63 yıldır ben hep burada olurum. Seneye ölmezsem, yine gelip beni burada görebilirsiniz. Bizimkinin adı geçinmekse, geçinip gidiyoruz. Ben bu yaşıma kadar bir şey görmedim. Çocuklar görür mü, hiç zannetmiyorum. Ama inşallah görürler. Yoksa yarı aç, yarı yok, bu işler uzun yıllar daha sürmez.

ÜRETİCİ KAN AĞLIYOR

Yorgun bir Karadeniz akşamı iniyor yeşil tepelerin üzerinden. Bir dizi öykü bölük pörçük oluyor birdenbire...

Havza yakınlarında gördüğümüz Yücel Sarıkaya ne diyordu? Güleç yüzlü o genç adam neler anlatıyordu?

- Üç yıl kaldım Almanya'da... Ama dönerken ceplerim boştu. Bizim Almanya masal işte böyle ağabey...

"Ya şimdi ne yapıyorsun?" diye sormuştum...

"Hiç" demişti, "Tarlada, sapanda."

- Kaç çocuğun var?

Gözlerini uçsuz bucaksız topraklarda gezdirmişti...

- Üç tane, ellerinizden öperler...

Sonra gürleyivermişti birden:

- İşimiz zor, hem de çok zor. Toprak doyurmuyor eskisi gibi.

Ya çeltik üreticileri?

- Tam orağa girmiştik çeltikte... Tam yüzümüze gülecekti... İthal pirinç başımızda patladı birden...

- Sonra ne oldu?

64 yaşındaki Hasan Uzun sakallarını sıvazlayarak anlatıyordu:

- Çeltik 90 liraydı... Ama ithal pirinç darbesi tüccara yaradı. 60-70 liradan satar olduk.

Havza, Vezirköprü ve Ladik'te buğday üreticisi kan ağlıyordu... Bafra'nın İlyaslı, Terziler, Olay köylerinde üretici çok kötü günler yaşıyordu. Traktörlerini satanlar bile vardı.

Havza'nın Karahalil köyünden Recep Kalpak, "İşin özeti şu" deyip, yıllardır dinlediğimiz öyküyü mırıldanıyordu:

- Buğday 60-65 liraya düştü. Masrafı zor kurtarıyoruz...

Sonra Merzifon yöresindeki işsizler...

İŞÇİLER KAHVESİNDE İŞSİZLER

Sıcak sabahtan bastırmıştı. "İşçiler Kahvesi"nde iki genç adamdan zayıf olanı, ellerini masanın üzerine koyup anlatmaya başladı:

- Bir gün iş buluyorum, ertesi gün ise işsizliğin korkunç sıkıntısını yaşıyorum. İnanın işsizlik korkusu sardı her yanımı. Bakın, tüm vücudum titriyor.

Bir sigara uzattım. Gerçekten elleri titriyordu. Sonra çay söyledim. Kısa boylu, yani çelimsizi, "Ben üç gündür iş arıyorum" dedi.

- Ne gibi işler buluyorsunuz?

İkincisi şişman, çekik gözlüsü girdi söze:

- Ne olursa... Hamallık falan...

Zayıf olanı damdan düşer gibi, başını bize doğru uzattı:

- Seni sırtımızda bile taşırız istersen ağabey...

Gülmeye başladık. O ise kızdı, gerçekten ciddiydi söyledikleri.

- Merzifon'un içinden misiniz?

"Yoo" deyip başını salladı ikisi de. Kahveci bardakları topluyordu. Dört çay daha söyledim.

Her sabah Mehmet Fırat ve Hüseyin Gezdi aynı saatte işte bu kahvede buluşuyor, iş bekliyorlardı. Otuz günün on günü çalışıyorlar, yirmi gün aylak geziyorlardı. Soruma geç yanıt verdiler:

- Sıvaslıyız ikimiz de...

Sıvas pek uzak sayılmazdı, yakın da. Geçmiş yıllarda Merzifon'da lise yoktu. O yıllar ortaokulu Merzifon'da bitirenler, liseye Sıvas'ta giderlerdi. Şimdi Merzifon'da lise vardı. Ticaret hayatı ise bir hayli hareketliydi. Ancak, tek bir devlet yatırımı, ne bileyim bir fabrika, işletme yoktu. Özel sektöre ait bir yağ fabrikası bulunuyordu sadece.

Merzifon Ovası göletlerle donatılmıştı. Ayçiçeği, tütün, tahıl, mısır, pancar bu yörenin geleneksel tarım ürünleriydi.

"Niçin Merzifon'u seçtiniz iş için?" dedim, ikisine birden. Bir de örnek verdim:

- Amasya, Tokat, Çorum da pek uzak sayılmaz...

Hüseyin Gezdi uzun uzun gerindi, çayından bir yudum aldı:

- Daha kolay iş buluruz diye düşündük. İnşaatlar filan var ya!

- İstanbul, İzmir, Ankara niye değil?

Mehmet Fırat:

- Ben denedim İstanbul'u. İki yıl önce gittim. Üç ay dayanabildim. Yaşamak zor oralarda...

- Sormayı unuttum... Evli misiniz ikiniz de?

"Evliyiz ya" dedi ikisi de...

Hüseyin Gezdi'ye döndüm:

- Okula gittin mi sen?

- İlkokulu bitirdim... Yeter de artar bile bizim gibilere...

Birisi dayanamadı, "Benim de bir diyeceğim var" dedi. "Söyle" dedim, "Haydi seni dinliyorum." Mırıldanır gibi soluk soluğa konuşmaya başladı:

- İşsizlik çözümlenmeli. Biz bunu istiyoruz. İşsiz kalmak, iş bulamamak insanları kötü yola itmez mi?

- İter elbet...

- O halde, devlet baba bu yörelerde de bir şeyler yapmalı. Ne bileyim ben, fabrika filan. O zaman bizim gibiler iş bulur. Elbet, kalifiye işçi de olur, şey bizim gibi kalitesiz de. Sonra kurs da açarlar, biz bir şeyler öğreniriz. Aç açık kalmayız. Herhalde yanlış söylemiyorum.

Kahvenin yirmi adım ötesinde bulunan Arabacılar Sokağı'na girdik daha sonra. Boş arabalar duvar dibine bırakılmıştı. Tümü araç tekerlekli, Karadeniz'e özgü insan gücünden yararlanılan "çek-çek"lerdi.

Yetmiş yaşındaki Nebi Yiğit, "İşte ekmek teknemiz bizim bunlar" diyerek, şöyle anlatıyordu:

- Benim yaşımdakiler bir köşeye oturuyor olmalı. Ayakta duracak halim yok ama, ekmek parası için çalışıyorum. Ya dileneceksin ya da çalışacaksın. İki yoldan birini seçeceksin. Biz çalışmayı seçtik.

Gerçekten "Karadeniz Dört Mevsim"di... Ama Karadeniz'in çilesi hiç bitmezdi...

Fındıktan tütüne, ayçiçeğinden mısıra, ne dikersen dik toprağa.

Karadeniz büyüktür, Karadeniz yeşertir...

Karadeniz bir başka güzeldir...

- BİTTİ -

İÇİNDEKİLER

Şeyh Esat ve Kubilay Olayı 5

Üzüm, Şarap ve Efendi (Ticaniler Tarikatı ve Pilavoğlu) 31

Politika, Açlık ve Göç 45

Akdeniz'de Bir İlçe (İrticanın Gölgesinde) 57

Bir Masal Gibi (Din Baskısı ve Kadın) 73

Dağlara Kamplar Kuruldu 99

Sancak Komando Kampları 117

Okulsuz Köyün Çocukları 127

Zeytin Ülkesi 149

Haşhaş Bizim Canımız 177

Karadeniz Dört Mevsim 197

İyi bir gazeteci aynı zamanda iyi bir yazar olmalıdır. Çetinkaya bugüne kadar yayımladığı kitapları ile yazarlık yeteneğini kanıtlamıştır. Sıradan bir gazetecilik yapmaz o, sorunların derinliğine inmeye, usta bir anlatımla o sorunları okurlarına benimsetmeye çalışır. Bir başka özelliğide pek çok kişinin yanaşmadığı, çekindiği yaşamsal konulara, sorunlara tam bir yüreklilikle el atmasıdır.

Oktay Akbal